BAJAI HONPOLGÁR

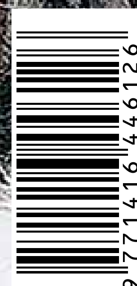

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2024. január-február • XXXV. évfolyam 1-2. (398-399.) szám

Ára: 400 Ft

Fotó: Béke László

Tartalom

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap elején
ISSN 1416-4469
Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka
A Szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya, Masa György, Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső, Zalavári László
Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ
Kiadó: Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com
Előfizetés: 06-79/322-600
Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944
Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

Bolondságok ideje

Mayer János

■ Közbeszédünk állapota és – különösen, ha az online térben zajló részét is vizsgáljuk – közéleti vitáink színvonala általánosságban is megérne egy misét, de farsang idején régi hagyomány, hogy az ember átadja magát a bolondozásnak, és mintegy önmagából kivetkőzve tesz és mond olyan zagyvaságokat, amelyeket még véletlenül sem szabad komolyan venni. Ha pedig ehhez még egy közelgő választási kampány előszele is fúj az eleve bolondos lyukakból, akkor végképp nem győzzük kapkodni a fejünket az értelmetlen álviták, lejáratások, finom oldalvágások és erőteljes parádriposztok hallatán/olvastán.

A tervezett *mozi* kapcsán már régen nem arról megy a polémia, hogy a felvázolt koncepció reálisan megvalósítható-e, és hogyan lehetne ennek fedezetét megteremteni; sokkal inkább arról, hogy *ki javasolta, milyen hátsó szándékai lehetnek* vele, és ha netán valósággá válna, *kinek hajtana politikai hasznot.* Csakhogy ilyen alapállásból elég nehéz értelmes vitát folytatni, hiszen innentől nem az „ügy" maga, hanem annak – politikai szimpátiáktól függően kialakított – interpretációja kerül a középpontba.

Ennél is jobban fornak az indulatok a nyári *halfőző fesztivál* tervezett (részbeni) fizetőssé tétele kapcsán, ami egyeseknek kiváló alkalmat nyújt minden korábbi tevékenységük igazolására, másoknak pedig arra, hogy védeni próbálják a védhetetlent. Pedig igazából nem ez lenne az érdemi vita tárgya, hanem hogy miképp lehetne ezt az elmúlt évtizedben egyre inkább *óriás vurstli*vá silányult, szebb napokat látott rendezvényt úgy újragondolni, hogy a hagyományőrző-kulturális jellege erősödjön, és a helyiek is úgy érezzék: ezeknek a júliusi napoknak ők az igazi nyertesei. Ha ugyanis az utóbbi idők – helyi hatalomváltásokon bőven átívelő – trendje folytatódik, akkor sokan juthatnak arra a következtetésre, hogy az egykor még nemcsak nevében *népünnepély*nek tartott halfőzőre sem ingyen, sem pénzért nem kíváncsiak. (Magam idén is inkább Vizovicébe megyek.)

Nem nagy újdonság az sem, hogy a báli időszakban egymást érik a farsanghoz kapcsolódó rendezvények. Ugyanakkor számomra elég nehezen felfogható, hogy vajon miért válik hírré egy magát büszke lokálpatriótaként meghatározó „sajtótermékben", hogy két, egymástól eltérő profilú civil szervezet egyaránt jótékonysági(nak meghirdetett) rendezvényét egyazon napon tartják, és miért kellene a semleges olvasónak felháborodnia egy olyan jelenségen, amely ritkának épp nem mondható városunkban sem. (Ha minden alkalommal cikket írnánk arról, amikor – úgymond – „rászerveznek" a *Bajai Honpolgár* rendezvényére, önálló különszámokban adhatnánk hangot tiltakozásunknak.) Az meg aztán végképp különös, hogy miért kell a helyi politika nagy feladatokra hivatott képviselőjének nyíltan úgy állást foglalnia ebben a dologban, mintha legalábbis érdeke fűződne valamelyik rendezvény sikeréhez, és miért kerülhet az ügy egyenesen a képviselő-testület elé. Nem lehet annyira bízni a polgárokban, hogy képesek maguk is eldönteni, melyiken vennének részt szívesebben, és melyik nemes célt tartják inkább támogatásra méltónak? (Azóta kiderült, hogy egy harmadik hasonló rendezvény is lesz aznap.)

Végül egy olyan történet, amely mellett némi személyes érintettség okán is nehéz szó nélkül elmenni. Nemrégiben felelős politikus szájából hangzott el: azzal, hogy a *Bajai Települési Értéktár Bizottság* – melynek munkájában magam is részt veszek – két év semmittevés után egyre több eredményt produkál, a regnáló polgármester kampányát támogatja. A „semmittevés" oka nagyrészt az volt, hogy a Covid-helyzet miatt a bizottság sokáig egyáltalán nem ülésezhetett, és érdemi javaslatok sem érkeztek be hozzá. Hogy aztán *Türr István életpályájá*nak vagy épp a Jánoska-eresztés hagyományának *Bajai Érték*ké nyilvánítása ugyan mivel járul hozzá bármely jelölt sikeréhez, arra azért kíváncsi lennék. Továbbá azt sem gondolom, hogy a kampányban a bizonytalan választókat azzal lehetne mozgósítani, hogy valamely hagyományunk azonnali értéktárba vételét követeljék, vagy épp egy-egy arra méltatlannak gondolt személyiség nevét töröltessék onnan. (Főleg hogy erre a képviselőknek jogköre sincsen.) Meggyőződésem, hogy a települési értéktárba felvettek pártszimpátiától függetlenül *közös kincseink,* és megszavazásuknak semmiféle politikai motivációja nem volt.

A baj persze főleg az, hogy a felsorolt ügyek valójában *gumicsontok.* El lehet rajtuk rágódni egy darabig, fölösleges indulatok gerjesztésére is alkalmasak, de városunk jövője szempontjából sok jelentőségük nincs. Az viszont kulturális állapotunk szomorú tükre, hogy a közéleti viták ilyen és ezekhez hasonló súlyú témák mentén zajlanak. És félek tőle, hogy amikor majd a kampány „igazából" is elkezdődik, annak mottója egy régi szólásunkat idézi majd: *Keress magadnak bolondot, akit orránál fogva hurcolj.* Szóval: figyeljünk az orrunkra! ■

Utazás a környék földtörténeti múltjában

Baja alatt a világ

Goda Zoltán

■ Azt hiszem, Baja földrajzi környezete néhány mondatban is jellemezhető: dél-magyarországi kisváros az Alföld peremén, a Duna partján; itt terül el a méltán híres Gemenc, kisebb-nagyobb holtágaival. Körülöttünk szinte teljesen sík a terep, de ha tiszta az idő, a Mecsek vonulatai is feltűnnek a nyugati horizonton. A Sugovica elkanyarog a belvárosig, így elmondhatjuk: Baja a vizek városa.

Több száz millió évig csak sekély tenger jellemezte a tájat (a szerző rajza)

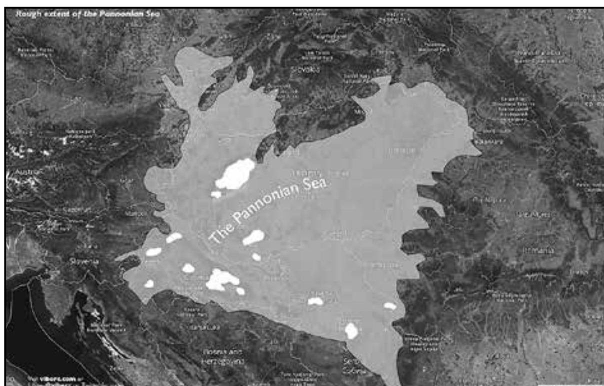
Érdemes azonban a környékünkön kicsit alaposabban is körülnézni, hiszen nem kevesebb, mint öt különleges kistáj találkozik itt. A tőlünk északra húzódó *Kalocsai-Sárköz* területét löszös-homokos teraszok és a Duna valamikori árterei teszik változatossá. A folyó túlpartján a *Tolnai-Sárköz* vidékét találjuk, amelynek fontos része a Duna hullámterén elterülő Gemenc és annak északi végén kanyargó Sió. Az ártéri erdőtől északra a Duna által régen hátrahagyott medrekben pihenő állóvizeket, a *Faddi,* a *Tolnai* és a *Bogyiszlói Holt-Dunát* fedezhetjük fel. Hasonló holtágakat a Mohácsi-szigeten is találunk, ez is egy folyó-járta terület, szinte nincs olyan része, amelyen a Duna ne hagyta volna ott a kézjegyét. De nemcsak mélyen fekvő ártereket találunk erre, a *Bácskai-löszhát* határozottan magasabban fekvő vidék. Az *Illancs* pedig egy valódi gyöngyszem a maga sajátos homoki erdőivel és élővilágával. Az erdők között megbújva itt találjuk az Ólom-hegyet is, amely nem csupán a környék, hanem az egész a Duna–Tisza közének legmagasabb pontja.

A környék jelenlegi földrajzi elrendeződését mindenképpen a Duna uralja, hiszen már évezredek óta itt kanyarog, így a környező vidék egyik legmeghatározóbb felszínformáló ereje lett. De milyen lehetett a táj errefelé több tízezer vagy akár több millió évvel ezelőtt?! Vajon jártak-e itt dinoszauruszok, és dübörgött-e mamutléptektől a föld? Ezen kérdésekre a választ mélyen a felszín alatt találjuk meg.

Ha vissza szeretnénk utazni a térség földtörténeti múltjába, csupán néhány millió évvel ezelőtti időpontra lenne érdemes állítani az időgép dátumválasztó tárcsáját. Baja helyén ugyanis a földtörténet túlnyomó részében csak végtelen óceánokat és tengereket találnánk, a távoli horizonton néhány kisebb szigettel. 150-200 millió éve, a jura korban, amikor dinoszauruszok népesítették be a Földet, a *Tethys-óceán* nyugati medencéjének vize hullámzott errefelé, majd annak lefűződéséből az eocén és az oligocén kor határán, kb. 34 millió évvel ezelőtt alakult ki a *Paratethys*, amely az Alpok, a Kárpátok és a Dinári-hegység kiemelkedésével tovább darabolódott, hogy végül 10 millió évvel ezelőtt kialakuljon a *Pannon-tenger*. Ez a sekély és meleg vizű beltenger eleinte kapcsolatban állt a Paratethys utódaival, az Égei-tenger és az Adriai-tenger őseivel, majd a Dinaridák teljes kiemelkedésével már lefolyástalan medenceként létezett tovább. Ekkoriban a legközelebbi szárazföldek a Mecsek, a Villány és a Tarcal-hegység (mai nevén Fruška Gora) voltak, amelyek szigetként emelkedtek ki a vízből. A Pannon-tenger a hosszú évmilliók alatt egyre sekélyebbé vált, kb. 3-4 km vastagságú üledék halmozódott fel a fenekén. Ez idő alatt pedig a beleömlő folyók hatására fokozatosan édesvízűvé vált. A feltöltődés addig folytatódott, amíg a víztömeg végül utat talált a mai Vaskapu-szoroson, így tengerünk sorsa megpecsételődött, és fokozatosan átadta a Kárpát-medencét az ős-folyóknak. A Pannon-tenger, illetve ekkor már Pannon-tó egészen 600 000 évvel ezelőttig kitartott, utolsó maradványa a Szlavón-tó volt, amely a mai Horvátország északi részén, nagyjából a Dráva és a Száva között helyezkedett el.

Baja és környéke tehát csupán néhány millió évvel ezelőtt került szárazra, előtte több száz millió évig csupán halak, rákok és más tengeri élőlények éltek errefelé. A pleisztocén elején, kb. 2 millió éve a maihoz hasonló éghajlat volt jellemző, melegebb nyarakkal és enyhébb téli hónapokkal. A terület emelkedésének és a folyók feltöltő hatásának köszönhetően az addigra már teljesen édesvízű Pannon-tó fokozatosan visszahúzódott, végtelen mocsárvidéket hagyva maga után. A vizes-lápos táj zöldellő volt, gazdag növény- és állatvilággal, ekkoriban az uralkodó állatfaj nyáron mindenképpen a szúnyog lehetett. A pleisztocén derekától a klíma hullámzó volt, hosszabb-rövidebb jégkorszakok és interglaciális szakaszok váltogatták egymást, de az idő előrehaladtával az éghajlat egyre hűvöseb-

A pleisztocén elején és közepén még végtelen mocsárvidék terült el itt (a szerző rajza)

A Pannon-tenger korában a legközelebbi szárazföld a Mecsek volt (forrás: https://viborc.com/map-of-the-pannonian-sea-reconstruction)

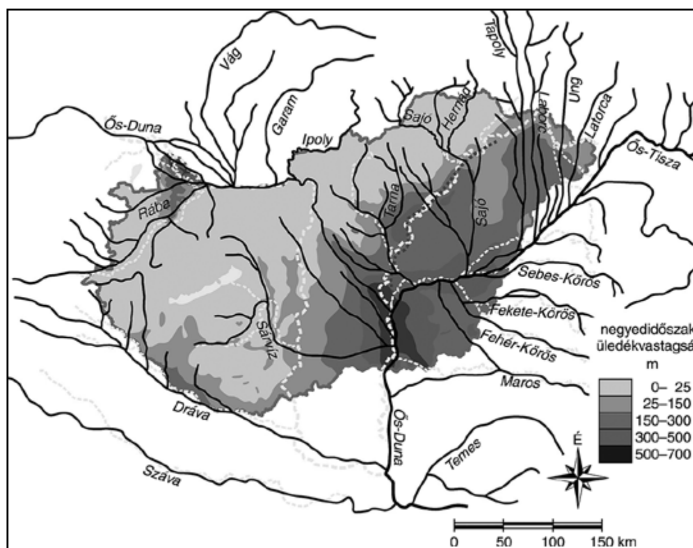

Füves sztyeppék és jeges-viharos szelek uralták a tájat a legutóbbi jégkorszakban (a szerző rajza)

bé és szárazabbá vált, a mocsarak átadták helyüket a füves sztyeppéknek.

A legutóbbi jégkorszak, amely a Würm-glaciális nevet viseli, nagyjából 110 000 évvel ezelőtt kezdődött. A Kárpát-medence a periglaciális (jégkörnyéki) területek közé tartozott, azaz sosem borította állandó jégtakaró, egyedül a Kárpátok legmagasabb csúcsai viseltek jégsapkát. Még az eljegesedés maximumának idején, 18 000 éve sem terjedt idáig az északi-félteke jégtakarója. Ám ekkoriban nem lehetett kellemes errefelé élni, az éghajlat így is meglehetősen zord volt. Rövid, hűvös nyarak és fél évig tartó kemény telek váltották egymást, a leghidegebb periódusokban az évi középhőmérséklet – amely jelenleg kb. 11°C – fagypont alatt maradt. A téli hónapokban jellemző volt a -15°C körüli középhőmérséklet is, egyszóval a környékünk éghajlata leginkább a szibériai Irkutszk jelenlegi klímájára hasonlított. Az időjárást az észak felől süvítő orkán erejű, jeges bukószelek uralták, amelyek finom porral terítettek be mindent. Ebből a porból alakultak ki azok a löszdombok és teraszok, amelyekkel például Dunaszekcső mellett is találkozhatunk.

A Würm-glaciálisban már folyók szelték a tájat. A jégkorszak elején az Ős-Duna még nem itt, hanem az Alsó-Tisza-vidéken csatangolt, a mi környékünkön kisebb-nagyobb mellékfolyói szaladtak nyugatról kelet felé. Az egyik ilyen a Sárvíz lehetett, amely ma Sióagárdnál ömlik a Sióba, de az őse a közelben haladhatott el, hogy a mai Szeged környékén érje el a Dunát. Azt a Dunát, amely később, kb. 20-25 ezer évvel ezelőtt érkezhetett meg erre a tájra. Ekkoriban már élhettek emberek errefelé, akiket a fantázia kedvéért nevezhetünk ős-bajaiaknak. Elődeink barátságosabb időjárású napokon mamutokra és gyapjas orrszarvúra vadászhattak. Nyomaikat, maradványaikat valószínűleg sosem fogjuk megtalálni, hiszen a folyók később a környéket jórészt betemették hordalékukkal. De néhány évvel ezelőtt, innen nem is oly messze, Siklóson és Kozármislenyben mamutok maradványai kerültek elő, hogy hírt adjanak egy mára teljesen letűnt korszakról.

Bár a jégkorszakban már folyók határozták meg a tájat, az Ős-Duna csak 20-25 ezer évvel ezelőtt érkezhetett meg a környékre (forrás: https://mersz.hu/dokumentum/termfoldr__18)

A városunk alatt húzódó geológiai rétegekről mára rendelkezünk némi információval. Ezeket az elmúlt száz év kutatófúrásainak köszönhetjük, amelyek szénhidrogéneket – olajat és földgázt –, valamint termálvizet igyekeztek feltárni, mindezidáig sikertelenül. Ezek a kutatómunkák és a hozzájuk kapcsolódó vizsgálatok értékes információkkal szolgáltak az utókor számára. A város alatt nem meglepő módon több száz, helyenként több ezer méter vastag üledékes kőzet található, amely részben több millió éve lerakódott tengeri üledék, részben pedig az ősfolyók által szállított hordalékból áll. A régi és ma is működő artézi kutak ezeket az üledékes rétegeket harántolták, az alapkőzetet egyik sem érte el. Ha gondolatban eltávolítjuk ezt az óriási mennyiségű üledéket, az alapkőzetet találnánk meg a mélyben, amely igen érdekes képet mutat. A város északi része alatt kb. 1000 méter mélységben a Mórágyi rög vonulata húzódik, amely nagyon öreg, kb. 340 millió éves gránit. Érdekessége, hogy innen igen messze, a déli féltekén, a mai Kongó területén keletkezett, és onnan vándorolt ide kalandos úton. Ezt a kőzettestet egy könnyű séta keretén belül mi is megtekinthetjük Mórágyon, hiszen ott felszíni kőfejtés feltárja előttünk. Vonulata Pörbölynél már 150 méterrel a felszín alatt, Bajánál 1000 méter mélységben húzódik, Sükösdön pedig ismét sekélyebben, kb. 350 méter mélységben található. A város déli része azonban egészen más alapokon nyugszik. Az 1924-25-ben zajlott angol-magyar kutatófúrás a Petőfi-szigeten 1369 mélységig jutott, de az alapkőzetet nem érte el. A Ferenc-csatorna partján 2008-ban végzett termálvízkutató-fúrás is jórészt csak üledékes kőzetet talált 1820 méter mélységig, de a fúrást megelőző vizsgálatok alapján itt akár 3-4 km mélységben is húzódhat az alapkőzet. A város déli fele alatt a Villányi-hegység vonulata található, amely 240 millió éves, triász-kori mészkő a Tethys-óceán északi peremvidékéről. Ez a mészkővonulat amely Bajánál több kilométer mélységben húzódik, meglepő módon Dunafalva mellett eléri a

A Mórágyi-rög Baja északi része alatt húzódik (a szerző fényképe)

Bokrok alatt megbúvó mészkövek; mára csupán ennyi maradt a vári-pusztai mészkőkibúvásból (a szerző fényképe)

felszínt. A Dunafalva melletti mészkőkibúvás geológiai kuriózum. Valamikor egy kb. 15 méter magas, 1-2 hektár alapterületű mészkőszirtként állt a Baracskai-Dunaág partján, amelyet sokáig Vári-puszta néven ismertek. A szirt, amely a miocén-korban elsüllyedt helység egyik csúcsa volt, különleges szerepet tölthetett be az emberi történelem során. Egy időben szegényes vár állhatott rajta, és valószínűleg a rómaiak is stratégiailag fontos pontként tartották számon. Már akkoriban felismerhették a különleges helyen lévő mészkő értékét, így a felszíni fejtés és bányászat megkezdődött, és sok száz éven át, egészen 1939-ig tartott, amikor az itt működő bányát végleg bezárták. Mára a sziklaszirt teljesen eltűnt, csupán egy füves domb emelkedik ki a tájból. De ha ellátogatunk ide, és egy kicsit alaposabban szemlélődünk, a bokrok alján még rálelhetünk a vári-pusztai mészkövekre, amelyek egy több száz millió éve letűnt korról mesélnek: egy olyan korról, amikor a világot még a végtelen tenger jelentette. ■

Betelepülés régen

Gergely Gyula

■ Hazánkban – és úgy hírlik, egész Európában – indulatoktól sem mentes politikai vita, helyenként tiltakozás folyik a bevándorlás, a modern kori honfoglalás ellen. A higgadt, mértéktartó gondolkodást segítendő, nyúljunk vissza a régi idők ügyintézéséhez, a valódi demokratikus döntések világába. Vizsgálódjunk kicsit Rém község közgyűlési határozatai között!

Elöljáróban (a megyét nem ismerő olvasók tájékoztatásául): a tárgyalt község Bács-Kiskun vármegye déli részén, Bajától kb. húsz kilométerre, a Duna-Tisza közén található. Az 1800-as évek elején még Bajához tartozó *Rém* pusztának nevezik a közokiratokban. A többnemzetiségű községet németek, magyarok és bunyevácok lakták. A vármegyei alispán 19952/alisp. 1902 sz. a község és határnevek rendezése tárgyában kiadott rendelete végrehajtása értelmében megerősítik a község nevét, imigyen: *„A község neve az országos bizottság megállapodása szerint Rém, a törzskönyvezendő puszták neve pedig Borota és Dzsida lesz.”* (Borota és Dzsida puszta elszakadásának ügyét 1909. október 26-án tárgyalta és szavazta meg a rémi önkormányzati ülés. Rém község ügyiratai, BKMÖL V.371. 148. p. 12. sz. 1902. (május 22. közgyűlési határozat.) Ettől az időtől hivatalosan közigazgatási egység Rém. Ebben a községben a választott képviselők nagy felelősséggel döntöttek a legkülönbözőbb kérdésekben. Ezek közül a betelepülésre és a szociális segélyekre vonatkozó közgyűlési határozatkört emeljük ki.

Betelepülni az *összefogást, erőt mutató* községbe majdnem lehetetlen volt. A legtöbb betelepülési kérvényt azzal utasították el, hogy a kérelmezőnek sem apja, sem anyja nem lakott a településen. De nemcsak a származásra vonatkozóan végeztek vizsgálatokat a képviselők, hanem a betelepülő szaktudására, erkölcsi tartására, adózási hajlandóságára, magatartására vonatkozóan is. Példa erre a 13. sz. 1897. (október 10.) közgyűlési határozat, amely *Bodor Imre lakosság kötelékébe való felvétele tárgyában* fogalmazódott, imigyen: *„Bodor Imre csizmadia segédnek Tataháza község által kiállított erkölcsi bizonyítványának és munkakönyvének hozzáadásával … kifogástalan viselkedését és mesterségét Rém község kötelékébe ezennel díjtalanul felvétetik s rémi illetékességűnek elismertetik.”* 1932-ben a jánoshalmi papucsos mester részére kiállított hatósági erkölcsi bizonyítványa mellett szólt, hogy a községben nem volt papucsos, ezért csak „öt pengő települési díjat tartozik fizetni” – szól a határozat. Figyelemre méltó a 26 jkv. 1933. sz. július 21-én hozott határozat is: *„Rém község képviselő testülete az Amerikából visszatért 1885. évi születésű Richter Antal magyar honos, Rém községi illetőségűnek ismeri el, mert szülei, ő is rémi illetőségű volt, távolléte alatt örökség útján itt vagyont szerzett, mely után Rémen lakó felesége fizette a helyhatósági adót, s a képviselő testület tudomása szerint magyar állampolgársága és rémi illetőségéről nem mondott le.”* Mások nem voltak ilyen szerencsések. A 6. sz. 1914. (jún. 14.) közgyűlési határozat szerint *„Pankovics Menyhért rémi illetőségét nem fogadja el* [ti. a közgyűlés – G. GY.], *mert 20 év előtt Slavóniába költözött, ott ingatlannal bír … ott illetőséget szerzett”.* E néhány példa is elég annak bizonyítására, hogy a választott testület körültekintő, felelősségteljes döntéseket hozott, pl. a letelepedés kérdésében is.

A képviselő-testület felelősséget érzett a szegények, a nincstelenek iránt, és a községi orvossal, a bábával már eleve úgy kötött szerződést, hogy a látogatásért, a kezelésért, a szülés levezetéséért nem kérhettek pénzt a szegényektől. Segélyezték a kórházi és gyógyszerellátásra szoruló szegényeket. Gyámolították az elesetteket. Pl. *„Rém község képviselő testülete özv. Kett Jánosné ellátására évi 144 pengőt megszavazza s azt a szegény alap terhére kiutalványozza.”* (51. jkv. 1930 sz. (11.30.) *Garisa Mihálynak „a községi szegény alap terhére 1934 július 1-től évi 3 q rozsot és kettő kocsi rőzsét állapít meg természetbeni segélyként élete végéig.” 1938-ban a „szegény iskolás gyerekek tejellátására előirányzott 400 pengő”.* A segélyeket sem osztogatták felelőtlenül. Az elöljáróság személyesen ismerte a kérelmezőket. Pl. egy 22 éves fiatalember a felettes hatóságot is megjárt kérvényét azzal utasították el, hogy „elég gazdag az apja, tartsa el ő” – nemes egyszerűséggel szól a határozat. *Bogdán János* kérvényében népes családja eltartására hivatkozott. Nem volt ugyan három felesége, ezt ő családon belül oldotta meg, a helyiek szerint egyszerre volt a *Jancsi* gyerek apja és nagyapja. A közgyűlés János bácsinak sem a férfiasságát, sem a családszeretetét nem méltányolta. Rend volt a faluban.

Nem kellene nekünk tanulni valamit az elődeinktől? Esetleg az önfeladás küszöbén álló Európának ettől az alföldi kis falutól? Kérdés: a globalitással szembemenő, lokalitásra törekvő gondolatok hogyan illeszthetők be a jelenlegi közigazgatási rendszerbe? Lehet, hogy kénytelenek leszünk – több európai országban – ezen is elgondolkodni. ■

Kutatás a bajai termálvíz után

Sarlós István

■ Baja város életében a Duna és a Sugovica meghatározó szerepet játszott. A gazdaságban és a közlekedésben betöltött szerepük mellett a 19. század végétől egyre nagyobb hangsúlyt kapott a szabadidő, a turizmus, a fürdés és a vízi sportok. A bajai kereskedelmi kikötő Duna-partra „költözésével" a Sugovica fokozatosan a szabadidős tevékenységek területévé vált. A *Baja mint fürdőváros koncepció* a 20. század elején megjelent turisztikai fejlesztési lehetőségként, de az I. világháború, majd az azt lezáró trianoni békeszerződés ezt lesöpörte a napirendről. Az 1920-as években ugyan végeztek próbafúrásokat a Kis-Pandúr-szigeten, bár a kutatások célja kőolaj és földgáz keresése volt (elsősorban az utóbbié). Angol szakemberek fúrtak egykor, de semmit sem találtak, így ez az irányvonal lekerült a napirendről.

A Baja mint fürdőváros koncepció az 1920-as évek végén újjáéledt, a Magyar Városok Szövetségén belül Baja aktív kampányba kezdett a fürdőkultúra fejlesztéséért. A szövetség országos sajtóban vásárolt hirdetési felületein többször megjelentek a bajai turizmussal kapcsolatos hirdetések, amelyekkel vendégeket csábítottak a városba. A II. világháború előtt elkezdődött a csepelihez hasonló bajai nemzetközi ipari, kereskedelmi és téli kikötő tervezése, amelynek téli kikötő részét a Sugovica vízfelülete jelentette volna. A világháború alatt elkezdődött a kikötő fejlesztése, de csak az I. fázis előkészítő munkálatait fejezték be. Az 1947-49-es I. hároméves tervbe – a világháború utáni újjáépítési terv – a bajai kikötő fejlesztése nem került be, és ugyanez történt az I. ötéves tervben is. A kommunista diktatúra erőltetett iparfejlesztése mellett a „dolgozók pihenésének" elősegítésére indultak kisebb-nagyobb, idegenforgalmat és turizmust előmozdító fejlesztések is, ezek egyike volt a bajai termálfürdő.

Az 1920-as években végzett kutatófúrások találtak meleg vizet, és ennek újramegtalálása és felszínre hozatala képezhette volna a bajai termálfürdő alapját. A városi tanács és a végrehajtó bizottság az alapoktól kezdte, azaz a 30 évvel korábbi fúrások helyét megkeresve ellenőrizni akarta a melegvíz-forrást, majd a Földtani Intézet javaslatával felvértezve forrásokat kérni a következő ötéves tervben egy közfürdő építéséhez. A 30 éves adatok és emlékek alapján az építési osztály végezte a kutatást, főmérnöke, *Knézy Pál* 1954. január 25-én a végrehajtó bizottság ülésén ismertette az eredményeket.

„Knézy Pál: […] Előadja, hogy 1923-ban a mostani Béke szállóval [ma: Duna Wellness Hotel] szemben a szigeten, a part mentén olajos bugyborékolást fedeztek fel és egy természetrajz tanár mintát vett, amelyet felküldött a Földtani Intézethez vizsgálatra. A vizsgálat eredményeként egy angol olajkutató társasággal lejött Bajára az intézet egyik biológusa, Ribár [Ribár István nemzetközi szinten elismert magyar geológus] nevezetű, és hozzáláttak a fúráshoz. A gimnáziumtól kértek különböző eszközöket és diákokat is adtak segíteni. Ezek között szerepelt ő maga is. A fúrást három helyen végezte a társaság és földgáz után kutattak. A szigeten fel is állítottak egy fúrótornyot és elkezdték a fúrást. A meglevő adatok szerint 1928-ban 1369,20 m-ig fúrtak le, amiről rajzot is készítettek. /be is mutatja/ A város és a társaság között annak idején tárgyalás folyt, hogy a csöveket átveszik-e, vagy sem. Mivel a város nem vette át, a felsőbb csöveket kiszedték, míg a többi bent maradt. Természetesen most már nem lehet pontosan megállapítani, hol volt a fúrás, mivel nincs nyoma és pontos hely sincs feltüntetve a rajzon. 1948-ban átírtak a Földtani Intézethez ennek az ügyében, ahonnan érkezett ugyan válasz és közölték a fúrás eredményét.

Véleménye szerint azonban melegvízre akkor még nem bukkantak és amit észleltek melegvizet, az a csőből jött és ott melegedett át. Mivel a felső csöveket kiszedték, így pontosan nem is lehet megállapítani a fúrás helyét. Így csak újra kellene fúratni a közelben, mert a föld alatti csövek is idővel elgörbültek, tehát nem akadhatnak rá. Esetleg úgy meg lehet találni a helyet, ha az akkori munkások közül valakit megtalálnak.

Most ismételten írt az építési osztály a Földtani Intézetnek, de választ nem kaptak. Esetleg az akkori polgármester tudna még felvilágosítást adni; Borbíró, mivel vele folytatták le a tárgyalást a csövek ügyében. Knézy elvtárs még megjegyzi, hogy újabb fúráshoz csak akkor ad engedélyt a kormány, ha a Földtani Intézet javaslatot küld be."

A korszakban a Magyar Állami Földtani Intézet döntésétől függött, hogy hol végeznek próbafúrásokat. A népgazdaság szempontjából fontos próbafúrások – kőolaj és földgáz – minden esetben elsőbbséget élveztek az egyszerű termálvizekkel szemben, így minimális esély maradt arra, hogy Baján kutathassanak egy jövőbeni termálfürdő alapját jelentő melegvíz-forrás után. A végrehajtó bizottság természetesen nem zárta ki a folytatást, de reálisan mérték fel a lehetőségeiket. *Nagy András*, az Építési és Közlekedési Osztály vezetője feladatául kapta, hogy esetleges újabb információ birtokában, vagy a Földtani Intézet esetleges válasza után tájékoztassa a végrehajtó bizottságot, de ilyen nem került elő; így a bajai termálforrás keresésére indítandó próbafúrások a Petőfi-szigeten lekerültek a napirendről. ■

Most az elmúlt időkről emlékezem...

Eichhardt Sándor memoárja, 1. rész

■ *A jelenleg Svédországban élő Eichhardt Sándor mozgalmas életpályát tudhat maga mögött. Miután fiatalon részese volt annak a kommunistaellenes, keresztény-demokrata szellemiségű mozgalomnak, amelynek történetét korábban lapunkban is részletesen ismertettük, az 1950-es években börtönbe zárták, ahonnan a forradalmi napokban szabadult. Az 1956-os magyar szabadságharc leverése után Jugoszlávia felé elhagyta az országot, majd több hónap menekülttáborban eltöltött idő után Svédországba került. Ott előbb traktorgyári munkásként, majd különböző tanulmányok elvégzése után gazdasági vezetőként dolgozott, utoljára a híres Findus élelmiszeripari vállalatnál. Magyarországon csak a rendszerváltás után járt újra. Felesége is magyar emigráns családból származott, három gyermekük született. Az időközben kétszer megözvegyült szerző nyugdíjasként él Helsingborgban. Terjedelmes visszaemlékezésében – amelyet folytatásokban közlünk – az 1950-es évek Magyarországára, a Rákosi-korszakba repíti vissza az olvasót. (M. J.)*

Eichhardt Sándor

■ Kedves Olvasó! 46 hónap nem olyan hosszú idő egy ember életében, főleg, ha a kilencvenes éveit járja, de a hetven évvel ezelőtti időszak eseményei döntő hatással voltak mind hazám, mind saját sorsom alakulására. Az alábbiakban a kommunista diktatúrában eltöltött börtönéveimről számolok be. Az évek során – mind Magyarországon, mind Svédországban – összejöveteleken, folyóiratokban, többször említettem már a témát, de úgy érzem, itt az ideje, hogy megpróbáljam összegyűjteni, és kicsit rendbe rakni gondolataimat! Egy-két, később megszerzett, hivatalos jegyzőkönyvön kívül, pontos adataim nincsenek, kutatásra, leltárak böngészésére sem szándékom, sem lehetőségem nincs, így csupán az engem érintő dolgokat szeretném papírra vetni.

Előzmények

1941. december 8-án a bajai gimnázium két felsős tanulója, v. *Kosztolányi József* és v. *Keszthelyi István* a miséről hazafelé menet elhatározta, hogy ifjúsági mozgalmat alapítanak, melynek célja a fiatal generáció magyarságtudatának növelése az egyre erősödő német, náci befolyással szemben, valamint a még idegen kézben lévő, magyarlakta országrészek visszafoglalása. Keszthelyi javaslatára a mozgalomnak a *Halállégió* nevet adták, mintegy jelképezve, hogy elveikért mindvégig kiállnak, és ha kell, az életüket is feláldozzák értük. A gimnáziumi diákságból, főleg cserkészcsapatukon belül toborozták tagjaikat. Így kerültem én is kapcsolatba a mozgalommal, még mint gyerek. 1943 júniusának végén, Bezdán alatt, a monostorszegi cserkésztáborban néhányan kissé félrevonulva tettünk fogadalmat Kosztolányi Jóska előtt, hogy a mozgalom eszméihez mindig hűek maradunk. Az elkövetkező időkben gyűléseken vettünk részt, előadásokat hallgattunk, fizikailag is „gyakorlatoztunk". Pontosan nem tudom a tagság létszámát, talán nyolcvanan-százan lehettünk. Baján kívül főleg egyetemi városokban is alakultak „sejtek" az odakerült diákok szervezésében. Volt zománcos jelvényünk és *Jövő* címmel újságunk is. A háború utolsó, kaotikus időszakában „vegetált" a szervezet. A vezetők, idősebb tagok többsége katonai szolgálatban volt, s közülük sokan hadifogolytáborokban várták a menekülést, hazatérést.

Kosztolányi Jóska 1945 novemberében került haza Bajára francia fogságból, és bár óvatosan, de mindjárt hozzáfogott a mozgalom újraszervezéséhez. Az idők folyamán a feltételek is megváltoztak: akkor már nem a nácizmus, hanem a Moszkva irányította kommunizmus jelentett veszélyt a magyarságra. Megváltozott a szervezet neve is: Halállégió helyett a *Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalom* nevet vettük fel. Óvatosan, a „föld alatt" végeztük munkánkat. Emlékszem, 1949. december 8-án, a szomszédoktól kissé félreeső Dömötör utcai házunkban, kb. harmincunk előtt tartotta Kosztolányi Jóska az ünnepi megemlékezést. Mivel a kapu melletti szomszéd párttag volt, hogy az esetleges rajtaütést kivédjük, kis pogácsával és egy demizson borral is készültünk. Annál nagyobb lett a meglepetésem, amikor Jóska megérkezve megkérdezte, hol tudna átöltözni, és néhány perc múlva horthysta tiszti egyenruhában jelent meg! Szerencsénkre nem történt semmiféle rajtaütés!

1948-at szokták a „fordulat évének" nevezni. Ekkor és a következő években válnak a kommunisták a Szovjetunió segítségével az ország teljhatalmú uraivá. Államosítottak mindent: bankokat, gyárakat, földet, privát cégeket, egészen a családi házakig, szatócsboltokig. Felszámoltak vagy beolvasztottak minden más pártot, betiltottak minden idealista, a keresztény szellemiséget valló egyesületet. Megindult a kulákok üldözése. Elkezdték a „megbízhatatlanok" kitelepítését, deportálták a szerzeteseket, apácákat. Elindult az ötéves terv, egyben gazdasági megszorításokat vezettek be. Rákosi szerint: *„nem ehetjük meg azt a csirkét, amelyik jövőre az aranytojást tojja majd nekünk."* Elkezdődtek a kirakatperek: a MAORT-, a STANDARD-, a Mindszenty-ügy, a Grősz-per. S hogy Rákosi bebizonyítsa éberségét és lojalitását Sztálin és a Szovjetunió iránt, egymás után buknak le a volt elvtársak is: *Rajk* és társai, *Pálffyék, Szakasitsék,* majd maga *Kádár* is börtönbe kerül. A terror egyre nyomasztóbb lett, besúgókkal volt behálózva az egész társadalom. (Lásd erről *Illyés Gyula* 1950-ben írt *Egy mondat a zsarnokságról* című versét.)

1951 novemberében tényleges katonai szolgálatra hívtak be. Mivel édesapám szovjet hadifogságban halt meg 1945-ben, édesanyám pedig súlyos betegen kórházban feküdt, és mert három kiskorú testvérem volt otthon, kis összeköttetés segítségével „családfenn-

ÁVH-sok és a hírhedt Pobeda autójuk

Vallatószoba az ÁVH börönében (rekonstrukció)

tartóként" felmentettek. Talán 1952 volt az az év, amikor a sztálini tébolyt száz százalékig kiszolgáló *Rákosi-Gerő-Farkas* triumvirátus irányítása alatt „tetőzött" a kommunista diktatúra Magyarországon. Az ÁVH, *Péter Gábor*ral az élén, mint önálló állam az államban, kíméletlenül szedte szerencsétlen áldozatait. 1952. november 12-én már nem segített semmi összeköttetés, elvittek katonának. Szolnokra, egy műszaki zászlóaljhoz vonultam be. Az alakulattól küldött leveleinket a politikai (ÁVH-s) tiszt cenzúrázta, tilos volt az alakulat állomáshelyét megnevezni, hozzátartozóink a Pf. 1775 címre írhattak. A kiképzés első heteiben, a katonás menet (jobbra át, balra át) gyakorlása közben, talán cserkészmúltam hatására, felfigyeltek rám. December 6-án volt az eskütétel és az ünnepélyes fegyverátadás. Mint „élkatonát", engem szólítottak elsőnek, s amikor a politikai tiszt átadta a géppisztolyt, megjegyezte, hogy jól becsüljem meg ezt a fegyvert, és jegyezzem meg a számát, mert ezzel a fegyverrel már két jugoszláv kémet agyonlőttek! Alakulatunk ugyanis a műszaki zárók, akadályok létesítéséért, az aknasávok telepítéséért és a határvédelemért felelt a déli határon, ott már zöld ÁVH-s ruhát viselve.

AD 12623 volt a géppisztoly agyába beleégetve, ezt este láttam először és utoljára, amikor a fegyverszobában elhelyeztem. Másnap ugyanis homloküreg-gyulladással a gyengélkedőre kerültem, s mivel pár nap múlva sem javult a helyzet, az alakulat orvosa beküldött a szolnoki katonakórházba kivizsgálásra, azzal az írott megjegyzéssel, hogy minden bizonnyal szimulálok. A kórházba menet sikerült egy cenzúrázatlan levelet küldeni édesanyámnak. Mivel a kórház még épülőfélben volt, az orr-fül-gégе osztály vezetését egy civil orvos, *dr. Bandula Mihály* látta el. Hetente két-három délelőtt századosi ruhában tartott rendelést. Egy alkalommal megjegyezte a nővéreknek, hogy a vezetőségi ülésen szegényesnek tartották az osztály „faliújságját". Egykori műszaki rajzolóként felajánlottam a segítségemet.

Karácsony előtt egy nővér beszólt a betegszobába: *„Sándor, látogatója van!"*. Egy hölgy szaladt az ágyamhoz, és *„Drága Sanyikám, mi történt veled, úgy aggódtunk érted!"* felkiáltással átölelt, megcsókolt, és a fülembe súgta: *„Erzsi néni vagyok!"* Mindjárt felfogtam a helyzetet, és hasonló érzelemkitöréssel fogadtam őt. Mily csodálatosak az édesanyák! Amikor megtudta, hogy a szolnoki katonakórházban vagyok, kapcsolatot teremtett egy barátnője ismerősének a szolnoki barátnőjével, és Erzsi néni vállalkozott egy „fekete levél" átadására, melyben édesanyám szerető aggódása mellett közölte, hogy *„K. Jóskát súlyos betegen »kórházba« szállították! Baján többen megbetegedtek ebben a járványban!"*

December 27-én engem is elkapott „a járvány!" Dr. Bandula valami pesti kivizsgálásról beszélt, nem nézett a szemembe, amikor megszorította a kezemet, s csak annyit mondott: *„Vigyázzon magára!"* Amikor a raktárban visszakaptam a katonaruhámat, az engem odakísérő nővér egy oldalfolyosón átadott két ÁVH-s tisztnek, akik csak annyit mondtak: *„Na, jöjjön!"*. Amikor megjelentünk a kórház előcsarnokában, elcsöndesedett a beszéd, az emberek a falakhoz húzódtak. A lépcsőn lehaladva intettek, hogy szálljak be a kórház elé gördülő Pobedába. Láttam, hogy még egy tiszt van a kocsiban, s mivel eddig letartóztatásról nem beszéltek, *„Szabadság, százados bajtárs!"*-sal köszöntöttem. Kissé gúnyosan rám nézett, s csak annyit mondott: *„Szabadság? – Na tartsa ide a mancsait!"* 13 óra 50 perc volt, amikor a bilincset a kezemre tette. Két ÁVH-s között ültem, útközben egy szót sem szóltak hozzám, de a legkisebb kanyarnál is hol az egyik, hol a másik dőlt nekem, ami azt eredményezte, hogy a racsni egyre szorosabbra zárult a csuklóm körül.

Mivel időm volt, azonnal számadást végeztem magamban. Bár semmi ilyen tapasztalatom nem volt még, hamar arra a megállapításra jutottam, hogy mostantól kezdve „kivontak a forgalomból", s ezek után semmifajta jogra vagy igazságra nem számíthatok! Ez valahogy megnyugtatott, s bár halvány fogalmam sem volt arról, hogy egy ilyen szervezkedésben való részvétel „mit kóstál", de őszintén szólva azon morfondíroztam, hogy adjanak legalább 3-4 évet, akkor legalább nem kell visszamennem 3 éves katonai szolgálatra! Én naiv! Pesthez közeledve behúzták az oldalsó függönyöket, de annyit láttam, hogy átmegyünk a Dunán, és 15 óra 40 perckor a Fő utcai katonai törvényszék hátsó, Gyorskocsi utcai bejáratánál érkeztünk a „vendégfogadó házhoz". Kinyílt az utcai nagykapu, behajtottunk, de néhány méterrel előttünk újabb kapu magasodott. Miután az utcait bezárták, nyitották ki az utóbbit, s egy kis udvaron álltunk meg. A tisztek és a sofőr kiszálltak, egyedül maradtam a kocsiban, majd egy idő múlva egy őrmester rángatott ki, és egy folyosón arccal a fal felé egy ajtó mellé állított, és ott hagyott. Mögöttem a folyosón egy őr állt, hozzá fordultam, mivel nagyon kellett WC-re mennem. Végre megjött az őrmester, hogy a folyosón lévő WC-hez kísérjen. Amikor mutattam az összebilincselt csuklómat, visszament egy kulcsért. Nagy kínnal sikerült elvégezni dolgomat, aztán bevitt a szobájába, ahol az ajtó mellé állított.

Függöny választotta ketté a szobát, azon túl egy szekrény állt. Az őrmester bement a függöny mögé, valami fiókot húzott ki, szerszámok zaját véltem hallani. Az embernek dolgozik a fantáziája, s gondoltam, ha a körmeimet fogja letépni, akkor most tegye meg, mert a bilincs szorításától elzsibbadt és kétszeresére megdagadt kezemben lassan meginduló vérkeringés 15-20 percig szinte kimondhatatlan kínokat okozott, így egy kalap alatt ez is lemenne! Aztán beszólított a függöny mögé, és tényleg: kalapács, véső és harapófogó hevert az asztalon. *„Na, Tóni, pillanatok alatt vetkőzz le, de pucérra!"* – mondta. Azt követően nem engem, hanem a ruháimat vette kezelésbe. Ami gomb, csatt, vállpánt volt a köpenyen, gimnasztyorkán, nadrágon, sapkán, azt mind leszedte, lecsípte, elvette a nadrágszíjat, gatyamadzagot, lefeszítette a csizmáról az orrvasat, a sarokpatkót,

kiszakította a csizmából a felhúzó füleket. Felvette az adataimat, leltárt készített az elvett személyi tárgyaimról, s amikor egy lány fényképéhez ért, nagyon közönséges, trágár kifejezésekkel érdeklődött kiléte és kapcsolatunk iránt. Aztán jött egy kísérő őr, aki karon ragadott, és *„Nyomás, Jóska!"* jelszóval elindult velem.

Minden folyosófordulónál pisszegett, s ha választ kapott, a sarkon a falhoz vágott, mivel két rab nem láthatta egymás arcát! Egy ajtónál megálltunk, becsöngetett. Amikor kinyílt az ajtó, a folyosó mindkét oldalán zárkaajtókat láttam. A fogadó őrmester *„Tóni, bújj bele a falba!"* morgással az egyik ajtó felé mutatott. A 13-as zárkába kerültem, s szinte megkönnyebbültem, hiszen nekem a 13-as szám addig mindig szerencsét hozott. (Mellesleg 13-án születtem.) Egyedül voltam. A zárka kb. 2x3 méteres volt. Két, 15 cm „magas", betonba öntött vaslábakon álló fapriccs volt benne. Az egyik sarokban állt a WC, mellette, a padlónál két pedál volt a falban. Az egyik a víztartályt, a másik a szellőzőnyílást szabályozta. (Ez utóbbi nem működött, így folyton jéghideg levegő vágott be!) Az ajtó feletti lámpa állandóan világított. Amikor körülnéztem, láttam, hogy a két priccs között, illetve az egyiknek a végénél, ahol a padlótól felfelé szabad volt a felület, kb. fejmagasságban gyanús, barna foltok voltak a falon. A látásom már akkor is elég gyenge volt, így nem tudtam eldönteni: vér lenne vagy valami más. Áh, gondoltam magamban, már 6 órája az ÁVH-n vagyok, és még csak meg sem ütöttek! Biztosan csak ijesztegetésnek festették oda! Ismét naiv voltam! Amikor az én homlokom és orrom vére is a „tárlatra" került, rájöttem, hogy pár nap után a meszelt falon az is megbarnul….

Aztán megkezdődött a kissé szokatlan, egyhangú, de mégis „izgalmas" rabélet. A házirendre gyorsan rájöttem, mert tudatlanságom hamar a zárkafalon pecsételődött meg. Reggel 6-kor volt ébresztő, nyílt az ajtó, ott volt egy lavórban víz, egy darab háziszappan és egy női bontófésű. Amikor kész voltam a toalettel, a következő zárkához kellett vinnem a dolgokat, aztán vissza a sajátomba. El tudom képzelni, hogy az egész folyosó (14 zárka) ugyanazon lavór vízben mosakodott. Naponta háromszor volt étkezés: viszonylag ehető, ételgyári eledel, mindig jéghidegen. Néhány nappal letartóztatásom után – talán az idegesség hatására – hasmenést kaptam. Amikor emiatt nem akartam elfogadni az ételt, az őr éhségsztrájkot kezdett emlegetni, de miután megmagyaráztam helyzetemet, többször keserűsó-oldatot itatott velem, és ez a kúra végleg kipucolta a gyomromat. Nappal tilos volt a priccsen feküdni vagy ülni, így maradt a séta. Négy lépés a falig, négy vissza. Este 9 körül volt takarodó. Csak a hátamon feküdhettem, mindkét kézfejet a takaró (köpeny) felett kellett tartani. Nem ismertem a kihallgatóm munkarendjét, de engem valahogy mindig takarodó után vittek kihallgatásra. Lehet, hogy kellett neki a túlórapénz, de az is, hogy a kevés alvással próbálták letörni ellenállóképességemet.

A kihallgatások alatt igyekeztem nagyon leszűkíteni a Mozgalom általam ismert tagjainak körét. A későbbi kutatások során csak hat nevet találtam a kihallgatási jegyzőkönyvekben, akikről, úgymond, vallottam. Volt egy hetedik is, róla biztosan tudtam, hogy már ő is ül, hiszen 1953 január elején a kihallgatóm elém tett egy állítólag rám nézve terhelő jegyzőkönyvet, s megkérdezte: *„Ismered ezt az aláírást?"* Ismertem. Majd 1954 tavaszán, Vácott tudtam meg, hogy csak 1953 áprilisában tartóztatták le. Mindössze 3 évet kapott, és már 1955-ben szabadult. (Jótett helyébe jót várj!) Január első heteiben rutinszerűvé váltak ezek az éjszakai kihallgatások. Néhány órát „vitatkoztunk" az előadó úrral (ÁVH-s alhadnagy) a különböző definíciókon, aztán órákon keresztül pötyögtette a jegyzőkönyvet az írógépén. Néha bóbiskolt egy kicsit, én nem zavartam. Miután elkészült az írással, elém tette, hogy írjam alá. Ha el akartam olvasni, rám förmedt, hogy mit húzom az időt, hisz ő azt írta, amit „bevallottam!" Különösképpen nem bántalmazott, de ismerte a módját, hogy mégis fizikai fájdalmat okozhasson. Csak két „egyszerű" módszerét

A szerző rabságának fő helyszíne, a váci börtön

említem. Olykor arccal a fal felé kellett fordulnom, 40 cm-re a faltól. A kezeket hátratéve, egy ceruzát kellett a homlokommal a falnál tartanom. Mivel egész testsúlyom erre támaszkodott, néhány perc múlva már úgy éreztem, mintha a ceruza az agyam közepén járna! (Persze, leejthettem volna, de nem volt ajánlatos.) Máskor fel kellett állnom egy székre, de csak a csizmatalpam felével, kezeimet a magasba tartva. Érdemes kipróbálni mindkettőt!

E hetek alatt csak három „extra" dolog történt. Egy este, vacsoraosztás előtt nyílt az ajtó. Azt hittem, aznap korábban visznek kihallgatásra, de az ismert *„Bújj bele a falba!"* kíséretében egy anyaszült meztelen zárkatársat löktek be. Miután becsukódott az ajtó, nem mert elmozdulni a faltól. Reszketett, de nem csodáltam, hiszen a szellőzőből jéghideg levegő vágott rá. Mondtam, hogy nyugodjék meg, és vegye fel az utánahajított ruháit. A vacsoráját nekem adta, mivel annyira ideges volt, hogy nem tudott enni. Pár szóval elmondta sorsát, és biztos volt abban, hogy hamarosan kivégzik! Egy címet is említett Pécsett, és kért, ha szabadulok, vigyek hírt róla, mert – mint mondta – *„Te biztos megúszod pár évvel! Mivel is vagy vádolva?"* Sokat nem beszélhettünk, mert engem vittek kihallgatásra. Hajnalban nem volt a zárkában, reggel hozták vissza. A reggelijét ismét nekem adta. Sírt, arcát kezébe temetve, de nekem mégis feltűnt, hogy viszonylag pihent, frissen borotvált! A napot még együtt töltöttük, aztán eltűnt. Talán keveset tudott kiszedni belőlem?

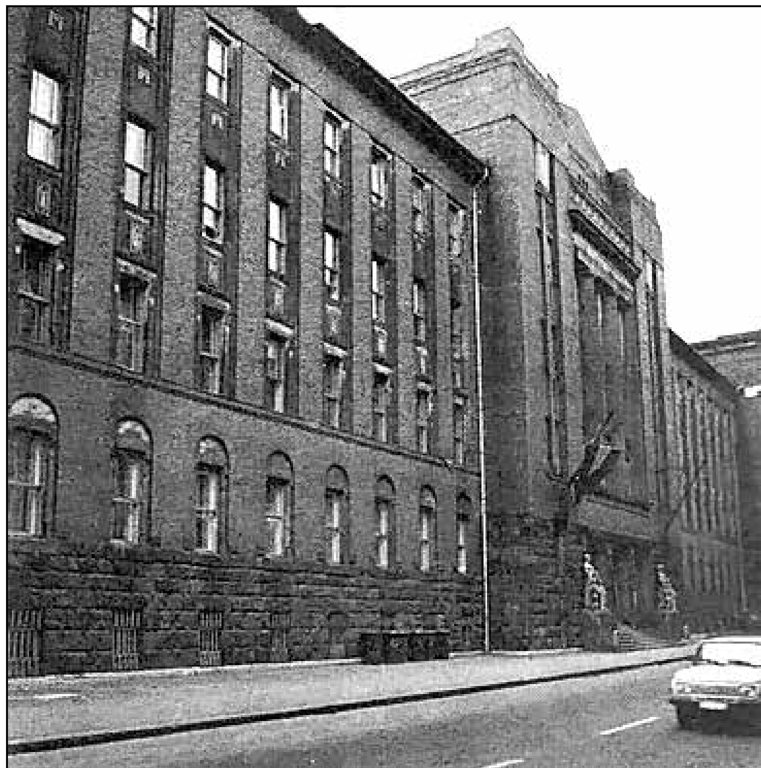
Egyszer délután vittek kihallgatásra. Az előadómmal szemben ültem, amikor kivágódott az ajtó, és egy nagy darab ÁVH-s főhadnagy és két pribékje esett nekem: *„Te rohadt, szemét csirkefogó, ha az a fasiszta apád nem tanított hazaszeretetre, akkor majd én embert faragok belőled!"* S nekilátott a „faragásnak!" Azt hiszem, idősebb koromra egyre fokozódó halláskárosodásomat ott, egy-két jól irányzott fültövön vágással alapozta meg. Persze én sem voltam hülye, s amikor ismét lendült a keze, már estem is le a székről. De a pribékjei néhány figyelmeztető rúgás után visszaraktak a székre „fogadni az áldást!" Aztán ahogy jöttek, el is tűntek. Az előadóm közönyösen nézte az egészet, s csak annyit jegyzett meg: *„Na, okos hülye, kellett ez neked? Ugye, mindig mondtam, hogy őszintén vallj be mindent!"* Január második felében az előadom azzal állt elő: *„Van még egy nagy bűnöd, amelyről egy szót sem említettél!"* Amikor tagadólag ráztam a fejet, így folytatta: *„Jól van, most visszamész a zárkádba, hogy gondolkozz. Holnap este pedig beszámolsz, hogy óráról órára, percről percre mit csináltál 1952. november 1-je és a december 27-i letartóztatásod között! Ne felejtsd, percről percre!"* A rabosztályra visszafelé menet az járt a fejemben, hogy nincs ember, aki hónapokra visszamenőleg mindenre emlékezzen. Nem tudtam, hová akar kilyukadni, de rossz volt az előérzetem. Eszembe jutott többszöri fenyegetése: *„Ha véletlenül nem akasztunk fel, akkor életfogytiglant kapsz, persze csak ha mindent beismersz!"* S ez egyre inkább „reális lehetőségnek" tűnt! „Nagy bűnöm" sehogy sem akart eszembe jutni, annak ellenére, hogy tudtam: ennek az országnak most nem „önkéntes mártírokra", hanem „túlélőkre" van szüksége!

Milyen csodálatos az életösztön! Ha az ember érzi, hogy komoly a veszély, ennek elhárítására tud koncentrálni. Rendszereztem a gondolataimat, és minden jegyzetelési lehetőség nélkül sikerült elérnem, hogy négy éjszakán keresztül mindig megegyezzenek a vallomásaim. Végül ő árulta el az „elhallgatott" bűnömet, miszerint bevonulásom előtt kémkedésre vállalkoztam volna! Azt állította, hogy november elején részt vettem egy titkos gyűlésen, melyen felszólítottak minket, bevonuló katonákat, jövendő alakulataink hadititkainak megszerzésére, azok elárulására, a katonák hangulatának megfigyelésére és jelentésére, a „megbízhatók" beszervezésére, végül – *„nyugati beavatkozás"* esetére – fegyveres szökésre! Már csak ez hiányzott! Határozottan kijelentettem, hogy ilyen gyűlésen én soha részt nem vettem.

Valójában tudtam a gyűlésről, de hogy miről lesz szó, azt nem, és őszintén szólva nem is volt nagy kedvem elmenni. És ehhez a véletlen is hozzásegített. A bajai kosárlabdás lányok az országos bajnokság I. osztályában játszottak, s mivel Baján nem volt megfelelő ellenfelük, minket, fiúkat kértek fel edzésre. Miután ennek vége lett, indultam az öltözőbe, amikor az egyik lány, *Béla Emőke* megkért, hogy maradjak még egy darabig, s dobáljam neki vissza a labdát a palánk alól, merthogy büntetődobásokat akar gyakorolni. Telt-múlt az idő, s tusolás után megvártam, és hazakísértem. El is beszélgettünk, s így nem lett semmi számomra a gyűlésből.

Kihallgatóim pár napig békén hagytak, de a következő kihallgatáson már várt rám „faragó apám"! Elém raktak egy vezetőnk, K. Jóska által 1953. január 29-én aláírt jegyzőkönyvet, mely szerint én is részt vettem a szóban forgó gyűlésen! Persze, saját tapasztalatból tudtam, hogy azt iratnak alá az emberrel, amit akarnak! „Kezelés" közben arra gondoltam, talán mégis „mártírt faragnak" belőlem, de mindennek ellenére kitartottam a magam verziója mellett! Ezt követően két őr támogatott, vonszolt vissza a zárkámhoz! Hogy társaim újbóli kihallgatása, s rám nézve tán kimentő vallomásuk nyomán-e vagy sem, nem tudom, de tény, hogy a *Zsidi Gyula* államvédelmi ezredes osztályvezető előtt 1953. január 31-én aláírt utolsó jegyzőkönyvben már nem szerepelt a kémkedés vádja. Azóta sokszor eszembe jut, hogy talán édesanyám súlyos betegsége és szenvedése is hozzájárult, hogy megmenekültem a halálos ítélettől. Mert ha 1951-ben elvittek volna katonának, nincs az a tagadás, amely lemosta volna rólam a kémkedés vádját! ■

- Folytatjuk -

A Fővárosi Katonai Törvényszék, ahol az ítéletet kimondták

Jelentősebb bajai évfordulók 2024-ben

Összeállította: Jász Anikó

■ **280 éve, 1744-ben**

Patachich Gábor kalocsai érsek kastélyt építtetett a mai Szentháromság tér 1. számú helyen. Több átalakítás után az épület később a Grassalkovich család kastélya volt, ma a Polgármesteri Hivatalnak ad helyet.

195 éve, 1829-ben

szeptember 11-én született Baján Kempelenné Tóth Riza (Teréz Amália) költő, író, Tóth Kálmán költő nővére. (†1858. január 1., Jászberény)

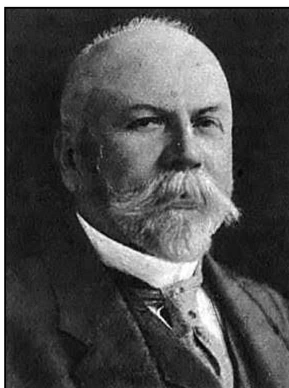
185 éve, 1874-ben

február 5-én megválasztották Baja város első polgármesterét. Hauser Mór ügyvéd, törvényszéki tanácsos 1874-1882-ig vezette a várost. (Jánoshalma?,1839. július 13.?-1911. május 7., Orosháza)

Margalits Ede nyelvész

175 éve, 1849-ben

március 17-én született Zágrábban Margalits Ede nyelvész, filológus, egyetemi tanár, fordító. 1870-ben a bajai tanítóképző, majd 1871-1885 között a bajai gimnázium tanára volt. (†1940. június 23, Zombor)

Donáth Gyuzla orvos

december 23-án született Baján Donáth Gyula orvos, ideggyógyász, egyetemi tanár, az MTA tagja. Az epilepszia jelentős magyar kutatója. (†1944. április 11., Bp.)

Balassa József nyelvész

160 éve, 1864

február 11-én született Baján Balassa (Weidinger) József nyelvész, tanár. A fonetika és nyelvjárások kutatója és jelentős szakíró volt. A Magyar Nyelvőr folyóiratot szerkesztette 1920-1940 között. Korának legjelentősebb szabadkőműves nagymestere volt. (†1945. február. 26., Bp.)

145 éve, 1879-ben

A bajai gimnázium vezetését átvette a ciszterci szerzetesrend. A szerzetes tanárok az államosításig, 1948. június 24-ig, 69 éven át végeztek kiváló oktatói munkát a későbbi III. Béla Gimnáziumban.

február 27-én született Szabadkán Borbíró (Vojnics) Ferenc jogász, Baja polgármestere 1915-1919, illetve 1921–1937 között. (†1962. december 31., Lignoier, USA, Pennsylvania)

Borbíró Ferenc polgármester

130 éve, 1894-ben

június 3-án ünnepélyes keretek között **felavatták Tóth Kálmán költő szobrát,** Bezerédi Gyula szobrász és Havranek Ferenc építész alkotását.

augusztus 12-én született Baján Miskolczy Dezső orvos, neurológus, (neuropszichiáter, neuropatológus), a magyar agykutatás egyik úttörője, Miskolczy Ferenc festőművész és Miskolczy László építész fivére. Az MTA tagja (1939-től levelező tag, 1946-tól rendes tag), Magyar Örökség-díjas (2009). (†1978. december 31., Bp.)

125 éve, 1899-ben

január 21-én született Vácott Miskolczy Ferenc grafikus- és festőművész, Baja díszpolgára (1980). Sugovica-parti háza a Bagolyvár, ma az életművét bemutató múzeum. 30 éve, 1994-ben május 15-én hunyt el Baján.

135 éve, 1889-ben

május 5-én született Baján Bernhart Sándor jogász, ügyész, Baja polgármestere (1937-1944). Baja díszpolgára (posztumusz, 1992). Zsidómentő tevékenységéért Világ Igaza (Yad Vashem) kitüntetést kapott 1994-ben. (†1984. március. 28., USA, New York)

120 éve, 1904-ben

február 25-én született Baján Fenyő A. [Andor] Endre festőművész, tanár, műkritikus, Glatz Oszkár és Vaszary János tanítványa. Munkácsy-díjas (1959). (†1971. szeptember 14., Bp.)

augusztus 3-án született Baján Major Máté építész, egyetemi tanár, jelentős építészettörténeti szakíró. Az MTA tagja (1949-től levelező tag, 1960-tól rendes tag), Kossuth-díjas (1949), Ybl-díjas (1960), Herder-díjas (1977). (†1986. április 14., Bp.)

115 éve, 1909-ben

május 19-én született Baján ifj. Éber Sándor rajztanár, festőművész. 1931-1969 között volt a III. Béla Gimnázium, majd a bajai tanítóképző rajz- és művészettörténet tanára. (†1985. július 5., Baja)

110 éve, 1914-ben

június 13-án született Baján Karig Sára költő, műfordító, Baja díszpolgára (posztumusz, 2022), Karig Emil zenetanár lánya. Szovjet munkatáborban volt 1947-53 között. József Attila-díjas (1986), embermentő tevékenységéért Világ Igaza (Jad Vashem) kitüntetést kapott (1985). (†1999. február 2., Bp.) 25 éve, 1999. február 2-án hunyt el Budapesten.

100 éve, 1924-ben

július 9-én átadták Baján az új vármegyeházát. A korábbi kaszárnyából Münnich Aladár tervei alapján átalakított épület a város egyik legnagyobb középülete. 1985 óta a Bányai Júlia Kereskedelmi Szakközépiskola és Technikum működik az épületben.

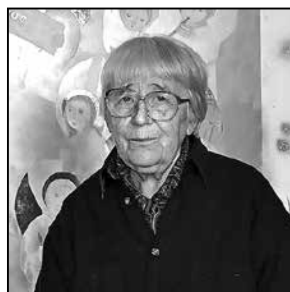
szeptember 28-án befejeződött a kiscsávolyi Szent Szív plébániatemplom építése (Petrovácz Gyula tervei alapján).

A Magyar Nemzeti Bank bajai fiókintézete

95 éve, 1929-ben

megépül a Magyar Nemzeti Bank bajai fiókintézetének palotája a Széchenyi utca 10. szám alatt, a Déri-kert mellett.

december 27-én született Baján Udvardi Erzsébet festőművész, Baja díszpolgára (1998). 1958-tól Badacsonytomajban élt és alkotott. Jelentős kitüntetései: Munkácsy-díj (1969), Kossuth-díj (1999), Magyar örökség díj (2002). (†2013. február 4., Keszthely)

Udvardi Erzsébet festőművész

90 éve, 1934-ben

megjelent a *Baja-monográfia* **Baja történetének legfontosabb kézikönyve.** A Rapcsányi Jakab által írt *Baja és Bács-Bodrog vármegye községei* című könyv a Magyar Városok Monográfiája sorozat 14. kötete.

75 éve, 1949-ben

megépült a bajai zsinagóga kertjében az első magyarországi emlékfal, mely a holokauszt áldozatairól emlékezik meg. A több mint ezer nevet felsoroló árkádos emlékcsarnokot Czukor Sándor építész kezdeményezésére és elképzelése alapján Nagy András építész tervezte.

40 éve, 1984-ben

május 1-jén átadták a Bajai Sportuszodát a Petőfi-szigeten.

35 éve, 1989. decemberében jelent meg első alkalommal a Bajai Honpolgár című bajai folyóirat mutatványszáma. ■

Kitüntetések 2023 végén

■ Az elmúlt naptári év végén – a korábbi hagyományoknak megfelelően – számos helyi, regionális és országos kitüntetést adtak át. A díjazottak között több bajai személyiség is volt.

2023. október 30-án a Belügyminisztériumban tartott ünnepségen adták át az egészségügyben dolgozók *Pro Sanitate* díjait és miniszteri elismeréseit. A díjazottak között volt DR. HAL VIKTOR, a bajai Szent Rókus Kórház Pszichiátriai Osztályának osztályvezető főorvosa, aki az egészségügyi területen végzett kimagasló tevékenysége elismeréséül **Miniszteri Elismerő Oklevél** kitüntetésben részesült. A díjat *dr. Takács Péter,* a minisztérium egészségügyi államtitkára adta át.

Novák Katalin, Magyarország köztársasági elnöke háromnapos Bács-Kiskun megyei látogatásához kapcsolódóan 2023. november 24-én a **Magyar Érdemrend lovagkeresztje** kitüntetést adott át DR. SZILÁGYINÉ DR. SZINGER IBOLYA főiskolai tanárnak, a bajai Eötvös József Főiskola rektorának (egyben a Bajai Honpolgár Alapítvány tagjának) a felsőoktatás érdekében több évtizede nagy odaadással végzett, magas szintű oktatói és vezetői munkája elismeréseként. A kiskőrösi rendezvényen a díjazott munkásságát *Rideg László*, a Bács-Kiskun Vármegyei Önkormányzat elnöke is méltatta.

BALI BARBARA táncművész, balettmester, a Bajai Szent László ÁMK Lukin László ÉZI és AMI táncpedagógusa 2023. november 18-án vehette át a Táncpedagógusok Országos Szövetségének szakmai elismerését, a **Klasszikus Balett Táncpedagógus Nívódíjat**, amelyet a szervezet évente oszt ki a táncpedagógusok kiemelkedő szakmai tevékenységének elismeréseként. A kitüntetést az Országos Táncjáték Fesztivál keretében Budapesten adták át a díjazottnak.

Baja város kitüntetettjei a városi elöljárók társaságában

2023. november 23-án, díszes ceremónia keretében adták át az idei évi **Junior Príma Díj**akat. A zeneművészet kategória díjazottjai között volt a bajai NAGY EMMA dzsesszénekes, a Nagy Emma Quintet alapító tagja is. Elismerését Budapesten vette át a díj társalapítója, az MVM Csoport vezérigazgatójától, *Mátrai Károly*tól.

Baja Megyei Jogú Város képviselő-testülete 2023. december 16-án tartotta ünnepi ülését, amelynek keretében átadták a 2023. évi városi kitüntetéseket és elismerő jutalmakat. Az ünnepi eseményen DR. SZARKA ILDIKÓ **Baja Városért**; VASSNÉ ILLÉS ERZSÉBET BERNADETT **Baja Város Közszolgálatáért**; NAGYNÉ BERNSCHÜTZ JUDIT **Baja Város Közneveléséért és Felsőoktatásáért**; LEX ORSOLYA VALÉRIA **Baja Város Kultúrájáért**; KOVÁCS DÉNES **Baja Város Sportjáért**; HIEZL JÓZSEF **Baja Város Fejlesztéséért**; SZAKÁLL ISTVÁN **Baja Város Szociális Feladatai Ellátásáért**; MAROS BEÁTA **Baja Város Pro Caritate Díja**; SCHŐN MÓNIKA **Baja Város Közbiztonságáért**; DR. GORJÁNÁCZ ZSIVKO **Baja Város Nemzetiségeiért**; ÖLVECZKY TAMÁS **Baja Város Polgármestere Kitüntető Díja**; CSERBA GYÖRGY **Baja Város Mestere** kitüntetést vehetett át.

A Bács-Kiskun Vármegyei Kereskedelmi és Iparkamara hagyományos ünnepi díjátadó küldöttgyűlését 2023. december 14-én tartotta Kecskeméten. A városháza dísztermében tartott eseményen **Az Év Ipari Vállalkozása** díjat a bajai MAZUG PONYVA KFT. érdemelte ki. A díjat Mazug Tibor tulajdonos-ügyvezető vette át. Ugyanezen az eseményen a bajai TÜRR ISTVÁN TECHNIKUM **Az Év Szakképző Iskolája** elismerésben részesült, ANDÓCSI ADÉL, a BKMKIK bajai ügyfélszolgálati munkatársa pedig **elnöki dicsérő oklevel**et kapott.

Minden díjazottnak sok szeretettel gratulálunk!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége és a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriuma ■

„Ebben a szakmában nincs egyértelműen kikövezett út…”

Papp Dórával írásról, útkeresésről, karakterek születéséről

■ ***Lány a szomszédból. Akár így is hivatkozhatnánk Papp Dórára, akit sokan ismerhetnek gyerekkora óta, hiszen Baja szülötte, az Újvárosi Általános Iskolában, majd a III. Béla Gimnáziumban tanult, és még most is igen fiatal, viszont irodalmi körökben már régóta számon tartják. Nagy sikerű ifjúsági regények szerzője, Bolyongó című könyve komoly szakmai elismerést is kiérdemelt az olvasók lelkesedésén túl. Munkáit erős társadalmi érzékenység, éleslátás és humor jellemzi, valószínűleg mindez együttesen járul hozzá ahhoz, hogy keresett, elismert szerző vált belőle, akire bajaiként igazán büszkék lehetünk. Az alábbi beszélgetésben főként pályájának eddigi alakulását jártuk körbe.***

Sándor Boglárka

■ – Amióta az eszemet tudtam, mindig láttam teletömött könyvespolcokat otthon és a nagyszüleimnél is. A családi könyvtár központi helyet foglalt el a házunkban, kicsiként minden nap elsétáltam előtte. A könyvek és a történetek szeretete biztosan azzal kezdődött, hogy anya rengeteg mesét olvasott fel kiskoromban, és kiskamasz koromban is ő volt az, aki a kezembe adta egy-két fiatalkori kedvencét. Szerintem felismerte, hogy nem ódzkodom a kötelezőktől, és szívesen tanulok verseket is. Anya művészi érzéke és irodalomszeretete már az iskolában is egyértelmű volt, Kazinczy-versenyekre járt. Később pedagógusnak tanult. Apától sem álltak messze a könyvek, Rejtőtől kezdve a *Winnetou*-ig sok mindent olvasott. Ők ketten egyébként mindig is az a csapat voltak, akik bármikor elszórakoztatnak egy óvodás csoportot egy szál gitárral és énekkel. Szóval eleve szerencsés voltam, hogy beleszülettem ebbe a kreativitásnak kedvező közegbe. A bátyám, *Gergő* a gitárt találta meg magának. Mindezt egybevetve, a családban, azt hiszem, én ragadtam először tollat.

– Voltak gyerek- és ifjúkorodban meghatározó olvasmányaid?

– Azt hiszem, hogy a *Harry Potter* első része fordulópont volt, talán kilencévesen olvashattam. Attól kezdve a könyvek igazi barátaimmá váltak, mert már nemcsak a kötelezőket jelentették. Az első nagyobb lélegzetvételű történet, amelyen sokat sírtam is, *A Gyűrűk Ura* volt, amit azután faltam fel, hogy megnéztem *A Gyűrű Szövetségét.* Tolkien azóta is meghatározó iránytű számomra, az alapossága és az elhivatottsága, ami egy életen át kitartott, egyszerűen lenyűgöző. A másik ilyen jelentős külföldi szerző *Neil Gaiman*, akit szintén egy filmfeldolgozás, a *Csillagpor* révén ismertem meg. Érdekes, hogy a könyvmolyok nem mindig elégedettek a kedvenc történetük adaptációjával, mégis sokak számára a filmek és a sorozatok nyitják meg az utat az eredeti mű felé. A kedvenc magyar szerzőm tini koromban *Szilvási Lajos* volt, sokat kaptam az *Egymás szemében* című művétől. Tőle többek között azt tanultam meg, milyen sokat jelentenek egy karakter szokásai, a mindennapjainak legapróbb részletei: ő ebben mester volt.

– Hogyan viszonyultak hozzád, mennyire biztattak a tanáraid?

– Alsósként versmondó versenyekre jártam, később helyesírási és fogalmazási versenyre is elküldtek. Azért ez mind az olvasás szeretetében gyökeredzett. Két óra között a szünetekben olvastam, gimiben egy-egy unalmasabb órán, titokban a pad alatt is. Általános iskolában *Bozárné Jula* egyengette az utamat, neki nagyon hálás lehetek, csak úgy, mint a III. Béla Gimnáziumban eltöltött hat évem során *Haász Gyöngyi* és *Kovács Mónika* támogatásáért. Haász tanárnő kiszúrta, hogy imádom a mitológiát, és nem volt megelégedve azzal, hogy csak négyesre feleltem az Antigonéból: másnap újra meg kellett próbálnom, mert biztos volt benne, hogy tudok ennél jobbat is. Kovács Mónikánál voltam magyar fakultáción, ő nyitottan fogadta egy novellámat, amit közösen elemeztünk órán. Egyszer mérges volt a csoportra a házi fogalmazások miatt, és én is meg voltam rémülve, aztán az lett belőle, hogy remegő hangon fel kellett olvasnom a saját elemzésemet, és amikor a végére értem, a tanárnő azt mondta a többieknek: *„Na, valahogy így kellett volna!”* Egyszerre szerettem volna ujjongani és elsüllyedni.

– Úgy tudom, bélás éveidben tagja voltál egy iskolai fantasy klubnak. Az pontosan miről szólt, mi volt a célja?

– Végzős korunkban az egyik osztálytársammal kitaláltuk, hogy indítunk egy mitológia szakkört. Valahol le kellett vezetni a felgyülemlett görög mitológia és Tolkien fiktív mitológiája iránti rajongásomat. A barátnőm volt felelős a kelta mítoszokért. Nem is tudom, mit akartunk ezzel, de hetente egy délutánra megkaptuk a földrajztermet, és előadásokat tartottunk hat-hét érdeklődőnek. Hallottam olyasmit, hogy ez a hagyomány átköltözött egy helyi pubba, miután leérettségiztünk. Ki tudja, mi lett belőle.

– Mikor érezted először azt, hogy neked az írás lehet a hivatásod?

– Huszonkét éves koromban, miután megszereztem a diplomámat. Akkor már mögöttem volt két és fél megírt regény. 2013 telén volt egy pont, amikor már nagyon az

Papp Dóra

államvizsgám tételeit kellett volna tanulnom, de nekem éppen a legjobbkor jött egy regényötletem, és két hét alatt megírtam a kézirat felét. Ez a *Tükörlelkek* első része volt egyébként. Úgy éreztem, újjászülettem, és olyasmikről írok, amiket egyszerűen muszáj elmesélnem valakinek, elsősorban tinédzsereknek. A diplomám megszerzése után befejeztem a kéziratot, és még abban az évben kedvező visszajelzést kaptam egy nagy kiadótól, úgyhogy éreztem, hogy ez a nekem való irány.

– Milyen megfontolás alapján választottad ki a továbbtanulásod irányát?

– Egy ideig biztos voltam a földrajz irányban, de az angol nyelv iránti szeretetem nyerte meg a csatát, így kerültem az ELTE BTK anglisztika szakára, aztán amerikanisztika szakirányra. Tizenkét éves korom óta rajongója vagyok ennek a nyelvnek, és fogalmam sincs, milyen ember lennék, ha nincsenek azok az impulzusok tinikoromban, amelyek angol nyelven értek. A kedvenc zenészeimmel készült interjúkat eredeti nyelven hallgattam és néztem, így tudott rám hatni például a *Green Day*, a *System Of A Down* vagy a *My Chemical Romance*. És ott volt az angol szak a bölcsészeten, ahol igazán beleáshattam magam az angolszász irodalomba, nyelvészetbe, kultúrába és történelembe.

– Egyetemi tanulmányaid milyen hatással voltak a későbbi írói pályádra? Kik voltak azok a tanárok, akiktől a legtöbbet tanultál?

– Amerikanisztika szakon számos órámat *Stanley Ward* tartotta, akit a diákok nem szerettek túlságosan a szigorú követelményei miatt, de ha belegondolok, semmi mást nem akart, mint megmutatni nekünk, milyen az, amikor aktívan részt veszünk a közös feladatokban, ténylegesen leteszünk valamit az asztalra, átgondolt érvekkel készülünk, nem pedig elcsaljuk a dolgokat vagy lustálkodunk. A *Tükörlelkek* amerikai tanárát, *Paul Westwood*ot ő inspirálta. *Benczik Vera* szintén hatott rám, ő nagyon jó amerikai-irodalom-tanárom volt. Az egyetemi évek során tanultam Kanadáról és Ausztráliáról is, és szerintem ez hozzátesz valamit egyfajta nyitott gondolkodásmódhoz. Emellett akkoriban a Magyar Tolkien Társaság elnöke, *Füzessy Tamás* az ELTE-n tartott Tolkien-kurzust, amelyet imádtam. A szerkesztői ismeretek minor elvégzése pedig egyértelmű segítség volt a későbbi, kiadóval közös munkában.

– Mikor és mivel érted el az első írói sikeredet?

– Számomra az számított igazán nagy mérföldkőnek, amikor 2015-ben szerződtem egy ismert ifjúsági könyvkiadóval, a Ciceróval. Nehéz bekerülni a hagyományos könyvkiadás világába, de szerencsére összejött az, amit elterveztem, és akkor úgy éreztem, hogy mostantól minden rendben lesz, hiszen jó helyen vagyok. Ez így is lett, de azóta azért folyamatos a küzdelem a külső erőkkel és önmagammal is. A *Bolyongó* sikere volt még újabb mérföldkő, amikor 2019-ben a Magyar Gyerekkönyv Fórum diákzsűrije az év legjobb ifjúsági könyvének választotta. Ennek nagyon örültem, főleg, mert egy világszinten ismert szervezet, az IBBY (Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsa) magyar részlegétől kaptam a díjat.

– Miért döntöttél kezdetben az álnév mellett, aztán miért hagytad el?

– A *Helena-trilógia* egy korábbi verziója *Dora Craiban* álnév alatt jelent meg. Létezik egy ki tudja, mennyire igaz városi legenda, hogy a külföldiesen csengő névvel rendelkező íróktól előbb vesznek könyvet az olvasók, előbb bíznak meg bennük. De én elsősorban azért akartam álnevet, mert jól illett Helena USA-ban játszódó misztikus sztorijához. A kiadáskor sok minden nem úgy történt, ahogyan én igazából megálmodtam, és ehhez is idő kellett, hogy beismerjem magamnak. Amikor visszatértem az íráshoz, és bekopogtatott nálam a *Tükörlelkek* ötlete, tudtam, hogy keresnem kell egy olyan kiadót, amely kifejezetten a gyermek- és ifjúsági könyvekre szakosodott. Így amikor elkerültem a Ciceró Könyvstúdióhoz, az akkori szerkesztőmmel, *Till Katalin*nal megegyeztünk, hogy elbúcsúzunk az álneves korszaktól, ideje új fejezetet kezdeni a karrieremben. De a legfőbb oka az álnév elhagyásának az volt, hogy éreztem, a *Tükörlelkek* már érettebb írás, és annyira a magyar kamaszok valóságáról szól, hogy mindenképpen vállalni akartam vele együtt a saját nevemet is, „nincs mit rejtegetnem" címszó alatt.

– Milyen irányzatba sorolnád magad? Ki a célközönséged?

– Elsősorban ifjúsági irodalmat írok, de a *fiatal felnőtteknek* besorolás jobb megfogalmazás. Tizennégy éven felülieknek írok, és úgy gondolom, a huszonévesek közül is sokakat meg tudok szólítani. Ebben az időszakban nagyon sűrű és bonyolult tud lenni az élet, ezt próbálom visszaadni, hogy az olvasó azonosulhasson a karakterek helyzetével. De minden korosztályból érkeznek visszajelzések: szülők, nagyszülők, tanárok is olvastak már tőlem.

– Szerinted ez szépirodalom, lektűr vagy ponyva? Egyáltalán van jelentősége ennek a fajta kategorizálásnak?

– Egyik kifejezést sem szeretem. Talán tényleg a korosztály besorolása és valamilyen alzsáner az igazán fontos. Azzal, hogy valamit kikiáltunk szépirodalomnak, még nem feltétlenül jut el a megfelelő közönséghez. A szépirodalom és a szórakoztató irodalom szétválasztása is olyan izzadságszagú dolog, ami felesleges feszültségeket és előítéleteket szülhet. Eszembe jut *Terry Pratchett* és *Neil Gaiman* közös könyve, az *Elveszett próféciák*, amely egy vicces mű tipikus angol humorral, de komolyan kell venni, mert okosan teszi fel a legérdekesebb vallásfilozófiai kérdéseket.

– Mit tekintesz sikernek: nagy bevétel, sok eladott példányszám, kritikai visszhang, rajongói levél, hivatkozás irodalmi lapban?

– Ez folyamatosan alakul és változik, magammal is meg kell beszélnem sokszor, mit is szeretnék elérni, mikor érezném igazán az elégedettséget. Talán akkor, ha az az érzés tölt el, hogy nem írok feleslegesen, és eléri a célközönséget a mondanivalóm. Ezt pedig abból tudom lemérni, hogy a csodálatos olvasók időt és energiát szánnak arra, hogy a közösségi médián keresztül elmondják, miben segített nekik egy-egy regényem. Ilyenkor mindig úgy érzem: megéri csinálni. A többi, az eladott példányszám, a kritikai visszhang pedig előbb-utóbb követi a rajongói leveleket, akkor is, ha ezek a malmok lassabban őrölnek. Ebben a furcsa szakmában, ahol nincs egyértelműen kikövezett út, hosszú távban, évekre előre kell gondolkodni.

– Milyen folyóiratok, fórumok foglalkoznak ilyen típusú irodalommal, hol lehet visszajelzéseket kapni?

– Azt hiszem, az ifjúsági irodalom még mindig küzd a komolyan vehetőségért. A gyermekirodalom más eset, szeretik nagyon megkritizálni, milyen mesék és történetek szükségesek egy gyerek vagy kiskamasz fejlődéséhez. Többek között azért szeretem az ifjúsági irodalmat, mert zűrös, nehéz megszelídíteni, bármiről és mindenről szólhat, a feje tetejére állíthatja a szabályokat, egyszóval próbálja lemásolni egy fiatal felnőtt éppen kikristályosodó személyiségét. Mégis sokszor lenézik, vagy nem foglalkoznak vele. A Magyar Gyerekkönyv Fórum, a HUBBY munkája viszont mérvadó, náluk megvan az ifi kategória is. A diskurzus az ifjúsági irodalmat kedvelő bloggerek és az olvasók között zajlik, leginkább a közösségi médiában, tőlük kapjuk a legtöbb visszajelzést. De azt is meg kell említenem, hogy a *Bolyongó*ról és a *Rúnatánc*ról is készült egy-egy recenzió az *Élet és Irodalom*ban, ami számomra nagy szó.

– Milyen módon fejlesztetted az írói készségeidet, képességeidet? Hogyan látod, mi-

ben vagy most jobb író, mint voltál pl. tíz éve?

– Tíz éve kezdtem el írni a Tükörlelkek első részét, és azóta megírtam néhány regényt. Azt azóta sem tudom, hogyan kell regényt írni, csak azt sejtem, hogyan kell megírni azt a regényt, amelyen éppen dolgozom. Rengeteget tanultam az elmúlt években, ehhez sokat kell írni és olvasni is. Rosszat, jót, kezdőt, klasszikust, kortársat, mindent érdemes elolvasni, mert mindenből tanul az ember, legfeljebb azt, hogyan nem kellene írni. A szókincset, a technikát és a stílust mindig lehet csiszolni. Igyekszem takarékosabban írni, mint korábban, már tudom, hogy nyugodtan húzhatok a saját írásomból, és nem félek eltévedni, hiszen a rossz irány megmutatja, hogyan futna zátonyra a cselekmény, így vissza lehet térni egy korábbi biztos ponthoz. Egyre többet hallgatok a kedvenc szerzőimre is, próbálok tanulni a módszerükből. Például *Victoria Schwab* munkamenete érdekes számomra, de képtelenségnek tartom, hogy olyan módszerrel írjak, ahogyan ő. Mindannyian máshogy fogunk hozzá.

– *Próféta a saját hazájában: neked ez mennyire sikerült?*

– Ha a magyar olvasói közegre gondolok, szerintem évről évre egyre többen ismernek meg, mint ifjúsági szerzőt, így nem panaszkodhatom. Budapesten a Nemzetközi Könyvfesztivál és az Ünnepi Könyvhét alkalmával minden évben dedikálok, és egyre hosszabb a sor nálam, ami irtó jó érzés. Nyilván furcsa összehasonlítani a fővárost egy olyan kisvárossal, mint Baja. Itthon tartottuk a legelső könyvbemutatómat, még 2011-ben, a könyvtárban, de hideg volt, havazott, úgyhogy senki nem jött el. Azóta természetesen megírtam néhány könyvet, és már többször dedikálhattam Baján úgy, hogy folyamatosan érkeztek az olvasók és az érdeklődők. Hívtak egyszer a könyvtárba egy olvasós nyári tábor alkalmával is, ennek is örültem. Néhány hónappal ezelőtt fiatalok felismertek az utcán, amin megdöbbentem. Talán a közösségi médiában való aktív részvételem lehet a magyarázat.

– *El tudnád képzelni, hogy írsz egyszer egy azonosítható módon bajai regényt?*

– A *Tükörlelkek* és a *Bolyongó* ugyanabban a kitalált, tipizált magyar kisvárosban játszódik, amit nem nevezek meg. Baja azért néhol felfedezhető benne, például a leégett posztógyár esetében, ami kardinális része a *Tükörlelkek* sztorijának. Egyértelműen Baján játszódó regényben még nem gondolkodtam, de nem zárom ki, bármit hozhat a jövő. Ha sor kerülne erre, biztosan fontos szerepet kapna a történetben a víz

Dedikálás az ünnepi könyvhéten

közelsége, ami számomra is meghatározó volt gyerekkorom óta.

– *Van-e olyan műfaj vagy alkotói módszer, amit még nem próbáltál ki, de szívesen megtennéd?*

– Rengeteg technika és alzsáner létezik, amivel szívesen kísérleteznék. Azt hiszem, nem az a fajta író vagyok, akitől mindig ugyanazt lehet várni, szeretek újat mutatni a regényeimben. A *Rúnatánc*ot például inkább a *Bolyongó* párjának tekintem, mint a folytatásának, hiszen a felépítése is kicsit más. Érdekesnek tartom a folytatásos kisregények világát, a több, akár öt-hat főszereplős elbeszélést, a megbízhatatlan narrátort. És persze rengeteg kiaknázható téma vár még feltérképezésre. Az írói világ nyitott játszótér, és csak önmagaddal tudsz kitolni, ahogy megszabod saját magad számára a szabályokat. De fel kell állítani azokat a szabályokat, hogy működhessen az adott elképzelés.

– *Vannak-e írói példaképeid? Te magad kiket olvasol szívesen?*

– Vannak olyanok, akiknek lesem minden lépését, mert abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy kortársként, a jelenben tudom követni a munkásságukat a közösségi médián keresztül. Neil Gaiman és *Moskát Anita* azok, akiknek az életfelfogása igazán lenyűgöző, kijózanító és alázatra intő – ők a könyveiken túl is sokat adnak nekem, és bármit olvasok tőlük, tudom, hogy garantáltan imádni fogom. Aztán ott vannak a számomra klasszikus biztos pontok, akikhez időnként vissza kell térni, hogy tanuljak tőlük. Ilyen Tolkien, *Dumas, Jókai Mór, Karinthy Frigyes, George R. R. Martin.* Mindegyikük másban erős. Ha valami érdekes elbeszélői technikára vágyom, felütöm *Edgar Allan Poe* novelláskötetét. A kortárs magyarok közül szeretem még például *Szaszkó Gabriellá*t és *Veres Attilá*t, aki szinte saját zsánert képvisel a horrorisztikus weird fikció világában, és akit már az USA-ban is kiadtak.

– *Honnan jönnek az egyes műveid ötletei?*

– Ami megérint, ami felzaklat, amit érdekesnek találok a világban, arról előbb-utóbb írok. Kamasz koromban megdöbbentett a boszorkányüldözések történelme, nem tudtam elengedni, így született meg a *Helena-trilógia*, amelyben a környezetvédelem és a klímaválság témáját is körbejártam. A *Tükörlelkek*be sok mindent belesűrítettem, például a gimis és az egyetemi élet összehasonlítását, amihez meg kellett élnem a „vidéki gyerek felköltözik Budapestre” váltást. De megnéztem az egymással szembeni előítéleteink kialakulását és következményeit is, egy magyar fiatal továbbtanulási és önkifejezési lehetőségeit. A *Bolyongó*ban meg akartam nézni, mit jelenthet egy mai magyar fiatal számára a hit, ha egy szokatlan irányból érkezik, az újpogányságból, de *Szepes Norbi*val körbejártam a mentális és a fizikai egészség csiszolását is, amit szintén meg kellett élnem személyesen ahhoz, hogy rájöjjek a fontosságára. A *Bolyongó*ban írtam ki magamból a magyar oktatás helyzetével kapcsolatos frusztrációimat, a *Rúnatánc* pedig félig-meddig dühből és fájdalomból született, mert reagálni akartam a szomszédunkban zajló háborúra, és főleg az érdekelt, hogy a magyar fiatalok hogyan élik

meg mindezt egy nemzetközi közegben, Berlin szívében.

– Mennyi ráhatásod van a könyveid külső megjelenésére?

– Mindegyik cicerós regényem borítóját Szabó Vince tervezte. Általában megadok neki egy-két támpontot, ha ez segít, az szuper, és közösen még csiszolunk a végeredményen. Sosem felejtem el, amikor elküldtem neki egy listát a *Bolyongó*val kapcsolatban, hogy milyen motívumok fontosak a regényben, és másfél hét múlva érkezett is az e-mail, amelyben szerepelt a könyv teljes borítója, úgy, ahogy most is ismerjük – semmit sem kellett változtatni rajta, annyira lenyűgözően egyedi és eredeti lett. Tátott szájjal néztem jó ideig, amikor először megláttam. Imádom mindegyik könyvem borítóját. Ha valami probléma akad, vagy dolgozik bennem egy furcsa megérzés, hogy valami nem jó, szólok. A Rúnatánccal kapcsolatban az utolsó előtti pillanatban szóltam, nyomdába kerülés előtt, hogy világosítsunk az alap textúrán, a háttéren, és áldom az eszemet, hogy hallgattam a megérzésemre.

– Saját regényhőseid között van abszolút kedvenced?

– Szepes Norbi, a *Bolyongó* és a *Rúnatánc* főhőse. Eleve úgy kezdtem el írni a *Rúnatánc*ot, hogy a járvány újabb szigorításaikor eléggé odavoltam lelkileg, és kinyúltam Norbiért, mert szükségem volt rá. Szegény sok mindenen keresztülment, de erős karakter, és tudnom kellett, mihez kezdene egy pandémia idején és a kialakult háborús helyzetben. Ha eltévedek, sokszor kérdezem meg magamtól, mit tenne Szepes Norbi. Ő biztos pont, jó origó, az összes hibájával együtt.

– Mit nyújt neked a kiadód, és ezért neked mit kell teljesítened? Elégedett vagy ezzel a munkaviszonnyal, vagy szeretnél ebben előbbre jutni?

– Ha időben jelzem, hogy elkezdtem dolgozni egy kéziraton, a szerkesztőm szól, hogy érdekesnek találja-e az alapötletet, és ad egy leadási határidőt, amelyet próbálok tartani. Ha nem megy, átcsúszunk a következő megjelenési periódusra, ez általában nem akkora probléma. A szerkesztés és a korrektúra közben már készül a borító is, ebben az időszakban heteken át folyamatosan egyeztetünk, és szépen formálódik a végleges, nyomdába küldhető anyag. Ekkorra már legalább nyolcszor olvastam végig a könyvet, és minden bekezdésben hibákat szimatolok, ezt már megszoktam, ilyenkor nem feltétlenül szabad hallgatni a túl kritikus énemre. A kiadó gondoskodik a nyomtatásról, a raktározásról, a terjesztőkhöz, vagyis a könyvesboltokhoz való eljuttatásról és a marketing egy részéről is. Fejlődni mindig lehet, vannak területek, ahol olajozottabban is mehetnének a dolgok, de meg kell érteni, hogy a könyvipar elég soktényezős, sok szereplős műfaj. Rengeteg emberhez kell igazodni, sokak kezén átmegy a könyv, mire kikerül a könyvesboltba.

A szerző egyik legkedvesebb művével

– El tudnád képzelni, hogy a könyveid más nyelven is érvényesülhetnek? Milyen fordítási kísérletek voltak eddig?

– Ez nyilván minden író álma, de közel sem egyszerű megvalósítani. A *Bolyongó*val vagy inkább a *Rúnatánc*cal indulnék meg, mert az utóbbinak van egyfajta nemzetközi vagy inkább európai beütése, Berlinben játszódik, és eléggé aktuális témákat érintek benne. Az utóbbi időben fogalmazódott meg bennem, hogy elkezdhetnék angolul kommunikálni a közösségi médiában, ezzel mostanában kísérletezem. Így tudok mesélni a magyar könyvpiaci helyzetről és a nemrég kialakult furcsaságokról és problémákról, amelyek a gyermekvédelmi törvény módosításai miatt történnek. Hogy ez hosszú távon kapu lehet-e a külföldi megjelenés felé, nem tudom. Fordítottam már a saját írásomat angolra, jó kis kihívás és gyakorlás, de korántsem egyszerű. Kevés fordító szakember ért igazán ahhoz, hogy át tudja adni egy magyar szerző eredeti stílusát.

– Milyen formában tartod a kapcsolatod az olvasóiddal? Milyen visszajelzéseket szoktál kapni tőlük?

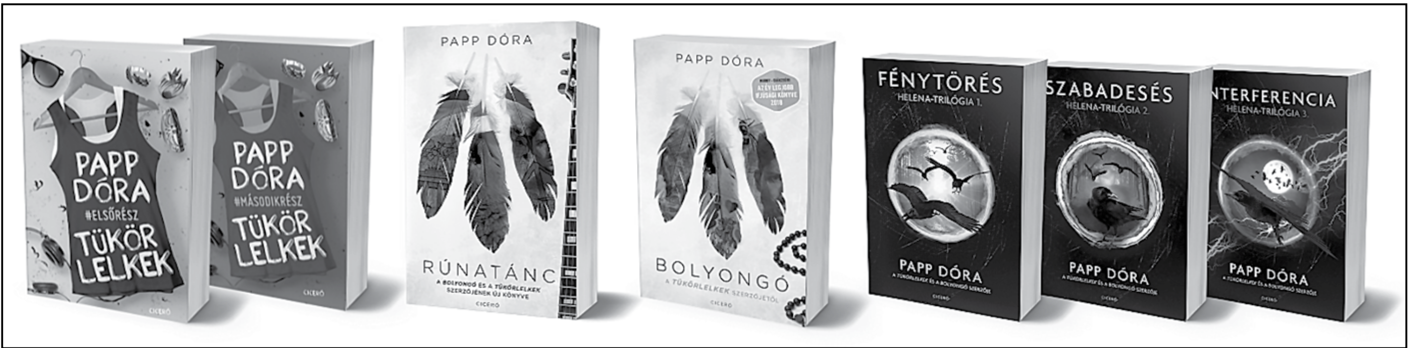
– Fent vagyok Instagramon, Tiktokon, Twitteren, Tumblr-ön, Facebookon, a moly.hu oldalon, szóval nem lehet azt mondani, hogy elérhetetlen vagyok. Az olvasók bátran írnak nekem, és fotókat is küldenek a könyveikről, amikor olvassák őket. Imádom őket. Figyelek rá, hogy őszintén kommunikáljak velük, próbálom önmagam adni online. Nem látom értelmét a túlságosan beállított pózoknak a fotókon vagy a mondanivalómban. Sokszor elképesztő sztorikat írnak nekem. Volt, aki életmódváltásba fogott a *Bolyongó* elolvasása után; volt, aki komolyabban vette a tanulást a *Tükörlelkek* után; volt, aki kilépett egy mérgező párkapcsolatból, de többen a *Tükörlelkek Krisztijé*nek példáján keresztül értették meg a felvételi pontszámítást és a továbbtanulási lehetőségeiket. Azért ezek döbbenetes dolgok, és nagyon hálás vagyok ilyenkor.

– Általában mennyi időt töltesz írással, milyen a munkamódszered?

– Elfogadtam, hogy hasonlóan működöm, mint a színészek, akik forgatás idején nagyon koncentráltan dolgoznak, és ha végeztek, átbillen az életük egy másik szakaszba. Amikor elkezdek dolgozni egy könyvön, beleásom magam a témába: a kutatómunkával kezdem, csak utána lendülök bele az írásba. Persze, a kutatómunka folyamatos írás közben is, de ha nagyjából megterveztem, mit akarok írni a következő két fejezetben, az onnantól koncentrált, napi akár 10-12 óra munka. Próbálom megtalálni az egyensúlyt, hogy legalább mozgásra vagy jógára legyen időm, mert az ülőmunka egy idő után kikészít. Amikor látom, hogy szépen alakul a történet íve, akkor nem létezik ennél fontosabb, és mindennél jobban haladni akarok vele. Így meg tudok írni 4-5 hónap alatt egy könyvet, de azért rengeteg dolog van még vele, és a kiadóval közös munka is heteket, hónapokat jelent. Az írási időszakban nem is tudok sokat olvasni, amit sajnálok, de valamit valamiért. Ha leadtam a kéziratot, jöhetnek a könyvek és az életem többi része, bepótolom az elmaradást.

– Hogyan látod a kortárs írók helyzetét a jelen politikai intézkedések tükrében?

– A magyar történelemben többször is volt rá példa, hogy szigorú előírásokat vezettek

Az életmű eddigi legfontosabb darabjai

be a művek megjelenésével és tartalmával kapcsolatban, cenzúráztak vagy büntettek. Olyan azonban még nem fordult elő, hogy a terjesztőket, a könyvesboltokat zavarják össze és hozzák kínos helyzetbe egy értelmezhetetlen törvénnyel. Ilyen bizonytalan, feszült közegben nehéz alkotni, az biztos. Olyan szempontból jó helyzetben vagyunk, hogy a közösségi médián és a sajtón keresztül hallatni tudjuk a hangunkat, bár kérdéses, hogy eljutunk-e elég emberhez. És ha el is jutunk, van-e esély a törvénymódosítások visszavonására. A fejünk felett döntöttek, a megkérdezésünk nélkül. Elengedhetetlen, hogy minél többen megértsék egy-egy megbírságolt könyvesbolt vagy egy író befóliázott könyveinek példáján keresztül, miért óriási probléma bizonyos könyvek megbélyegzése vagy elérhetetlenné tétele.

– A könyveid átminősítése milyen változásokat hozott?

– A hosszú távú hatását még mindig csak sejteni tudom, de hallottam olyasmit, hogy a könyvesboltok általánosságban kevesebbet rendelnek a kockázatosnak számító, talán fóliázandó könyvekből. Mert ugyan ki tudja azt eldönteni, melyik könyv tartozik a törvényben megfogalmazott kategóriába, és melyik nem?! A törvény elfogadása óta várunk a pontosításra. Egyébként úgy tudom, az én könyveimnél ritkább eset a fóliázás, inkább átkerülnek az ifjúsági irodalomból másik polcra. Úgy érzem, leginkább bennem változott valami. Sokat kivett belőlem, amikor nyáron a média felkapta a történetemet, sok interjút adtam, de közben végig éreztem, hogy hiába, az ember végső soron süket fülekre talál. Szóval, adnom kellett magamnak egy kis időt a regenerációra és az elfogadásra.

– Melyek a közeli, illetve hosszú távú terveid?

– A törvénnyel kapcsolatos botrány óta egyre inkább kacsintgatok külföld felé. Nem feltétlenül fizikálisan, inkább az angol nyelvű kommunikációra gondolok. Valahogy jót tesz nyitottabb, elfogadóbb közegben megszólalni íróként. Talán megindulok a külföldi kiadás felé, ami irtó nehézkes és hosszú út, és nemcsak rajtam múlik. Közben már dolgozom az új könyvemen, és mindig van két-három potenciális regényötlet a háttérben, amelyekre később koncentrálhatok. A fontossági sorrenddel kapcsolatban hallgatok a megérzéseimre. Furcsa, de visszatekintve: minden úgy történt, ahogy történnie kellett, utólag egyértelmű, hogy a karrierem és az életem fordulópontjai milyen változásokat hoztak magukkal. Vannak fájdalmas dolgok, de valami jó úgyis kisül belőlük előbb-utóbb, úgyhogy próbálok optimista maradni. ■

Téli leltár

Katymári Vanda

Mi az, ami a miénk?
Csak a csend, ami most van.
Csak a kék láng, ha lobban
este a lábas alatt.
Csak pár boldogság-falat,
de mi túl gyorsan eszünk.
Míg itt vagy, és itt vagyok,
csak percek, pillanatok,
miket észre sem veszünk.
Mi az, ami a miénk?
Csak a sors, amit hoztunk.
A hit, hogy van még dolgunk,
s remény, hogy nem rontjuk el.
Napok egymásutánja.
A könnyű, friss hólepel.
Csak a vágy, mely elsiet.
Csak ablakon a pára,
melybe rajzolsz egy szívet...

A Bajai Honpolgár Alapítvány támogatói 2023-ban

Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság
Arculat Nyomda Kft.
Baja Város Önkormányzata
BSzC Bányai Júlia Technikum és Szakképző Iskola
BAUTZEN Bt.
Duna Wellness Hotel
EMEL Kft.
GTKB Ganz Transelektro Kft.
Koch Borászat
Dr. Koch György
LIMADA Kft.
Mogyi Kft.
Nemes Gábor
Péterfi Ügyvédi Iroda
Rita Virág Bt.
Dr. Sümegi József

Kosztolányi Dezső írásai a bajai sajtóban

Mayer János

■ A 20. század első felének egyik legnagyobb lírikusa és prózaírója, *Kosztolányi Dezső* (1885-1936) bácskai kötődése közismert: az író Szabadkán született, elemi és középiskolai tanulmányait is szülővárosában végezte. Bár írói, költői pályája mindenekelőtt Budapesthez kötődik, kapcsolata szülőföldjével sohasem szakadt meg: még 1920 után is rendszeresen látogatta továbbra is Szabadkán és környékén élő családját, és rokoni-baráti kapcsolatait is ápolta. Az is köztudott vele kapcsolatban, hogy már ismert és sikeres íróként sem szakadt el hírlapírói, publicista szakmájától, hiszen élete végéig rendszeresen közölt tárcákat, véleménycikkeket, esszéket, kritikákat különféle sajtóorgánumokban (*Pesti Hírlap, Nyugat, Világ, Budapesti Napló, Új Nemzedék, Élet* stb.), újságírói alkotói termése mennyiségben felül is múlja szépirodalmi alkotásainak számát.

Az talán kevésbé ismert, hogy a fent említett budapesti központú, országos orgánumok mellett Kosztolányi írásai rendszeresen megjelentek regionális, jellemzően bácskai kötődésű lapokban is, némely szabadkai kiadványnak haláláig visszatérő szerzője volt. Sőt, Kosztolányi hivatásos újságírói pályáját is szülőföldjén kezdte: 1905-ben, még egyetemi hallgatóként lett a szabadkai *Bácskai Hírlap* munkatársa, amelynek (részben álneveken) kezdetben Bécsből, aztán Budapestről küldte verseit, majd tárcáit, vezércikkeit és heti leveleit. Ennek a lapnak öt évig volt a munkatársa.

BAJAI HIRLAP

Közben a szemtelenül fiatal, nagy tehetségű alkotó – aki egyetemi tanulmányait nem fejezte be – több budapesti szerkesztőségbe is „bedolgozta magát”, de továbbra is rendszeresen küldött anyagokat vidéki fórumoknak. A szabadkai *Bácsmegyei Napló, Bácsország, Szabadkai Közlöny* és más lapok mellett a pályakezdő hírlapírónak a *Bajai Hírlap* hasábjain is jelentek meg írásai (főleg novellák és tárcák). Ezt egyebek mellett az tette lehetővé, hogy több lap is azonos tulajdonosi körhöz tartozott, így az is előfordulhatott, hogy egy-egy írása több helyen is megjelent.

Az ekkor szépíróként még szinte ismeretlen Kosztolányi számára a vidéki publikálás afféle ugródeszkát jelentett egy-egy jobb fővárosi állás elnyeréséhez. (A *Budapesti Napló*hoz 1906-ban került, de csak egy évig dolgozott ott, utána évekig nem volt egyik fővárosi lapnak sem belső munkatársa, így anyagi biztonságának megteremtéséhez is hozzájárultak a különböző szerkesztőségekből érkező honoráriumok.) A *Bajai Hírlap*ban 1906 és 1914 között összesen 22 írása jelent meg. Ezen felül a már befutott író az 1930-as években a bajai orgánumok közül adott írást a *Baja-Bácská*nak, majd a *Független Magyarság*nak is. Az alábbiakban a szerző ezen írásait tekintjük át, illetve kitérünk egy, a *Pesti Hírlap*ban megjelent, bajai vonatkozású közlésére is. A tanulmány megírásához felhasználtuk a *Kosztolányi Dezső napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke* c. kiadvány 2. kötetét (Bp., 2009., szerk. *Arany Zsuzsanna*), az életrajzi adatok pedig főképp Arany Zsuzsanna *Kosztolányi Dezső élete* c. monográfiájából (Osiris, Bp., 2017) származnak.

1. A Bajai Hírlap hasábjain

A *Bajai Hírlap* 1900 és 1917 között jelent meg városunkban, önmagát társadalmi hetilapként határozta meg. Szerkesztője előbb *Lemberger Ármin*, majd 1914-től *Nemes József* volt. Kezdetben e lap *Tárca* c. rovata adott lehetőséget az ifjú Kosztolányinak írásai közlésére. Itt szereplő novelláinak, tárcanovelláinak egy részét – időnként megváltoztatott címmel – később köteteibe is felvette. Legelőször 1906. április 8-án jelentkezett a lapban *A hegedű* c. novellájával, és 1909-ig küldött rendszeresen írásokat; a két itteni utolsó, 1914-ből származó publikációja már más kiadványokban (*Világ, Pesti Hírlap*) megjelent szöveg utánközlése volt.

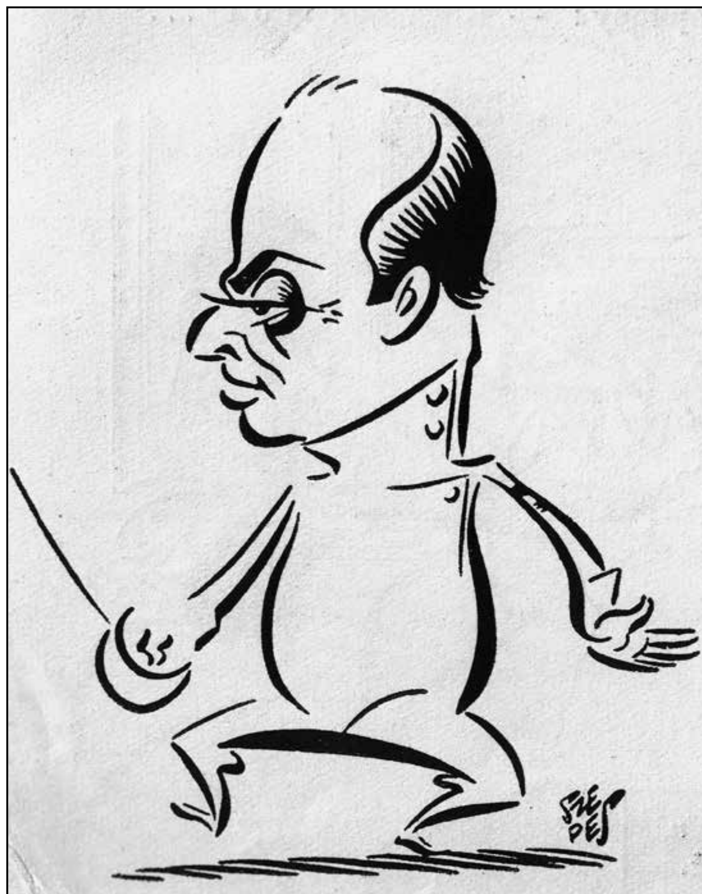
Első jelentkezése (*A hegedű*) ugyan – mint később szinte valamennyi itt megjelent közlése – a lap *Tárca* rovatában jelent meg, de aligha sorolható e műfajba, hiszen nem aktuális témájú és nem is könnyed, hanem aránylag terjedelmesebb írás. Inkább tekinthető tárcanovellának, amely sokkal inkább szépirodalmi, mintsem sajtóműfaj, bár igazából lélekábrázolása, gazdag leírásai e műfajtól is idegenek. A szöveg nem mentes ugyan a szecesszió némely divatjelenségétől (halál és erotika, valóság és látomás találkozása), mutat is párhuzamokat bizonyos ismert novellista munkásságával, de azt is mutatja, hogy a megjelenés idején alig 21 éves szerzője mesterien bánik a szavakkal, és hangulatteremtésre is képes. Némely nosztalgikus pillanata pedig már *A szegény kisgyermek panaszai* Kosztolányiját vetíti előre, ha még nem is annyira érett formában. Az *Adonisz ünnepe* (1906. augusztus 19.) ókori témájú, minden bizonnyal *Ovidius* és a klasszikus bukolikus költészet által ihletett alkotás, amelynek témája a szerelmi vágyakozás. Hangulatában sok megtalálható a későbbi Kosztolányiból, de a novellának nincs igazi története és csattanója sem. A klasszikus műveltségű olvasó persze tiszteleghet a szerző mitológiai jártassága előtt, de ettől még a mű nem maradandó alkotás. *A hajóállomáson* (1906. november 4.) afféle „borzongatós” novella, amelyben ismét a szerelem és a halálvágy motívuma a központi elem, de ezúttal egy pusztító vihar látványával keverve. Központi szereplője – hasonlóan *A hegedű*höz – egy művész (festő), aki az alkotás és a képzelet erejével képes úrrá lenni az életveszélyen is. A *Róza* című, 6 kisebb részből álló novella (1906. december 16.) témája az elvágyódás, amelynek címadó főhőse a kiszámíthatóan unalmas falusi életből kívánkozik a főváros elérhetetlen forgatagába, és ebbe betegszik bele annyira, hogy végül az öngyilkosságot választja.

A *Bajai Hírlap*ban 1907. január 13-án megjelent, *A tengeren* c. írás az első a „bajai” alkotások közül, amelyet utóbb Kosztolányi kötetben is kiadott (1909-ben megjelent első, *Boszorkányos esték* c. novelláskötetében szerepel *Vers-tárgyak* megjelöléssel). Ez a teljes egészében szimbolikus tartalmú „lírai novella” semmiféle történetet nem beszél el, régi toposzokra (tenger, hajó, küzdelem) építve mesél az alkotás nehézségéről és a képzelet végtelen hatalmáról. Az ugyanebben a számban olvasható *Éji dal* c. szöveg első novelláskötetében szintén helyet kapott, és valóban „verstárgyként” hat: olyan, mintha egy ezután megírandó óda prózai elővázlata lenne. *A cseh trombitás* (1907. március 31.) ellenben valódi novella, amelyben a fantasztikum (vagy egy beteg ember lázálma?) kerül a középpontba,

amikor főhőse a rég halott *Beethoven*nel találkozik egy vélhetően magyarországi hangverseny nézői között. A *Lázadás* c. esszénovella (1907. szeptember 15.) két év múlva a talán szerencsésebb *Sakmatt* címmel került be az író debütáló novelláskötetébe, de szövege egyébként nem változott. Ez a szerző viszonylag ismertebb ifjúkori prózái közé tartozik, néhány évvel ezelőtt érettségi feladatsorban is szerepelt. Történetében az elbeszélő gyermek házitanító egy halálos beteg kisfiúval sakkozva állandóan szándékosan veszít, míg a legutolsó partiban „fellázad" a rá kényszerített szerep ellen. Bár a novellában talán kicsit sok még a színes jelző, a sakkpartik hangulatának leírása sokat megmutat a későbbi érett novellistából. 1907. október 13-án közölte a lap *A boszorkány* c. szöveget, amely egy farsangi babonaságból származó rettegést és ennek tragikus következményeit írja le. Az írás hangulatkeltése kétségkívül hatásos, de a történet – bár ezt is felvette első kötetébe – nem tartozik az életmű kiemelkedő darabjai közé.

1908-ban Kosztolányi összesen kétszer (október 4., december 13.) jelentkezett a bajai periodikum hasábjain, igaz, a korábbi lapszámban mindjárt öt írását (*Az öreg kertész, Holdfény, Magány, Vásárban, A bölcs árnyéka*) is publikálta. E rövid terjedelmű, erős hangulatiságot sugárzó írások mindegyike a *Vers-tárgyak* között szerepel a *Boszorkányos esték* kötetben, s megtalálható bennük mindaz, amit *Lengyel Menyhért* írt a könyvről szóló kritikájában (*Nyugat*, 1909/14.): *„Különös sejtések, rendkívüli ideges érzékenység, pontos visszaadása sok érzésnek, amire alig bírunk rátapintani. Csupa előkelő s ritka tulajdonság, melynek a kedvéért a kötet sok minden gyengeségét elnéztük: a kevés gondot a kötet anyagánál, összeválogatásában, néhány egészen elnagyolt s elsietett elbeszélését, s azt, hogy néha az író éppen csak rápillant a témára, sem gondja, sem türelme hozzá, hogy különös fantáziájával egészen áthevítse."* Némelyik írás valóban kissé elnagyoltnak, kidolgozatlannak tűnik, ugyanakkor olyan érzéseket, hangulatokat, benyomásokat képes megjeleníteni, amelyek a mai olvasóra is hatással vannak. A december 13-i számban megjelent *Orrvérzés* nagyobb terjedelmű, kissé hatásvadász novella, amelyben a halálfélelem áll a középpontban.

1909-ben, február és június között Kosztolányi összesen négy novellát adott a lapnak, melyek közül – némileg módosított szöveggel – kettő (*A csillagász fia, A kövér bíró*) a *Boszorkányos estékben*, egy pedig (*Őrültek karneválja*, igaz, ott már *Danse Macabre* címen) a *Mécs* c. kötetének második, illetve harmadik kiadásában szerepelt, a talán leggyengébben sikerült *Párizsi mese* máshol nem jelent meg. Ezek mindegyike nagyobb terjedelmű, hangulatos novella, amelyekben érezhető egy kis titokzatosság, borzongatás, jól illeszkednek a századforduló korának sajátos életérzéséhez. Aktuális vagy életrajzi tartalom azonban valószínűleg egyáltalán nem kapcsolódik hozzájuk.

Dr. Pósta Sándor Szepes Béla karikatúráján

Bár Kosztolányi és a *Bajai Hírlap* együttműködése 1909 júniusa után nem folytatódott (a Budapesten időközben sikeres karriert építő szerző kevésbé szorult rá a vidéki publikálásra), 1914-ben, a november 5-i számban még két írását megjelentették itt. Az egyik a *Világ* c. lapból átvett, halottak napja alkalmából közölt rövid szöveg, amelynek az akkor már zajló háború áldozatai adtak aktuálisabb tartalmat. A másik szöveget eredetileg a *Pesti Hírlap*ban publikálta néhány nappal korábban. Az alkalom ugyanaz, de a hírlapíró itt politikai véleményre is ragadtatja magát – más kérdés, hogy a jövőre vonatkozó jóslatait nem igazolta az idő: *„Ebből a háborúból győztesen kerül ki a monarchia. De a monarchián belül győztesként kell kikerülnie a magyar nemzetnek. Vérét és vagyonát ontja a magyarság, e sok áldozat jutalmat vár. A magyar katonák mindenütt az elsők a golyózáporban, hol életet kell áldozni. Az elsőnek kell tehát a magyarságnak ott is lenni, ahol majd az elismerést és a jutalmakat osztogatják. Politikai széttagoltságban, éles közjogi harcban talált minket a háború, de a királyhűség és a hazaszeretet kettős hagyománya összeforrasztotta az ellenséges pártokat, a nemzet elfelejtette minden sérelmét s egy tömör falanxba egyesülve növelte a monarchia erejét és súlyát. A magyarságnak ez egységes politikai fölvonulása maga után kell, hogy vonja a magyarság politikai erejének és súlyának megnövekedését a monarchiában. Elkövetkezett az a históriai momentum, amikor […] a Habsburgoknak saját érdekükben a monarchia súlypontját Magyarországra kell helyezniük."* Az író családjában – főleg a 48-as veterán apai nagyapa hatására – erős volt a függetlenségi párti hagyomány, s itt látható az is, hogy az európai értelmiség széles soraiban megfigyelhető első világháborús lelkesedés egy időre Kosztolányit is magával ragadta, amikor attól a magyarság pozícióinak javulását remélte.

2. Kosztolányi interjúja Pósta Sándorral

Kosztolányi 1921 őszétől lett a *Pesti Hírlap* belső munkatársa (írásai már jóval korábban is jelentek meg ott). Ez a lap – amely csak nevében azonos *Kossuth* egykori fórumával – 1878 óta létezett, *Légrády Károly* alapította, és az első modern, üzleti alapon álló tömeglap volt Magyarországon, amely alapításakor mérsékelten konzervatív szellemiségűnek határozta meg magát. Jelentős tőkével létrehozott sajtóvállalkozásnak számított, a főváros szívében három újságpalota tartozott hozzá. Az első világháború idején közel félmilliós példányszámban jelent meg, és kortársaihoz képest több újdonsággal szolgált: állandó rovatbeosztása volt, külföldi tudósítókat alkalmazott, sokat foglalkozott kultúrával is, idővel külön hétvégi melléklettel is jelentkezett. Az 1920-as években itt volt a legmagasabb az újságírók fizetése, nem véletlen, hogy ebben

az időben *Herczeg Ferenc, Márai Sándor, Molnár Ferenc, Harsányi Zsolt* is a munkatársai közé tartozott. Akkoriban a szerkesztőségi munkát *Lenkey Gusztáv* felelős szerkesztő irányította. Kosztolányi a lapban – amelynek haláláig munkatársa maradt – számos műfajban (tudósítás, interjú, glossza, tárca, tárcanovella stb.) kipróbálhatta magát; kulturális és közéleti kérdésekkel is foglalkozott. Számunkra elsősorban a *Párbeszédek* c. interjúsorozata érdekes, amelyben a kor jó néhány híressége (*Jászai Mari* színművész, *ifj. Andrássy Gyula* politikus, *Gombocz Zoltán* nyelvész, *Csók István* festőművész stb.) mellett Párizs bajai származású kardvívó olimpiai bajnokát, *dr. Pósta Sándor*t is megszólaltatta. A beszélgetés a lap 1925. június 7-i számában jelent meg, majdnem egy évvel Pósta olimpiai győzelme után. (A vívó ekkor már szájsebész orvosként dolgozott Budapesten.)

Az interjúban – amelyet honlapunkon teljes terjedelmében olvashatnak – afféle „szellemi csörte" zajlik a kérdező és az interjúalany között, néha mintha fel is cserélődnének a szerepek. A sport iránt csak mérsékelten lelkesedő Kosztolányit nem is a sport-, hanem a vívásban rejlő szellemi teljesítmény izgatja, és az intellektuálisan jól képzett Pósta kiváló partner is ehhez, hiszen minden válaszában bizonyítja, hogy a kardvívás mindenekelőtt szellemi, művészi munka, amely leginkább talán a színészek hivatásával hasonlítható össze. Igaz, Kosztolányi néhány adatot pontatlanul jegyzetelt: Pósta az interjúban a vívás önuralomra nevelő hatása kapcsán említi *„hirtelen haragú, egyetemi tanár"* nagyapját, aki *„állandóan kirobbant, ha forrón, vagy hidegen tették az asztalra a levest, képes volt lerántani az abroszt, feldönteni az asztalt"*. Csakhogy Pósta nagyapja nem egyetemi tanár, hanem törvényszéki bíró volt, bár tekintélyelvűségét mások is említették. (A kardvívó nagybátyja, a régész Pósta Béla volt egyetemi tanár Kolozsvárott.) Pósta szerint a siker titka a vívásban az, hogy mindig olyat kell művelni, amire nincs felkészülve az ellenfél, akiről a jó vívó már az első pengetalálkozások után tudja, hogy milyen karakterű ember. A versenyző bajai időszakára – a város nevének említése nélkül – csak egy félmondattal utal, amikor arról beszél, hogy a gimnáziumban (1898 és 1906 között a ciszterci iskola diákja volt) csak két dolog érdekelte: a latin nyelv (amelyben osztályelső volt) és a vívás, amellyel komolyabban 17 éves korától kezdett el foglalkozni.

Nem állítható, hogy az interjúból minden oldaláról megismerhette az olvasó Párizs olimpiai bajnokát, de ebben a formában alighanem nem is ez volt a cél. Valahol érezhető az is, hogy az írás nem vérbeli riporter, hanem egy szépíró munkája, aki néha magát jobban a középpontba állítja, mint az interjúalanyt. Ez főleg az olykor provokatív, írói eszmefuttatásnak is felfogható kérdések hosszából és a rájuk adott tömör válaszokból látható. Az viszont hamar kiderül, hogy Pósta maga is művelt, felkészült ember, aki szenvedélyesen szereti sportágát és hivatását is.

3. Írások a Baja-Bácskában és a Független Magyarságban

A *Baja-Bácska* napilap ezen a néven 1932 és 1938 között jelent meg, felelős szerkesztője, egyben kiadója *Knézy Lehel* volt. *A Független Magyarság* 1933 és 1944 között jelent meg *Szaulich Antal* szerkesztésében. A két újságnak Kosztolányi nem volt állandó munkatársa, az 1930-as években néhány írását így is közölték az akkor már befutott, hazai és nemzetközi tekintéllyel bíró szerzőnek.

1932. október 1-jén a költő a vármegyének szóló nyílt levélben köszönte meg annak üdvözletét, amelyet a francia *Becsületrend* elnyerése alkalmából kapott az év folyamán. (A lap ezen évfolyama az *Ady Endre Városi Könyvtár* gyűjteményéből hiányzik, így ennek szövegéből itt nem tudunk idézni.) Kosztolányi a kitüntetésre való felterjesztését részben a francia szimbolista költők magyar fordításának, részben egy francia tudóssal, *Paul Jules Antoine Meillet*-vel folytatott magas színvonalú vitájának köszönhette, amelyben a világ nyelvi sokfélesége és a magyar nyelv erősítése mellett érvelt. Az írót hivatalosan a Francia Köztársaság budapesti nagykövete, *Louis de Vienne* terjesztette fel a díjra, amelyet *Hevesi Sándor* színházigazgatóval és *Eckhardt Sándor* irodalomtörténésszel együtt kapott meg.

Kosztolányi Dezső mint újságíró, lapszerkesztő

1933 végén az akkor már Baján élő *Nagy István* festőművészt (1873-1937) méltatta annak december 17-én megnyílt kiállítása ürügyén. A tárlatot a *Baja-Bácska* főszerkesztője, *Knézy Lehel* nyitotta meg, és a lap ennek felvezetéseként több elemző írást közölt a csíki származású festő művészetéről. Kosztolányi Nagy István művészetével már korábban megismerkedett, hiszen a lapban megjelent írása – bár az eredeti megjelenés helyét nem közli – azonos a *Nyugat*ban 1923. november 1-jén megjelent szövegével, amelyet a festőművész a Nemzeti Szalonban rendezett kiállításának láttán fogalmazott meg. Ebben már-már rajongással írt az általa korábban nem ismert művész munkáiról: *„Nem tudok róla semmit. Itt állok képei között. Ámulok. Olajfestmény sehol, csak szén és krétarajz. A piros, melyet annyira szeretek és a vad sárga hiányzik. De az arcok foglalkoztatnak, lekötnek, izgatnak. Ezek az arcok, melyek lidércnyomásként térnek vissza. Parasztok, kik kóchajat, szöszbajuszt viselnek s halványlila orrot, mintegy fölkapva az élet ószeres ládájából kucsmás, süveges, dali legények, nem édesítve úri szalonok számára sem dacos-merészen rútítva a naturalizmus nyegléinek, hanem úgy, ahogy élnek, elkallódva, igénytelenül s kiemelve egyszerre, majdnem véletlenül a művészet fényébe, csodának, pisze-pösze kislányok, bekötött fővel, botos cigány, egyiptomi tekintettel bámulva a semmibe, suhanc, fenyegetően, ősisége vackor ízével, a sunyi, a bamba, a savanyúképű, hétköznapi bőrrel, elhasznált csonttal, nénikék, göröngyös valóságukban, fogatlan szájuk beomlott boltozatával, aszott-lapos mellel, uborka-orral, töpörtyű-füllel, józanul, fanyarul, foghatóan. Aztán ami közöttük lelhető, présház, utcarészlet, tanya, domb, lapály minden ugyanez egyéni varázs bűvöletében. Térjünk vissza a természethez? Dehogyis, minek itt vagyunk, benne, fölötte, alatta. Semmi cukor és semmi ecet. Semmi tüntetés jobbra vagy balra. Csak annak az ígérete, ami érzékelhető, csak annak a víziója, ami látható mindörökre. Feketével, fehérrel, falu utcája, házikó és fák, a fekete-fehér ijesztő egyszerűségében, hogy szinte fázol és megrémülsz, gémeskút, havas táj, alkony, pepecselés nélkül, oly biztos vonallal odaremekelve, hogy a rajzpapír belereped, kepék, kazlak, boglyák, vörhenyes örömtelen napsütésben, melyen érzik a pogány ég*

és föld közönye. Nem Fényes Adolf, nem is Nyilassy Sándor. Senki más, csak ő. Ő, akiről semmit sem tudok. Ő, akiről mindent tudok. Nagy István aki van. Nagyszerű, nagyszerű." Nagy Istvánra épp budapesti kiállítása – és talán Kosztolányi méltatása – révén figyelt fel egy szélesebb közönség; egyre több képet tudott eladni, és számos elismerést kapott. 1933-ra már megbecsült festőként élt Baján, a helyi közönséget a lap többek között Kosztolányi írásával kívánta mozgósítani.

Kosztolányi utolsó bajai jelentkezése a *Független Magyarság*ban található, amelynek 1935. december 25-én megjelent karácsonyi számához az akkor már halálos beteg költő két verssel (*Már megtanultam, Daltalan fa*) és egy novellával (*Nagyapám. Novella a családi arcképcsarnokból*) járult hozzá. A két, meglehetősen pesszimista hangvételű, az élettel és művészettel való leszámolást sugalló költemény szerepel Kosztolányi 1935-ben megjelent, összegyűjtött verseit tartalmazó kötetében: a Már megtanultam *Uj versek* összefoglaló cím alatt, a Daltalan fa – minimális szövegváltoztatással – pedig ugyanitt, a *Negyven pillanatkép* ciklus részeként lelhető fel.

A novella 1934-ben más folyóiratban már megjelent, és – *Daliás nagyapám* címen – szerepelt az író *Bölcsőtől a koporsóig* c. elbeszéléskötetében is. Ebben apai nagyapja, *Kosztolányi Ágoston* (1824-1895) alakját idézi fel gyermekkori emlékeken keresztül. Az egykori 48-as honvéd százados, aki az amerikai emigrációt is megjárta, és számos nyelven beszélt, nagy szerepet játszott Kosztolányi fejlődésében: tőle tanult meg olvasni, és az általa elbeszélt történetek jelentősen formálták az unoka nemzettudatát. Halála (amelyet a költő *Azon az éjjel* c. versében is megörökített) az első halálélmény volt Kosztolányi életében, aligha véletlen, hogy ennyiszer tért vissza hozzá alkotásaiban is. Bár ez a lapból nem derül ki, élete alkonyához közeledve az író egy-egy novellában minden fontos, ekkor már nem élő családtagjához fűződő benyomásait rögzítette: „[Kedves halottai] *most is titkosan élnek benne, mozognak vérében, munkálnak idegdúcaiban s minekelőtte befejezné vándorlását és hazatérne, hozzájuk tér haza és megpihen el nem múló emlékükben."* – írta novelláskötetében. Aligha kérdéses, hogy a szabadkai *Bajai (úti) temető*ben eltemetett nagyapa közülük is kiemelkedett.

A Kosztolányi-életmű egészét tekintve természetesen a bajai publikációk többsége nem számít kiemelkedő jelentőségűnek, ám egyáltalán nem csak „máshová nem kellő" alkotások és éretlen zsengék találhatók köztük. Inkább büszkék lehetünk arra, hogy a 20. század első évtizedében a bajai lapszerkesztők fantáziát láttak az akkor még nevenincs, a megszokott konvenciókkal már az idő tájt szakítani próbáló szabadkai fiatalember írásaiban, amelyek fontos állomások voltak a korszakos alkotóvá válás folyamatában. Úgy tűnik, ezt nem felejtette el a bajaiaknak befutott művészként sem, hiszen időnként akkor is megtisztelte a bácskai kisváros lapjait műveivel, amikor a belőlük származó bevételre régen nem volt már rászorulva. Az élete végén közölt alkotások pedig a helyi közönségtől való búcsúzásként is felfoghatók. ■

A Kosztolányi család sírboltja Szabadkán, a Bajai úti temetőben

Mesélő bajai sírkövek 11.

Vándorló síremlékek

Jász Anikó

■ A régóta fennálló sírkertekben hosszú évtizedek múltán előfordul, hogy egyes síremlékek eltűnnek vagy megváltoznak. Az élet hozza, hogy egy-egy család elnéptelenedik, és utód híján nincs, aki gondozza az elődök emlékét. Ilyen esetben, akár száz év elteltével új tulajdonosa lesz a sírhelynek. Az új tulajdonosok sajnos (kevés kivétellel) a sírkőről lecsiszoltatják a neveket és évszámokat, és ezeket az adatokat a nyilvántartásból is törlik. Ilyen módon sokak emlékezete feledésbe merül. Van azonban néhány jó példa is, amikor a sírhelytulajdonos tiszteletben tartja az elődök emlékét. Például a Rókus temetőben így őrződött meg *Hochwarter Károly* életének emléke (lásd: Mesélő bajai sírkövek. 8., Bajai Honpolgár, 2023. 1-2. sz.). Vannak olyan esetek, amikor egy sírkövet a család döntése szerint egyik városból egy másikba vagy épp egy másik temetőbe helyeznek át. Más esetben gondos lokálpatrióták döntése alapján mentenek meg egy-egy síremléket.

A Szutrély család síremléke

Az egykor két generáción át tekintélyes bajai Szutrély család a Rókus temetőbe temetkezett. Síremlékük a II. parcella 8. sorában, a 10/a sírhelyen található. Az egyedi kivitelezésű, szépen díszített fehér márvány obeliszkről láthatóan hiányzik egy díszítőelem, valószínűleg a családi címer. A síemlék alsó négy oldalán a család négy tagjának sírfelirata olvasható: petői *Szutrély Lipótné*sz. Scultéty Leopoldina** 1840-1921 /petői *Szutrély Lipót** 1870-1939*. kir. kormányfőtanácsos / petői *Szutrély Oszkár** meghalt Budapesten* 1889. szeptember 8-án* élt 21 évet / petői *Szutrély Lipót** 1898-1899. Ők idősb petői Szutrély Lipót felesége és négy gyermeke közül két fia, valamint unokája voltak.

Eredetileg a sírhelyen állt egy további síremlék. Ez „vándorolt" 1990-ben a Bokodi úti

Ifj. petői Szutrély Lipót

A Szutrély-sírkő a Bokodi úti temetőben

köztemetőbe, ahol a ravatalozó mögött futó út végén az északi kerítés közelében állították fel. Ez egy szépen megformált, a takarékpénztárak jelképével, a méhkassal díszített mészkő oszlop, tetején egy férfi portréval. A portré a felirat szerint „idősebb petői Szutrély Lipót 1839-1908" arcmása. A hátoldalra valószínű, hogy az áthelyezéskor rögzítették ifj. Szutrély Lipót eredeti, fémből öntött ovális sírfeliratát és egy fehér márvány keresztet, melyen ez a felirat áll: „pethői ifj. Szutrély Lipótné szül. felsőeőri Osvald Erzsébet 1874-1920".

A családkutatás közben az 1970-es évekig követtem a leszármazottak tartózkodási helyét, és megállapítható, hogy a család tagjai az első világháború után már mindannyian Budapesten éltek. Ez okozhatta, hogy elszakadtak elődeik városától, megszűnt a sírról való gondoskodás, a család a kilencvenes években eladásra szánta a sírhelyet. Szerették volna eladni a síremlékeket is, de irreálisan magas árat szabtak meg, ezért ez nem sikerült. A Rókus temetőben az új tulajdonos vállalta, hogy az obeliszk a helyén maradjon. A temetőgondnokság döntésének köszönhetően sikerült a portréval díszített sírkövet gondos munkával áthelyezni a Bokodi úti köztemetőbe, ezzel megőrizni egy patinás bajai család emlékét.

A Szutrély család

Idősb *Szutrély Lipót* a bajai *Szutrély Péter* és a kalocsai *Weny (Veny, Ven) Terézia* polgárok hét gyermeke közül hatodikként született Baján, 1839. július 20-án. A bajai gimnáziumban érettségizett, majd a Magyar Királyi Tudomány Egyetemen jogi diplomát szerzett, 1866-ban váltóügyvédi vizsgát tett, majd Baján megkezdte ügyvédi működését. Aktívan bekapcsolódott a város közéletébe, élénk szereplője volt a gazdasági és a kulturális életnek. A Bajai Takarékpénztárnak 1868-tól igazgatósági tagja, majd 1883-tól vezérigazgatója volt. Az ő kezdeményezésére épült meg a takarékpénztár déli oldalán a bank *Pártos Gyula* által tervezett új épületszárnya. Számos tisztsége közül néhány: a szabadkai ügyvédi kamara alelnöke; a bajai tanítóképző igazgatótanácsának tagja; Baja város törvényhatósági bizottságának tagja, képviselőként a Tóth Kálmán-szoborbizottság elnöke; tagja volt a Lövész Egyletnek, vezetőségi tagja a Bajai Dalegyletnek és elnöke a Nemzeti Kaszinónak. Aktívan részt vett a politikai életben is, évekig a bajai Szabadelvű Párt elnöke volt. Erről a tisztségéről 1904-ben betegsége miatt mondott le. A közéletben szerzett érdemei elismeréséül 1886-ban petői előnévvel nemességet kapott, 1901-ben királyi tanácsosi címmel tüntették ki.

A szintén bajai családból származó *Scultéty Leopoldiná*val (1841-1921) kötött házasságukból négy gyermek született. Hárman élték meg a felnőttkort. Egyetlen lánygyermekük, *Jolán* (1867-?) 1884-ben házasságot kötött *dr. felsőeőri és meszlényi Hegedűs Aladár* (1860, Rimaszombat – 1941, Mohács) pozsonyi pénzügyi fogalmazóval, aki később 35 éven át volt Baja polgármestere. *Szutrély Oszkár* (1869-1889) a bajai gimnázium befejezése után a jogi egyetemen folytatta tanulmányait. IV. éves joghallgatóként egyéves huszár-önkéntes szolgálata közben, 21 évesen öngyilkosságot követett el.

Az ifjabb petői *Szutrély Lipót* 1870. augusztus 20-án született Baján. A bajai ciszterci gimnáziumban megkezdett tanulmányait a VII. osztálytól a Pozsonyi Katolikus Főgimnáziumban folytatta, végül a Kiskunhalasi Református Gimnáziumban 1887-ben tett érettségi vizsgát. Jogi tanulmányait Budapesten és Bécsben végezte. 1896-tól 6 évig bajai járási szolgabíró, majd 6 évig a bácsalmási járás főszolgabírája volt. Ez után a közigazgatásból nyugalomba vonult, és apja nyomdokait követve a Bajai Takarékpénztár vezérigazgatója lett, amelynek ekkor már 15 éve igazgatósági tagja volt. 1910-ben a Nemzeti Munkapárt színeiben a bácsalmási választási kerületben országgyűlési képviselővé választották. 1931-ben a közélet terén szerzett érdemeiért magyar királyi kormányfőtanácsosi címet kapott. A szerb megszállás után Bács-Bodrog vármegye törvényhatósági bizottságában vállalt jelentős szerepet. Kiemelkedő munkája megbecsüléseként 1936-ban örökös vármegyei bizottsági taggá választották.

Családot 1897-ben alapított, feleségül vette *felsőeőri Osvald (Ozsvald) Erzsébet*et (1874-1920). Három gyermekük született. Az első gyermeket, a legifjabb *Szutrély Lipót*ot (1898-1899) 13 hónapos korában elveszítették, *Leona* (1899-?) *Zangel Mihály* sorhajókapitányhoz, *Margit* (1904-?) *Somogyi Elemér* mérnök-szeszgyároshoz ment feleségül.

Ifjabb petői Szutrély Lipót gazdag életpályája 1939. július 22-én súlyos betegség után ért véget Baján.

A Hochenburger-Jánossy család síremléke

Neves szülötte volt Bajának *Jánossy Dénes*, aki a Rókus temető a III. parcellájának 1. sorában, a 4. számú Allaga-Jánossy kriptában nyugszik. A két család Jánossy Dénes anyai nagyanyja, *Allaga Margit* (1871-1918) révén kapcsolódik össze, aki férjhez ment *Boros (Kobelrausch) József* bajai jogászhoz, az ő *Margit* (1896-1962) nevű lányukat vette feleségül dr. Jánossy Dénes levéltáros-történész. Általa kapcsolódik össze a Hochenburger és a Jánossy család története.

A Hochenburger család

A Hochenburger család neve és bajai kapcsolata egészen addig ismeretlen volt, amíg 2016-17-ben a Rókus temető I. parcellájának északi részén a kerítés mellett fel nem tűnt egy nagyon szép kivitelű, címerrel díszített, Budapestről, a Farkasréti temetőből származó hófehér márvány síremlék. Felirata: *vitéz lékai/Hochenburger Antal/vk. ezredes/1889-1937* Hochenburger Antalné/sz. Bangha Ilona / 1899-1990.* Érdekes összehasonlítás, hogy egy kutató által a síremlékről 2006-ban, még a Farkasréti temetőben készített fotón egy további felirat is látható: **Dr. Jánossy Tibor/ny. oszt. vezető főorvos/1919-1991**. Hogy miért távolították el *Jánossy Tibor* nevét a Bajára hozott sírkőről, arra csak a családtagok tudhatják a választ, viszont mindhárom nevet felvésték az Allaga-Jánossy család sírkövére.

Lékai Hochenburger Antal révén egy kiváló katonai személyiség sírköve és hamvai kerültek Bajára. A Jánossy és a Hochenburger család bajai kapcsolata úgy jött létre, hogy Jánossy Dénes Tibor nevű fia Hochenburger Antal lányát, Ilonát vette feleségül.

Jánossy Tibor 1919. április 9-én, Baján született. A Pázmány Péter Tudományegyetemen 1942-ben orvosi diplomát szerzett. Szülész-nőgyógyász szakorvosként elsősorban a női meddőség kutatásával foglalkozott. Budapesten a János Kórház szülészeti és nőgyógyászati osztályának vezető főorvosa volt. 1947-ben vette feleségül *Hochenburger Ilonát* (1924-2015), két lányuk született. 1991-ben Budapesten hunyt el. Apósa, *vitéz lékai Hochenburger*

A Hochenburger-síremlék Baján

Antal vezérkari ezredes 1889. december 12-én született Pozsonyban, nagy múltú tekintélyes katonacsaládból származott. Apja, idősb Hochenburger Antal altábornagy és főhadbíró volt, aki katonai teljesítményének elismeréséül 1916-ban *lékai* előnévvel nemességet kapott.

Az ifjabb Hochenburger Antal katonai pályája jó képességeinek és kitartásának köszönhetően gyorsan ívelt felfelé. A Ludovika Akadémiát 1909-ben jeles eredménnyel fejezte be, majd a 72. gyalogezredhez osztották be szolgálatra. Ennek kötelékében indult 1914-ben a harctérre, a világháború befejezéséig az orosz és az olasz fronton szolgált. Háborús szolgálata elismeréséül megkapta a III. osztályú Vaskorona Rendet és még négy hadiékítménnyel és kardokkal díszített rendjelet, a háború után vitézzé avatták. Ezután négy évig *Horthy Miklós* kormányzó katonai irodáját vezette. Ezt követően Bécsbe került mint katonai attasé (1930-35), ekkor kapta az Osztrák Érdemrend középkeresztjét és az Osztrák Nagy Ezüstérmet. Ausztriai diplomáciai szolgálataiért a Magyar Érdemrend tisztikeresztjével tüntették ki. 1923-ban megnősült, *nagyjókai Bangha Ilonát* vette feleségül, két lányuk és egy fiuk született, utóbbi továbbvitte az Antal nevet. Élete utolsó két évében Székesfehérváron és Egerben dandárparancsnoki beosztásban szolgált. Mindössze 47 évet élt, 1937. október 15-én halt meg. Nagy katonai pompával a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra, nyolcvan év elteltével azonban a család úgy döntött, hogy síremléke Bajára „vándoroljon", és hamvai Baján leljenek végső nyugalomra.

Síremlékeik is nyugodjanak mai helyükön háborítatlanul! ■

A 65 éves Duna Fotóklub Egyesület képeihez

■ E lapszámunk cím- és hátlapját, valamint középső oldalait a bajai Duna Fotóklub Egyesület fényképeit díszítik. Az egyesület elődje, a Bajai Fotókör 1958-ban alakult meg, tehát 2023-ban ünnepelte fennállásának 65. évfordulóját. Ennek apropóján 2023 decemberében két kiadványuk is készült: A Metszet '23 – Jelenünkben a múltunk c. könyvben az egyesület rövid történetét, valamint a jelenlegi klubtagokat ismerhetik meg az olvasók, míg Bajai galéria című összeállításukban bajai képekben lehet gyönyörködni. Lapunkban ez utóbbi, illetve vajdasági témájú képeikből láthatnak válogatást. Az alábbiakban a fotóklub vezetőjének ünnepi gondolatait olvashatják.

Kellnerné Felső Sára

■ Azon ritka közösség vagyunk, ahol a közös érdeklődés mellett barátságok szövődnek, eltűnnek a korhatárok, az egymás iránti tisztelet mégis megmarad. Ezt nagyon jónak és követendőnek tartom, mert a siker záloga a közösség összetartó erejében, azaz bennünk van!

Jelenlegi tagságunk 34 fő, és a névsor mely várhatóan bővülni fog az idei évben is. Tagjaink közül többen rendelkeznek FIAP- és MAFOSZ-kitüntetéssel, diplomával. Kitüntetett *Az Év Fotográfusai* vannak sorainkban, és vannak tagjaink a *Magyar Fotóművészek Világszövetségé*ben is. Egyesületünk 2018 óta minden évben dobogóra állhatott *Az Év Fotóművészeti Alkotócsoportja Kitüntető* címért folytatott versenyben. A bajai Duna Fotóklub Egyesület mind egyénileg, mind csoportosan jelen van és helytáll a nemzetközi porondon is. A siker kulcsa a csapatmunka, az egység, illetve a közös, jó fotók.

Szeretünk fényképezni, és igyekszünk is minél többet, akár egyénileg akár csoportosan. Sokfélék, színesek vagyunk, nagy érdeklődési körrel. A Duna Fotóklub Egyesület számára fontos Baja és a Gemenc természeti szépségeinek megörökítése, kulturális értékeinek, szokásainak bemutatása. Mindemellett nagyon fontosnak tartjuk, hogy feltérképezzük a határainkon túl is fellelhető és megőrzött kulturális értékeket, hagyományokat, szokásokat, a még fennmaradt épített környezetet, annak különleges hangulatát.

Az idei évben a Duna Fotóklub Egyesület 15 tagja utazott a Vajdaságba, és elhozhatta a közönségnek a Bácskában fellelhető és őrzött örökség egy-egy apró töredékét. Mindezt az a MMA *A Kárpát-medence felfedezése fotós szemmel* c., 2023-as pályázatának, illetve a *Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.* támogatásának köszönhetjük.

Fotóinkkal próbáljuk megmutatni a stílusunkat, az érzéseinket; azt, hogy kik is vagyunk, s milyennek látjuk a világot. Egy-egy fotó, a jól elkapott pillanat, egy apró részlet, nem csak emlék. Az elkészült képben a lélek mutatkozik meg, amely képes arra, hogy érzelmeinket felidézze, másokban is gondolatokat indítson el, érzelmeket váltson ki belőlük. Ettől olyan szép és izgalmas a fényképezés. ■

Horosnyi Sándor: Téli pihenő

Bajai pillanatok a Duna Fotóklub Egyesület képein

Ádám Péter – Csend

Bartus Dávid – Baja mozgásban

Bolvári Csilla – Zátony

Dr. Bleier Norbert – Fürdőző szarvasbikák

Göldner Tiborné – Roosevelt tér

Fehér Vilmos – Kupola

Dr. Sramó András – Szent György kápolna

Fischbäckné Horváth Ildikó – Vonatkert

Gara Ibolya – Déri-kert

Melegdi Gyula – Aranyszőnyeg

Horosnyi Sándor – Kálvária

Pálmai Marcell – Éjszaka

Kellnerné Felső Sára – Téli Duna

Tamás József – Látkép

Ligeti László – Esti fények

Tóth-Szögi Zsuzsanna – A Sugovica nyelve

Emberi történetek a holokauszt idejéből – Holokauszttörténetek

Klacsmann Borbála

■ Hogy miért beszélünk ennyit a holokausztról? Miért jelennek meg újabb és újabb kötetek e témáról?

Magyar viszonylatban ez a historiográfia ismeretében érthető meg: a magyar holokauszt kutatása erősen behatárolt és korlátozott volt a szocializmus idején, és jó néhány ideológiailag terhelt mű jelent meg akkoriban. Ám már ekkor is voltak olyan kiemelkedő kutatók (pl. *Ránki György, Karsai Elek*), akik forrásgyűjteményekben, szakkönyvekben igyekeztek feltárni a holokauszt időszakát.

Fordulatot csak a rendszerváltás hozott, ekkor megnyíltak a levéltárak, és a magyar kutatásra egyre erősebb hatást gyakoroltak a nyugat-európai, amerikai kutatási irányzatok. A magyar holokausztkutatás atyja *Randolph L. Braham* volt (1922-2018, maga is holokauszttúlélő), akinek összefoglaló művei azóta is a magyar kutatók alapvető kézikönyveinek számítanak. A rendszerváltás után megjelent első könyvek elsősorban a politikatörténet szempontjából tárták fel a holokauszt eseményeit, illetve a kutatók az elkövetők által írt, róluk szóló dokumentumokat (pl. népbírósági perek) szerkesztették forrásgyűjteményekbe. Ez csak lassan változott, de ma a történészek már széles körben használják az áldozatok és túlélők *egodokumentumait* (levelek, naplók stb.), tanúvallomásait és a velük készített interjúkat is. Új kutatási irányzatok is megjelentek, így például a társadalomtörténet, gender, mikrotörténet, érzelemtörténet, mentalitástörténet, gazdaságtörténet stb. Ezek új utakat nyitottak a kutatásban, illetve kutatók új generációja igyekszik a felhasználásukkal feltárni korábban elhanyagolt, csak felületesen kutatott témákat.

Az újabb és újabb tanulmányok, szakkönyvek így segítenek megérteni, hogyan és miért történhetett meg a holokauszt, illetve ezen keresztül választ kínálnak a következő kérdésekre is: hogyan kerüljünk el hasonló tragédiákat a jövőben, ezeknek milyen figyelmeztető jelei lehetnek, hogyan szorítsuk vissza a rasszizmust és a szélsőséges gondolkodást, hogyan neveljük az újabb generációkat társadalmi felelősségvállalásra, szolidaritásra, empátiára?

Holokauszttörténetek – mi ez?

2023 tavaszán jelent meg a könyvem: *Holokauszttörténetek* (Budapest, Park, 2023). Ez az első, magyar kutató által írt ismeretterjesztő könyv a holokausztról, amelynek ötletét és alapját a hasonló nevű Facebook-oldal adta. Bár az ismeretterjesztés a „tudományok mostohagyermeke", mert sokan feleslegesnek vagy épp méltóságukon alulinak tartják, valójában nagyon fontos szerepe van a legújabb kutatási eredményeknek a nagyközönséghez való eljuttatásában. Különösen napjainkban, amikor az interneten oly könnyen terjednek az álhírek, áltudományos tartalmak, a kutatók felelőssége, hogy ezekkel szembeszállva hiteles tartalmakat állítsanak elő és osszanak meg minél szélesebb közönséggel.

Az ismeretterjesztés elkötelezett művelőjeként fontosnak tartottam, hogy a holokausztról ne csak történelmi regények, visszaemlékezések, esetleg túlságosan száraz szakkönyvek álljanak az érdeklődők rendelkezésére – ezért is válogattam könyvbe a legérdekesebb forrásokat, amelyeket kutatásom során találtam. A *Holokauszttörténetek* létrejöttét ugyanis hétéves kutatás előzte meg: a *Jad Vasem* (az izraeli holokausztmúzeum) kutatócsoportjának tagjaként nap mint nap jártam a Pest Megyei Levéltárba és alkalmanként a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárba. A Facebook-oldalt három évvel a könyv publikálása előtt indítottam el azzal a céllal, hogy minél szélesebb réteget megismertessek azokkal a – korábban túlnyomórészt ismeretlen – forrásokkal, amelyek a holokauszt magyarországi eseményeit dokumentálják.

A gettó kerítése Debrecenben

Az oldalnak kezdetben négy fő célja volt:

1. *Ismeretterjesztés:* a „laikus" közönség számára érthető, befogadható posztok szerkesztése, amelyek megvilágítják az adott történelmi eseményt, és elérhetővé teszik a legújabb kutatási eredményeket. Ezzel együtt az áltudományos tartalmak, oldalak, posztok megkérdőjelezése és visszaszorítása.

2. *Megemlékezés:* kutatásom során elsősorban kisebb, Pest megyei zsidó közösségek történetét dolgoztam fel, így a legtöbb történet hétköznapi emberekről szól, akik a politikatörténeti leírásokban láthatatlanok maradnak. A forrásokban sok olyan holokausztáldozat neve felbukkant, akik nem szerepelnek a nagyobb adatbázisokban. Célom az volt, hogy megemlékezzek róluk, a zsidó közösségekről és az embermentőkről. A Facebook lehetőséget biztosít a hatékony megemlékezésre, hiszen könnyen be lehet vonni a célközönséget is a folyamatba: bárki részt vehet a beszélgetésben egy-egy poszt alatt, kommentálhat, írhat privát üzenetet az oldal szerkesztőjének.

3. *Oktatás:* a magyar holokauszt köztudatban élő képének módosítása, pontosítása, történelmi tudás terjesztése. A mai Magyarországon a holokausztról a köztudatban élő kép torz és hiányos: a legtöbb ember mindössze annyit tud róla, hogy „a németek és nyilasok felelőssége"; az „áldozatokat deportálták" – ez a narratíva egyfajta „légüres teret" teremt a holokauszt körül. Az oldal célja e narratíva kiegészítése: fontos kiemelni a magyar nemzsidó kollaboránsok, „tétlen szemlélők" szerepét, a zsidóság jogfosztását, kifosztását, gettósítását; a holokausztot a korabeli magyar és európai valóság kontextusába helyezni. Ez elősegítheti a holokauszt traumájának feldolgozását is.

4. *A trauma feloldása:* az oldalon megjelenő történetek elősegítik a párbeszédet, amely hozzájárulhat a holokauszt traumájának feldolgozásához. Ez leginkább az újabb generációk feladata, akik időben már kellő távolságban vannak a történelmi eseménytől, és képesek objektívabban látni azt. A *Holokauszttörténetek* Facebook-oldal igyekszik hozzájárulni a holokausztot övező hallgatás megtöréséhez mind zsidó, mind nemzsidó körökben.

Ezen célok mellett az oldal üzemeltetése közben idővel egy ötödik fontos aspektus is

felmerült: kommunikáció túlélőkkel, leszármazottaikkal, érdeklődőkkel. Követőim gyakran írják meg nekem történeteiket, kérnek segítséget családjuk sorsának felderítéséhez és kutatásához, illetve előfordult olyan is, hogy valaki egy posztomból tudta meg, mi is történt az édesapjával a holokauszt idején. Az érintettek által megosztott családi történetek révén új történelmi tudás is létrejön.

Történelmi háttér: röviden a holokausztról

Holokauszt alatt az európai (ezen belül a magyar) zsidóság szisztematikus diszkriminációját és kiirtását értjük. Ez a folyamat ugyan a náci Németországban indult el, de a legtöbb európai országban – azokban, amelyek Németországgal szövetségesek voltak, illetve amelyeket Németország megszállt – lezajlott. A folyamathoz tartozott a zsidóság jogi megkülönböztetése, a gyűlöletbeszéd, a zsidóság elleni propaganda, a gazdasági és társadalmi antiszemitizmus különböző formái, a zsidóság megfosztása emberi méltóságától, szabadságától, emberi jogaitól, fizikai bántalmazása, a zsidók elleni erőszak, deportálásuk, táborokba/gettókba zárásuk, meggyilkolásuk. Ennek következtében a körülbelül 9 millió európai zsidóból 6 millióan életüket vesztették.

Magyarországon a holokauszt idején a népesség mindössze 5%-a volt zsidó származású, illetve ennyien estek a megkülönböztető törvények hatálya alá: 725 000 izraelita vallású és 60 000 kikeresztelkedett zsidó. 1938-tól megszorító zsidótörvények korlátozták őket a szabad pályaválasztásban (amelyek következtében mintegy 90 000 ember veszítette el az állását), illetve tiltották meg zsidók és nemzsidók házasságát, valamint fosztották meg a magyar zsidókat a földjeiktől. Bár Magyarország egyre inkább elköteleződött a tengelyhatalmak mellett, ezeket a törvényeket magyar kormányok egy szuverén államban, tehát a nácik befolyásától függetlenül hozták meg.

Mindemellett Magyarország revíziós törekvéseit támogatta a nemzetiszocialista Németország, így az első és második bécsi döntés keretében jelentős területeket, a Felvidék déli sávját és Észak-Erdélyt juttatták vissza. 1939-ben Magyarország megszállta Kárpátalját, majd 1941-ben a Bácskát. E területgyarapodások következtében nagyszámú zsidó közösségek kerültek ismét magyar fennhatóság alá. 1941 nyarán a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) országos akciót indított, amelynek célja a „hontalan" – azaz állampolgárságát igazolni nem tudó – zsidók megtalálása, összegyűjtése és deportálása volt. Elsősorban Kárpátalján és Budapesten razziáztak, és végül mintegy 20 000 olyan magyar zsidót vagy zsidó menekültet gyűjtöttek össze, akik nem tudták időben bemutatni okmányaikat. Őket a nyár folyamán a magyar hatóságok a megszállt Ukrajna területére toloncolták, ahol augusztus 27-28-án Kamenyec-Podolszkijnál német bevetési alakulatok 16 ezret legyilkoltak közülük.

1942 januárjában a magyar csendőrség és katonaság partizánellenes razzia címen Újvidéken etnikai tisztogatást követett el, amelynek során mintegy 3300 civilt – elsősorban szerbeket, valamint 700 zsidót – gyilkoltak meg.

1939-től a magyar honvédség keretében létrehozták a fegyvertelen munkaszolgálat intézményét, amelyet 1940-től minden katonakorú zsidó férfira kiterjesztettek. Így a magyar zsidók nem szolgálhatták fegyverrel a hazájukat, a munkaszolgálat pedig a megalázás egyik módszere lett. Több munkaszolgálatos századot vezényeltek a keleti frontra, ahol az időjárás, a rossz ellátás, a háborús körülmények, valamint a keretlegények kegyetlenkedései következtében több ezren veszítették életüket.

Mindezek az események jóval az 1944-es német megszállás előtt zajlottak le. Emellett hangsúlyozni kell azt is, hogy a megszállás után *Horthy Miklós* kormányzó nem mondott le, hanem a helyén maradt, ezzel igazolva a megszállás tényét. Ő nevezte ki a szélsőségesen németbarát *Sztójay Dömé*t is miniszterelnöknek, aki kormánya tagjaival együtt buzgón látott neki, hogy a németek követeléseit teljesítse – beleértve a magyar zsidóság szegregálását és deportálását is. Így tehát a magyar holokauszt első lépéseit a magyar kormány, hatóságok, közigazgatás és a végrehajtás szervei tették meg, majd a folyamat a német megszállás alatt teljesedett ki a megszálló erők és magyar kollaboránsaik erőfeszítéseinek köszönhetően.

A *„Végső Megoldás"* egyik fontos lépése volt a zsidók megjelölése: 1944. április 5-től kezdve minden hatévesnél idősebb, a törvények értelmében zsidónak minősülő egyénnek sárga csillagot kellett hordania felső ruházatán. Különböző rendeletek nyomán be kellett szolgáltatniuk értékesebb vagyontárgyaikat is (pl. rádiók, kerékpárok stb.). A gettósítás április 16-án kezdődött Kárpátalján, majd a deportálás május közepén. Július 8-ig a hatóságok 437 402 magyar zsidót zsúfoltak vagonokba, és indítottak útnak elsősorban Auschwitz-Birkenau felé. Mivel a katonakorú, egészséges zsidó férfiak munkaszolgálaton voltak, a deportáltak túlnyomó többsége idős, nő, gyermek és beteg ember volt, akiknek a nácik 75-80%-át munkaképtelennek ítélték, és egyből elgázosították.

Endre László

A deportálás során a hatóságok a teljes vidéki Magyarországot kiürítették, csupán a budapesti, illetve a fővárosba menekült körülbelül 200 000 zsidó maradt az országban. Az akció fő felelősei magyar oldalról *Endre László* és *Baky László* belügyi államtitkárok, valamint *Ferenczy László* csendőr alezredes, míg német oldalról *Adolf Eichmann* SS Obersturmbannführer volt. Horthy kormányzó a „zsidókérdés rendezésében" szabad kezet adott a Sztójay-kormánynak.

A budapesti zsidók tervezett deportálása 1944 nyarán nem került le a napirendről, végül azonban más tényezők mellett Románia kiugrása is arra ösztönözte a politikai vezetést, hogy megakadályozza azt. Mindemellett azonban júniusban a budapesti zsidókat a hatóságok úgynevezett csillagos házakba kényszerítették, amelyeket csak meghatározott időszakokban hagyhattak el.

1944. október 15-én, Horthy meghiúsult kiugrási kísérlete nyomán a németek hatalomra segítették a Nyilaskeresztes Pártot, amely a háború utolsó hónapjaiban, amikor a Vörös Hadsereg már az ország területén nyomult előre, fokozta a háborús erőfeszítéseket. Budapesten fékevesztett terror kezdődött a még ott élő zsidók ellen. A nyilasok újabb munkásszázadokat szerveztek és hajtottak a nyugati határra, rengeteg zsidót lőttek a jeges Dunába, valamint decemberben létrehoztak egy zárt gettót, ahová mintegy 70 000 embert zsúfoltak be, borzasztó körülmények közé. A gettót 1945. január 18-án a Vörös Hadsereg szabadította fel.

A magyarországi holokausztnak összesen 500-550 000 áldozata volt, a háború utáni Magyarország területén 180-200 000 túlélő maradt.

A nemzsidók a gettót fosztogatják a zsidók deportálása után

Holokauszttörténetek: emberi történetek a források mögött

Az alábbiakban néhány olyan rövid történetet közlök, amelyek megjelentek *Holokauszttörténetek* című könyvemben, és amelyek betekintést nyújtanak a holokauszt mikrotörténetébe: abba a társadalmi miliőbe, amelyben szomszédok, ismerősök, barátok hoztak nap mint nap döntéseket a zsidótörvények, -rendeletek nyomán. Feltérképezem, mit is jelentett a holokauszt a hétköznapi emberek számára, hogyan viszonyultak az üldözöttekhez, mit tettek, tehettek, és maguk a zsidók milyen attitűdökkel találkoztak addig a pillanatig, amíg deportáló vagonokba nem terelték őket a csendőrök, hogy Kassánál a határon átadják őket a náciknak.

Igénylőlevelek

A magyar kormányok sikeresen vonták be nemzsidók tömegeit a holokauszt gazdasági oldalába – azaz a zsidóság kifosztásába – azzal, hogy lehetővé tették a zsidóktól elkobzott javak kiigénylését. Ezzel a lehetőséggel igen sokan éltek. Itt három gödöllői igénylőlevelet hozok példának arra, hogyan is zajlott ez a gyakorlatban. *Varga Lajos* tisztiorvos például a következőket írta az elöljáróságnak küldött levelében: *„Bátorkodom felhozni, hogy nagyszülőkig visszamenőleg mind a magam, mind pedig feleségem tiszta keresztény származása igazolt, továbbá, hogy kir[ályi] tiszti orvos, tehát állami tisztviselő vagyok és teljesen vagyontalanok vagyunk.”* Ő tehát származásával, pozíciójával és vagyoni helyzetével indokolta, hogy miért kéne megkapnia zsidó honfitársa házát.

Tamás Lajos Flór Ármin földjét igényelte ki: *„33 éves őskeresztény földmíves, jelenleg a Mávnál hordár vagyok, ref[ormátus] vallású, 7 gyermek apja, akik közül a legidősebb 12 éves, míg a legkisebb második évében van, tehát mind keresetképtelen, minek következtében 9-ed magamról kell gondoskodnom.”* E levél tartalmazza azon sztereotípia ellentétét, amelyet a korszakban a zsidósághoz kötöttek: a férfi fizikai munkát végzett, míg a zsidók a közhiedelem szerint intellektuális és kereskedői pozíciókat foglaltak el. A korabeli politikai interpretáció az értelmiségi munkát kevésbé értékesnek állította be, mint a fizikait, ami azért is ambivalens, mert a zsidótörvények nem titkolt célja az „őrségváltás” volt, vagyis a jól fizető szabadfoglalkozások nemzsidó kézbe juttatása.

Emellett Tamás Lajos kétségbeejtő helyzetben volt: *„Konyha nélküli egy szobában összezsúfolva lakom népes családommal, és állandóan az a veszély fenyeget, hogy delíriumos atyám kiüldöz a szükséglakásból, mely az ő tulajdona, és csak ideig-óráig engedte egy szobáját részünkre át. Helyzetünk ilyeténképpen tarthatatlan, népes családommal főbérleti lakást szerezni nem tudok.”* Arról azonban nem írt Tamás, hogy ha nincstelen, miből építene Flór Ármin szántóján házat.

A szintén gödöllői *Horváth József* a következő egysoros levelet írta: *„Tisztelettel bejelentem igényemet mint gödöllői szomszédos ingatlantulajdonos a szomszédunkban lévő zsidó szántó ingatlanra.”* E szövegből kiderül, hogy az igénylők nem feltétlen voltak antiszemiták, egyszerűen éltek a zsidótörvények nyújtotta lehetőséggel, és kihasználták privilegizált helyzetüket. Az itt felsorolt források emellett szemléltetik, hogy egyszerű emberek hogyan tudták megnehezíteni az üldözöttek helyzetét, ami aláásta a zsidó–nemzsidó viszonyt nemcsak a háború alatt, hanem azután is. (Forrás: MNL PML V.1044 Cb, 1732/1943)

Hivatali antiszemitizmus

Endre László (a későbbi „deportációs trió” tagja és a magyar holokauszt egyik fő felelőse) akkor még Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjaként 1944 márciusában rendelte el a „megbízhatatlan zsidók és kommunistagyanús elemek” internálását. Endre hírhedt volt antiszemitizmusáról, és e rendelete is zsidóellenes sztereotípián alapult, miszerint a zsidók mind támogatták a kommunizmust. A szövegben nem határozta meg, hogy ki számított „megbízhatatlannak” vagy „kommunistagyanúsnak” – ennek eldöntését minden esetben a főszolgabírákra, jegyzőkre bízta, ami lehetőséget adott a visszaélésre.

Hajlamász János, a gödöllői főjegyző a következő választ küldte Endrének: *„Bizalmas értesüléseim szerint a megszálló német katonaság beérkezése óta kommunista szellemű mozgolódás észlelhető községem területén. Egyelőre konkrét adataink és konkrét bizonyítékaink nincsenek, de erős és alapos a gyanú, hogy ennek a mozgolódásnak az indítója a helybéli zsidóság ténykedésére vezethető vissza. Ez okból javasolom, méltóztassék a helybeli csendőrőrsöt sürgős puhatolózás és nyomozás lefolytatására utasítani, s ennek eredményéhez képest az összes zsidó családfőket egyrészt internálni, másrészt rendőri felügyelet alá helyezni.”*

Hajlamász tehát antiszemitizmusban Endre méltó párja volt, aki a hivatala által biztosított mozgásteret arra használta, hogy tovább radikalizálja az egyébként is szélsőséges rendeletet. Levelében alaptalan rágalmak, bizonyítékokkal bevallottan alá nem támasztható pletykák alapján kért nyomozást a gödöllői zsidóság ellen – ez pedig tanúskodott egyszerűsítő, előítéletes világképéről, amit a holokauszt során sok más tisztviselő is osztott. Tudni érdemes egyébként, hogy a gödöllői zsidók többsége épp a kapitalista gazdaság fenntartásában volt érdekelt, mivel kereskedők, iparosok voltak. (Forrás: MNL PML V.1044 Cb, 12633/1944)

Zsidók beköltözése a sárgacsillagos házba

Állapotok a gettókban, gyűjtőtáborokban

1944 júniusában a Phöbus Villamos Művek a következő levelet küldte a gödöllői elöljáróságnak: *„Ma vettük a Hadiüzemi Személyzeti Parancsnok rendelkezését, melynek értelmében vállalatunknak tilos zsidó lakásban, illetve zsidó személyek részére villamos energiát szolgáltatni. Ezen tilalom kiterjed a gettónak kijelölt városrészekre, épületekre, illetve épületrészekre is. Vállalatunk a rendelet szerint érdekelt fogyasztóknak a villamos energia szolgáltatását 24 óra alatt megszüntetni tartozik."*

E levél bemutatja, hogyan rekedtek a társadalmon kívül a gyakorlatban is a kirekesztettek: miután életkörülményeik drasztikusan romlottak, még az áramot is le akarták kapcsolni a gettókban. Emellett a szöveg bizonyítja, hogy nemcsak a köztisztviselők és a végrehajtás szereplői vettek részt aktívan a holokausztban, hanem a különböző szolgáltatók, cégek is.

A gödöllői zsidóknak azonban „szerencséjük" volt, elkerülték az áramkimaradással járó bosszúságot: júniusban, éppen csak pár nappal a levél érkezése előtt összegyűjtötték és átszállították őket a hatvani gyűjtőtáborba, majd onnét „ismeretlen helyre", így „villamos áram fogyasztásuk önmagától megszűnt", ahogy válaszában Hajlamász János jegyző fogalmazott. (Forrás: MNL PML V.1044 Cb, 7298/1944)

Magyar zsidók szelektálása Birkenauban

A kamenyec-podolszkiji deportálás

„Én 1894. év óta lakom Magyarország területén. 1915-ben Sátoraljaújhelyből bevonultam katonának, végigküzdöttem a világháborút, 1918-ban kerültem haza betegen és minkét fülemre megsiketülve. Feleségem időközben leköltözött Kisbáriba és azóta megszakítás nélkül itt lakunk" – írta *Fischmann Sámuel* 1939 júniusában a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóságnak, amely az állampolgári igazolтások kapcsán talált rá a hadirokkant, lengyel származású öregemberre. Fischmann Sámuel fiatalon került Magyarországra, a magyar seregben szolgálta végig az első világháborút, tartós egészségromlása miatt azt remélhette, hogy kivételezettként mentességet élvez a zsidókat zaklató intézkedések alól.

„Feleségemmel, ki szintén öreg és súlyosan szembeteg, csak éppen hogy tengetjük napjainkat, a jó emberek támogatásával. Én igazán a legkisebb okot sem adtam kiutasításra, hiszen már süketségemnél és tudatlanságomnál fogva sem kerülhettem abba a helyzetbe, hogy az állam érdekeire, a közrendre és közbiztonságra aggályos lehessek. Alázattal könyörgöm, hogy még hátralévő pár napomat ne méltóztassék súlyosabbá tenni kiutasításommal, ne küldjenek egy idegen országba, ahol ma már senkim sincs; itt éltem le életemet és itt szeretnék örök pihenőre térni."

Megsemmisítésre ítélt magyar zsidók útban a gázkamra felé

Fischmann a hazájának tartotta Magyarországot, itt élt egész felnőttkorában, 72 évesen mégis veszélyes elemnek nyilvánították. Fischmann levélhez csatolta Kisbári község bírájának és lakosságának levelét: *„nekünk Fischmann Sámuel és nejének Kisbári községben való további tartózkodása ellen semmi kifogásunk nincsen, sőt tőlünk telhetőleg nevezettek eltartásáról is gondoskodunk."* A levelet több helybeli is aláírta. Kisbáriban mindössze 200 ember élt, közülük csupán öten voltak zsidók, így feltételezhető, hogy mindenki ismerte az öreg Fischmann Sámuelt és nejét. A holokauszt embertelen világában a kisbári lakosság összezárása az emberiesség kis cseppje volt.

Mindez azonban nem számított a bürokráciával szemben. 1939. szeptemberi végleges kiutasítása után Fischmann hontalan útlevélért folyamodott. Valószínűleg sikerrel járt, mert 1941-ben a KEOKH levele arra szólította fel a sátoraljaújhelyi főszolgabírót, hogy kötelezze Fischmannt rendszeres személyes jelentkezésre. Itt már „külföldiként" hivatkoztak rá, elhárítva a teljes felelősséget a magyar közigazgatástól. A főszolgabíró ezt írta 1941 decemberében a KEOKH-nak: *„az idevonatkozó rendeletek alapján Fischmann Sámuelt és feleségét f. évi július hó 23-án Lengyelországba való eltávolításuk végett a kőrösmezői m. kir. rendőrség határvidéki kapitányságához toloncoltattam. Mivel nevezettek ide vissza nem érkeztek, az eltávolításuk megtörtént."*

1941 nyarán a Kőrösmezőre toloncolt „hontalan" zsidókat onnét a megszállt Ukrajna területére, Kamenyec-Podolszkijba vitték át, ahol *Friedrich Jeckeln* SS-tábornok alakulata legyilkolta őket. Fischmann Sámuel és felesége további sorsa ismeretlen. (Forrás: MNL BAZML IV.2411/b, 1051/1941)

(A szerző történész, holokausztkutató, írása a Bajai Honpolgár-estek keretében 2023. szeptember 29-én elhangzott előadásának szerkesztett változata) ■

Kétnyelvű mesekönyv meseolvasóknak és folkloristáknak

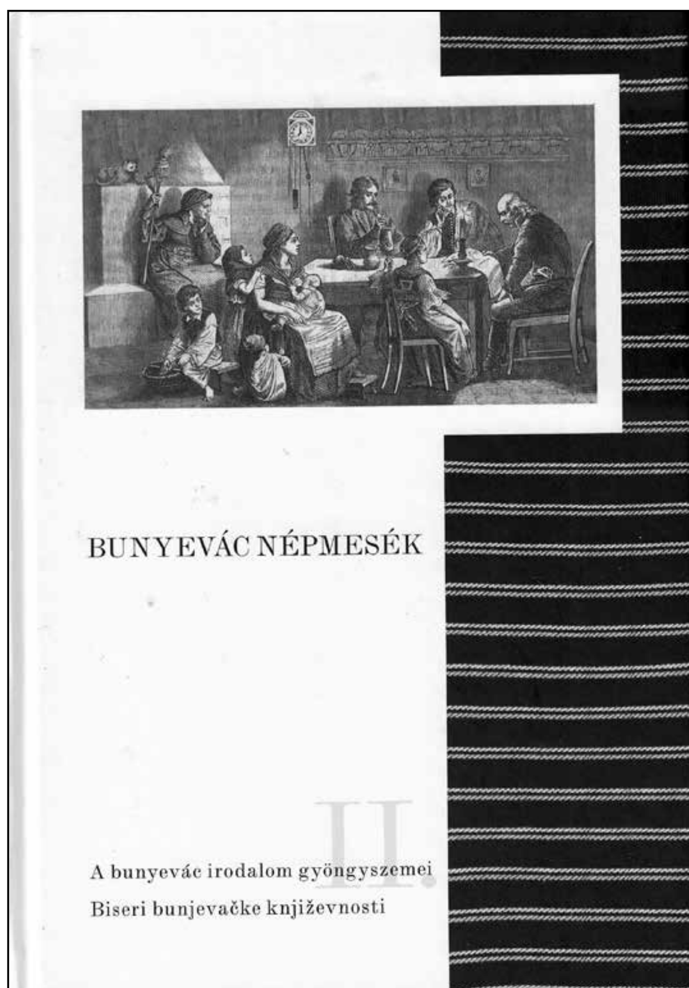
Beszédes Valéria

■ Nemzetiségkutatóként lapozgatom a bajai Bunyevác Kulturális Intézet kiadványát, a *Bunyevác népmesék*et. A könyv annak a sorozatnak a második kötete, mely arra hivatott, hogy közreadja a bunyevác irodalom gyöngyszemeit, ezzel is jelezve azt a korábbi hagyományt, hogy a folklóralkotásokat is az irodalom körébe utalja. A szóbeliséget és az írásbeliséget párhuzamosan kívánja bemutatni azoknak, akik e kis népcsoport szellemi kulturális örökségére kíváncsiak.

A kötetbe *Ikotity István* és *Magyar Zoltán* 50 szöveget válogatott össze. Nemcsak *Balint Vujkov*-féle kiadványokból dolgoztak, hanem azokat a szövegeket olvashatjuk, melyek a XIX. század végétől, azaz 1884-től napjainkig olvashatók a különböző népmesegyűjteményekben, a bunyevác folyóiratokban, a *Književni Sever*ben, a *Danicá*ban és az évenként megjelenő különböző kalendáriumokban.

A válogatók tehát a nehezebb utat választották: a kevésbé ismert szövegeket is figyelembe vették, szerkesztői alapvetésük, hogy a népmeseműfajok mindegyikéből válogattak, elsősorban azokból, melyeket a múlt század harmincas éveiben gyűjtöttek. A kötet végén olvasható jegyzetekből azt is pontosíthatjuk, kik voltak azon lelkes kutatók, akik már a XX. század első harmadától fontosnak tartották a bunyevác néphagyomány gyűjtését. A válogatásban természetesen kiemelt szerepe volt Balint Vujkovnak, a gyűjtők között ott van *Ilija Sudarevič, Zlatko Pripovedač, Babarbara Mandić, Jovan Hegediš, Milivoje Knježević, Blaško Rajić, Ivan Prčić, Marko Peić Tukuljac, Đorđe Popović Munjatović, Antun Gabrić, Paulina Bačić.* A mesék nagyobbik felét Szabadkán, Tavankúton gyűjtötték. Azt viszont sajnáljuk, hogy a kötetben nem találtunk egyetlen olyan történetet sem, amely magyarországi bunyevácoktól került volna a gyűjteménybe. Feltételezem, a kötet szerkesztői szempontjai szerint Balint Vujkov 1971-ben *Cvjetovi mećave* címen, Zágrábban kiadott kötetének szövegei töredékesnek tűnhettek.

A mesék természetéből következik, hogy a kötet legnagyobb részét, a felét tündérmesék, illetve tréfás mesék teszik ki. Az előbbiből 13, utóbbiból 21 variánst válogattak a szerkesztők. A többi meseműfajból is válogattak: legendamesékből 3, állatmesékből 2, novellamesékből 1, példázatból 8 variánst olvashatunk. Ikotity István és Magyar Zoltán a legfontosabbnak azt tartotta, hogy minél szebb és teljesebb változatokat tegyen közzé, ezzel is bizonyítva a bunyevác népmesekorpusz sokszínűségét, műfaji gazdagságát. Rámutatnak arra is, hogy a bunyevác népmeséket sokan gyűjtötték. A két világháború közötti időszakban a Književni Sever, a Danica szerkesztői nagy gondot fordítottak arra, hogy minél jobban ráirányítsák figyelmet a bunyevác népköltészet gazdagságára. Ösztönözzék a korabeli írókat, hogy Szabadkán és a környékbeli tanyavilágban minél több történetet lejegyezzenek, mert ebben az időben, a hőskorban még gyorsírással kerültek tollvégre a szövegek.

A vajdasági magyar írók felfigyeltek Balint Vujkov munkásságára. 1953-ban a Hídban a lap alapító szerkesztője, *Lévay Endre* elismerő recenziót írt Vujkov második kötetéről, amely 1953-ben Újvidéken jelent meg. Az 1934-ben induló magyar nyelvű folyóirat feladatának tartotta a kisebbségben élők népköltészeti anyagának összegyűjtését. Néhány szöveg olvasható is a korai Híd-számokban. A szabadkai Városi Könyvtár könyvtárosaként ismerte *Kálmány Lajos* munkásságát, a folklóralkotások gyűjtésénél *Ortutay Gyula* módszerét tartotta fontosnak. Elismerő recenziójában ezért tartotta fontosnak kiemelni, hogy a gyűjtőnek a szövegvariánsok mellett mire kell még gondot fordítania. Lévay Endre ismertetője a vajdasági magyar gyűjtőknek amolyan útmutatás volt, mert Penavin Olga ebben az időben kezdi meg a vajdasági magyar népmesék gyűjtését. Az igazság viszont az, hogy Penavin és tanítványai is elsősorban a szövegekre figyeltek, nem az adatközlőkre, azok esetleges egyéniségére: *„Igaz, hogy a népmesék maguk helyett is beszélnek és sokszor a rögkén, szűkszavúan megjelölt származási hely is eligazít bennünket, de sokszor meg olvasás közben már úgy vagyunk vele, hogy szeretnénk tudni, mögötte érezni egy kis históriát, amely megvilágítja az egész népi mesevilág szellemét, hátterét és minden mozzanatát. Számunkra,- akiknek már volt egy kis alkalmunk bepillantani a gyűjtemény világába és egyes részleteivel kissé alaposabban megismerkedni, úgy érezzük, – több kell. Még egyszer elmondom: mi ismerni akarjuk a gyűjtő útját és kutatásának módszerét a legapróbb részletekig, hogy hol, mikor és ki előtt hogyan lebben föl a fatyol. Mert ez számunkra nem csupán puszta adatot jelent, hanem egy-egy magunk által vetett – ha még kissé kezdetleges formában is, de eredeti válykot a vajdasági folklór kutatás rés gyűjtés terén. Ezt várjuk minden gyűjtőtől, aki már megtalálta nép gyökereit”* (*Híd, 1953/ 3. szám. 168.*)

1988-ban az újvidéki Forum Könyvkiadónál *Jung Károly* válogatásában és utószavával magyarul is olvashatók voltak a Balint Vujkov által gyűjtött szövegek. A szerkesztő a korszak legjobb vajdasági magyar íróit kérte fel a szövegek fordítására, a bunyevác

népmesék jellegzetességeire a szerkesztő Jung Károly irányította rá a figyelmet értő utószavával.

Balint Vujkovot viszont a mesék összegyűjtésekor a folkloristák szempontjai vezérelték, Benedek Elekhez hasonlóan a továbbiakban inkább a történetekre, a variánsokra figyelt, ez vezérelte a későbbi gyűjtőket is, feltételezzük azt is, hogy a folyóirat szerkesztői javítgatták, stilizálták az összegyűjtött szövegeket. Balint Vujkov nem volt folklorista, jogászként kereste kenyerét, a mesék gyűjtése mellett íróként is számon tartjuk: verseket, novellákat és egy regényt is írt. Szépírói tevékenységéből fakadt, hogy javította meséket, még akkor, is amikor ráirányították a figyelmét, hogy a modern néprajzkutatók már nem ezt a módszert követik.

Balint Vujkovot a népmesék tartalma érdekelte; a XIX. illetve XX. század eleji kutatókhoz hasonlóan a szövegeket átírta, irodalmi szöveggé változtatta. A történet lényegén nem változtatott, szövegeiből az élőbeszéd stílustalanságait javította ki. Szerencsére fontosnak tartotta, hogy feljegyezze a gyűjtés idejét, az adatközlő nevét és természetesen azt is, hogy hol gyűjtötte azt. A mesék gyűjtésében ugyan nem hivatkozott rá, de meggyőződésem, hogy a finn földrajz-történeti iskola tanításait követte. A szövegvariánsok összegyűjtését tartotta a legfontosabbnak, élete folyamán nem volt olyan bunyevác falu, város, ahol ne fordult volna meg népmesekutatás ürügyén.

A mostani kiadvány szerkesztőit elsősorban az a szándék vezérelte, hogy a bunyevác kultúrát megismertessék, népszerűsítsék, mind a bunyevác leszármazottak, mind bármely olvasó számára. A mese, különösen a népmesék alkalmasak arra, hogy minden nép eligazodjon anyanyelvének rejtelmeiben, szépségeiben, miközben arra irányítja a figyelmet. Jóllehet, az adatközlőkre hatott a magyar népmesekincs, valamint a Grimm-féle mesekiadványok, a tündérmesékben megfigyelhetjük a délszláv népmesék balkáni vonatkozásait, valamint utalásokat a bunyevác nép mély vallásosságára, a bunyevác asszonyok rátermettségére.

A kötet szakmai szerkesztője, Magyar Zoltán jegyzeteiben minden mese kapcsán feltünteti a szöveggel kapcsolatos alapvető adatokat, a mesemondó nevét, a gyűjtés helyét és idejét, illetve a nemzetközi és a magyar népmesekatalógusban található típusszámát. Én utóbbitól eltekinthettem volna, még akkor is, ha feltételezem, hogy a magyar népmesekincs, a Grimm-féle mesekiadványok, tankönyvek hatottak a bunyevác adatközlők repertoárjára. Tekintettel arra, hogy nem készült el a délszláv népmesekatalógus, ezért be kell érnünk a nemzetközi ATU-számokkal, ugyanis a bunyevác népmeséket is elsősorban a délszláv népmesekincs részének tekintjük, amely része az európai kultúrkörnek, akár csak a magyar, csak az utóbbi itt-ott finnugor gyökerekkel. (*Bunyevác népmesék A bunyevác irodalom gyöngyszemei – Biseri bunjevačke književnosti II. Documentatio Folkloristica Carpatica I. Szerkesztők: Ikotity István és Magyar Zoltán*) ■

Sírkertjeink nyomában

Kothencz Kelemen

■ *„… az elődök tisztelete és félelme a közösség által megélt múlt tiszteletére és védelmére is int.”* – írta *Kunt Ernő Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe* című doktori disszertációjában.

Jász Anikó nyugalmazott helytörténeti könyvtáros és *Kordé Nóra* történész az idézett gondolat jegyében rótta le tiszteletét az elhunyt jeles bajai személyek előtt a *Bajai sírkertjeink, neves elődeink* című hiánypótló helytörténeti kiadványukkal. A könyv ötlete a Bajai Városvédő és -szépítő Egyesülettől származik, amelynek elnöke, *dr. Cseh Béla* nagy erővel szorgalmazta a kötet megszületését, amely a Türr István Múzeum közreműködésével 2023 decemberében jelent meg.

A kiadvány bevezető tanulmányában Kordé Nóra általános áttekintést ad az európai, szűkebben a magyarországi temetkezési szokásokról a római kortól egészen a 20. századig. A temetkezés szabályozásával kapcsolatban érdemes megemlíteni néhány mérföldkövet. Elsőként a tridenti zsinat (1545-1563) rendelkezését, amely lehetővé tette, hogy a települések határán jöjjenek létre a temetők. Ezt követően Mária Terézia adott ki fontos rendeletet 1777. szeptember 2-án, amelyben megtiltotta a templomban és a templomkertben történő temetkezést. Az 1868. évi LIII. törvénycikk egyik paragrafusa pedig lehetővé tette a különböző felekezetű hívek közös temetőben való eltemetését. Az elhunytak hamvasztása Magyarországon csak a 20. század második felében kezdett el terjedni, annak ellenére, hogy Debrecenben már 1928-ban megépült az első krematórium. A ravatalozók építését 1954-ben miniszteri utasítás rendelte el, és ez alapjaiban megváltoztatta a halotti szokásvilágot.

A könyvben helyet kapott *Csuvár-Andrási Réka* és *Pap Evelin Régészeti korú temetők városunkban* című tanulmánya. A Türr István Múzeum régészei számba vették a Baján feltárt, az őskortól a kora újkorig elvégzett temetkezéseket. A rézkorra keltezhető az a legkorábbi, zsugorított csontvázas temetkezés, amely a Dózsa György út 233. számú lakóház telkén került elő 1960-ban. A halott mellett *Kőhegyi Mihály* régész edénytöredékeket, obszidián pengéket, állatcsontokat, a sír közelében részleges marhatemetkezést tárt fel.

Az új régészeti kutatási eredmények közül említésre méltó az Ipartelepi úton, a Jankó-dűlőben 2022-ben feltárt avar kori lelőhely, ahol koporsómaradványokat, deszkával fedett cölöpszerkezetes sírokat, kettős temetkezéseket dokumentálhattak a bajai múzeum régészei. A népvándorlás kori temetkezések kapcsán fontos megemlíteni a gyakori sírrablásokat, sírbolygatásokat, amelyek nehezítik ugyan az egykori temetkezési szokások értelmezését, ám felvetik a sírjelek állításának gyakorlatát, amelyek az elhunyt társadalmi rangjára (esetleg a nemére, életkorára), vagyoni helyzetére is utalhattak.

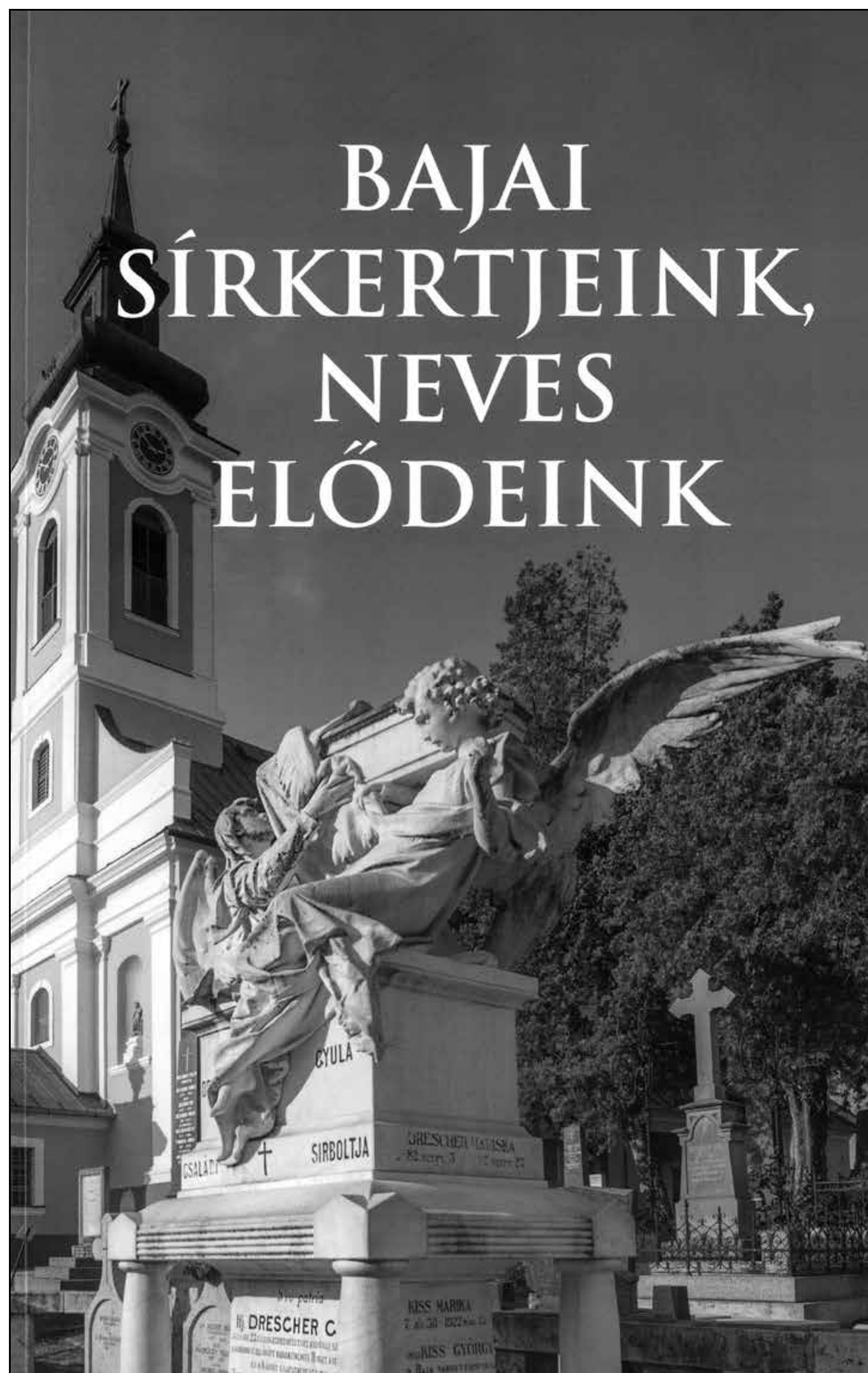
A régészeti korú temetők rövid ismertetését követően Kordé Nóra a bajai történeti és a köztemetők kialakulásáról nyújt átfogó képet. A Türr István Múzeum történész-muzeológusa tanulmánya megírásához a nyomtatott és az interneten elérhető digitális szakirodalmi adatok gondos összegyűjtése mellett levéltári, adattári és irattári kutatómunkát is végzett. A *Rókus, a Kálvária, a Görögkeleti szerb, az Izraelita (régi és új), a Bajaszentistváni, a Józsefvárosi és a Kiscsávolyi temető,* valamint a *Bokodi úti köztemető* vázlatos történetének megírása – a temetőnként eltérő forrásadottságok ellenére is – hiánypótló munka. A tanulmány a felsorolt temetők mellett kitér a második világháború idején a helyi hadifogolytáborban elhunyt áldo-

zatok hősi temetkezési helynek számító tömegsírjaira, valamint a szovjet katonasírokra, a háborús áldozatok emlékműveire. A fejezetben többek között olyan érdekességekről olvashatunk, hogy miként változott Baján a szegények temetkezési helye, kik nyugszanak egyes bajai templomok kriptáiban, hogyan történt egy-egy temető bővítése, mikor és hogyan zajlott a felekezeti sírhelyek kijelölése.

A könyv második, nagyobb egysége a bajai temetőkben nyugvó neves személyek adattára, amelyet Jász Anikó állított össze. Az adattár összeállítását többéves, a bajai temetőkben végzett terepmunka (sírazonosítás, fényképezés), levéltári és digitális adatbázisokban végzett kutatómunka előzte meg. Az adattárban olyan köztiszteletben álló személyek – városvezetők, intézményigazgatók, művészek, zenészek, egyházi személyek, pedagógusok, iparosok, katonák, díszpolgárok – síremlékeinek fotói találhatók, akik munkavégzésükkel, közösségi szerepvállalásukkal, jellemükkel kiemelkedtek Baja polgárai közül. A kiscsávolyi Szent György sírkápolna sírkertje már lezárt és részben felszámolt, az ortodox hitű szerbek – kissé méltatlanul szerteszét heverő – sírkövei napjainkban már nehezen azonosíthatók, emiatt a kötetben sem szerepelnek. Az adattár után ábécé-regiszteres névmutató található, ahol az egyes személynevek mellett az illető nyughelyét jelző temető rövidített betűjele, illetve a parcella száma van feltüntetve. A jövőt illetően, gondolva az utókorra is, a sírhelyek lokalizálását megkönnyítendő, érdemes lenne mindegyiknek a GPS koordinátáit feltüntetni. A sírok adatait pedig egy olyan internetes adatbázisba rendezni, amely bárki számára hozzáférhetővé teszi és megkönnyíti a keresést.

A kötet végén térképmelléklet található Baja régészeti korú és jelenlegi temetőiről. Az egyes sírok közötti könnyebb tájékozódást segítik a Rókus, a Kálvária, a Szentistváni, a Józsefvárosi, a Kiscsávolyi sírkert és a Bokodi úti köztemető parcellás beosztásáról készített ábrák.

Nehéz elfogulatlanul bárkit is kiemelni a kötetben szereplő személyek közül. Engedjék meg, hogy szubjektív módon olyan személyekre emlékezzem a nevük felsorolásával, akikkel a már két évtized óta tartó bajai tartózkodásom alatt – a város kulturális ügyei kapcsán, valamint a Bajai Honpolgár folyóirat egykori szerkesztőjeként – megismerkedhettem: *Solymos Ede* (1926-2008), *dr. Rendes Béláné Sztrikinácz Katalin* (1927-2020), *Cserba György* (1912-2008), *Mezei Lajos* (1939-2009), *Baráti György* (1942-2010), *Schmidt Antal* (1944-2010), *B. Mikli Ferenc* (1921-2013), *Udvardi Erzsébet* (1929-2013), *Bálint László* (1933-2014), *Bánáti Tibor* (1925-2015), *Tax Imre* (1930-2019), *Albert Sándorné Újpéteri Edit* (1925-2021) és *Schmidt Lajos* (1942-2022). Requiescat in pace!

A recenzens bízik abban, hogy a kötet szerzői folytatják kutató és feldolgozómunkájukat, és az ismertetett műnek lesz folytatása. A könyvet ajánljuk minden bajai és Bajáról elszármazott lokálpatrióta személynek, a város helytörténete iránt érdeklődő, a kisvárosi közösségi életet egykor meghatározó jeles elődöket tisztelő honpolgárnak. A kiadvány a Türr István Múzeum (Deák Ferenc u. 1.) emeleti recepcióján megvásárolható. *(Jász Anikó – Kordé Nóra: Bajai sírkertjeink, neves elődeink. Bajai Városvédő és -szépítő Egyesület, Türr István Múzeum. Bajai városvédők kiadványa 1. Baja, 2023. 288. p.)* ■

„A futballista társaság mára kiöregedett mellőlem…”

Kőszegi Henrikkel nehéz ifjúságról, tanári pályáról, a német gimnázium hőskoráról

■ *Beszélgetőtársam ma már szépkorúnak számít, hiszen tavaly novemberben kerek évfordulót, 90. születésnapját ünnepelhette, amelyről egykori munkahelyén – ahol közel négy évtizeden át dolgozott – is megemlékeztek, köszöntötték őt. Nem született bajai: munkája révén került városunkba 65 évvel ezelőtt, de az idők folyamán a város köztiszteletnek örvendő polgára lett. Lassan tíz éve már, hogy megözvegyült, így különösen fontos számára, hogy barátaival rendszeresen találkozhasson; igaz, mára a közös sportolást felváltotta immár az „ördög bibliája”, azaz a kártya forgatása. KŐSZEGI HENRIK az MNÁMK nyugalmazott tanára, korábban bő egy évtizedig az előd Frankel Leó Német Nyelvű Gimnázium igazgatója volt. Német nyelv és irodalmat oktatott, s lelkiismeretességével is hozzájárult a magyarországi német nemzetiség nyelvének megőrzéséhez és továbbadásához.*

Fotó: Fiedler Antal

Kőszegi Henrik 90. születésnapi tortájával az MNÁMK-ban

Zalavári László

■ - Gyermekekben gazdag családba születtem 1933. november 27-én, Hartán, ebben a Kalocsához közeli német ajkú faluban. Édesapám, eredetileg *Kuncz Henrik* 1897-ben született, míg édesanyám, *Róth Mária* 1899-ben; 1919-ben kötöttek házasságot. Ezt követően 22 év alatt tíz gyermekük született, közülük nyolcan értük meg a felnőttkort. A legelső testvérem szintén Henrik névre hallgatott, de csecsemőkorában elhunyt, ezért kaptam később ugyanezt a keresztnevet. Őt követte *Magdolna, Mária, Péter András* (édesanyám két testvére az I. világháborúban hősi halált halt, róluk kapta nevét bátyám), *Teréz, János,* majd én, utánam pedig *Krisztina, Boldizsár* (ő is gyermekkorában meghalt), végezetül *Erzsébet* húgom. Mára rajtam kívül két, fiatalabb lánytestvérem maradt meg, ők ma is Hartán élnek. Óvodába, majd elemi iskolába is szülőfalumban jártam, utóbbi menet közben általános iskolává alakult. Édesapánk sok mindennel foglalkozott, hogy eltartsa népes családját. Volt két hold földünk, de három részre osztva a település határában. Vásárolt ócskavasat, amit egy kalocsai kereskedőnek adott el (ezért egy időben „Vasas Kuncznak” hívták), emellett nyersbőrt (pl. frissen levágott birkáét) is vett és továbbadott, valamint egy módosabb gabonakereskedőnek is segített a beszerzésben. Közéleti emberként tagja volt a falusi fúvószenekarnak és az önkéntes tűzoltóegyletnek is. A második világháború végén, az oroszok bejövetelekor nemzetőrként is szolgált, feladataik közt nemcsak a rend fenntartása szerepelt, hanem emberek összeszedése is malenkij robotra. Miután nem jött össze a kellő létszám – mert mindenkinek mondták, hogy bújjon el –, őket hurcolták el, szerencsére apámnak valahol Kiskunhalas környékén sikerült meglépnie a szállítmányból. Sajnos útközben összeszedett valamilyen betegséget, amelynek következtében 1949-ben, 52 éves korában elhunyt. Előtte még a magyarosítási hullámban megváltoztatta a nevünket Kőszegire, akkoriban az egyik szomszédunk *Schneiderből Sziráki*, a másik *Kleinből Karácsonyi* lett. Halálakor a nagyobb testvéreim már mind házasok voltak, a húgaimmal mi voltunk még otthon. Ekkor a földreform révén már 10 hold földünk volt, amire jutott egy tehén és két ló. Apánk halálát követően másfél-két évig rám hárult a gazdaság vezetése, mert Jani bátyám éppen a katonai szolgálatát teljesítette. Amikor aratni kellett, azt sem tudtam, hol kezdjem: a búzát belepte a folyondár, rendesen asztagot rakni sem voltam képes, amikor Bandi bátyám meglátta, szörnyülködött.

Kőszegi Erzsébet esküvőjén a család 1962-ben

- Hogyan lettél gazdálkodóból pedagógus?

- Édesapámhoz hasonlóan én is érdeklődő ember voltam, és 1949 körül beléptem az EPOSZ-ba (Egyesült Parasztifjúság Országos Szövetsége), majd annak megszűnte után a DISZ-be (*Demokratikus Ifjúsági Szervezet, a KISZ /Kommunista Ifjúsági Szövetség/ elődje – Z. L.*), 1950–51-ben helyi titkár is voltam. A szervezetnél rendszeresen kaptunk különböző szórólapokat, és az egyiken szerepelt a felhívás, hogy lehet jelentkezni szakérettségire, majd azt követően továbbtanulni. Az általános iskola 8. osztályát kitűnőre végeztem, szerettem olvasni, de a már említett családi körülmények nem tették lehetővé, hogy középiskolába jelentkezzem, erre nyílt ekkor lehetőségem. Kiskőrösön volt a felvételi meghallgatás, amelyre Solton keresztül kerékpárral mentem. A bizottság előtt közöltem, hogy érettségi után hídépítő mérnöknek szeretnék tanulni – valamiért megtetszett ez a szakma a kínálatból. Erre nagy meglepetésemre megkérdezték, hogy nem akarnék-e inkább német szakra menni. Igenlő válaszom után német–magyar tanárnak vettek fel. A tanfolyam megkezdése előtti nyáron Sztálinvárosban (*ma Dunaújváros – Z. L.*) dolgoztam a szállítóknál. Jött a vagonokban a tégla, mész, egyéb építőanyag, azt rakodtuk ki. A szakérettségis képzés első évét Székesfehérvárott, a József Attila Gimnáziumban tartották, a szállásunk pedig egy nagy méretű épületben, feltehetőleg korábbi kolostorban volt. Az osztályfőnökünk eléggé ismert tanárember, *dr. Walkó György* volt, aki németet és magyart tanított. Négynyelvű osztályba jártunk: angolul, franciául, németül és oroszul lehetett tanulni, ezen órákon mindig különváltunk, minden más tárgyat együtt

oktattak nekünk. Eredendően az Idegennyelvű Főiskolára készített volna fel az érettségi, és mivel első év után osztályfőnökünk ott kezdett el tanítani, áthelyeztek minket Szombathelyre, ahol szintén volt tagozata. Ott már csak német és orosz között lehetett választani. Érdekes módon ott is egy korábbi egyházi épületben folyt a képzés, viszont már lányok is voltak a diákok közt. Menet közben kiderült, hogy az Idegennyelvű Főiskolát megszüntették, helyette mehettünk az ELTE bölcsészkarára német szakosnak, jogásznak vagy újságírónak. Én az utóbbit választottam, de két-három hónap után rájöttem, hogy nem az én világom, ezért kérvényt adtam be a dékánnak, hogy szeretnék átmenni német szakra. A tanszékvezető *Turóczi-Trostler József* egyetemi tanár, irodalomtörténész volt. Akkoriban minden évben kötelező volt a honvédelmi ismeretek tárgy is, így első év után, 1955 júliusában a legnagyobb forróságban egyenruhát öltöttem, és egy hónapig Lentiben teljesítettem katonai szolgálatot. A Színház- és Filmművészeti Főiskola hallgatóival, *Bodrogi Gyulá*ékkal voltam együtt a seregben. Egy évre rá Kecskeméten katonáskodtunk. A dunai nagy jeges árvíz 1956 márciusában hatalmas károkat okozott, szeptemberben ennek utómunkálataiban, a helyreállításban segédkeztünk, a dunafalvi károsultaknak építettünk új házakat. Hajóval jöttünk le Mohácsig, onnan mentünk tovább. Október 23-án az ELTE hallgatóiként mi is felvonultunk a Bem-szoborhoz és a Parlamenthez, majd onnan éjfél körül mi, németesek elindultunk át Budára, a Ménesi úti kollégiumunkba. Útközben, a Szabadság hídon áthaladva mintha lövéseket hallottunk volna, de csak másnap reggel értesültünk róla, mi történt a rádiónál. Egyik évfolyamtársam-barátom, *Csete Jenő* traktoristaként értett a járművezetéshez, így amikor találtunk egy elhagyott, zárt szekrényű Csepel teherautót, birtokba vettük, és azzal szállítottunk élelmet az egyetemi menzáról a kollégiumokba.

Igazgatóként ballagáson 1975-ben

Amikor november elsején bemondták a rádióban, hogy aki szeretne vidékre hazamenni, jelentkezzen a megadott helyen, elindultam. Emlékeim szerint a Kosztolányi téren kis bőröndömmel felszálltam egy teherautóra, amely elvitt Dunaföldvárig, onnan átgyalogoltam a hídon keresztül Hartára. Két bátyám is hazajött Sztálinvárosból, ahol dolgoztak, de a zűrös helyzet miatt szünetelt a munka. A falunkhoz közeli Állampusztán, ahol hosszú ideje büntetés-végrehajtási intézmény van, a rabok nagy része szétszéledt, de az ott lévő gazdaságnak működnie kellett, így segítettünk az állatoknak takarmányt szerezni, teherautóval jártuk a környező településeket. Néhány hónap elteltével, 1957 februárjában jött a hír, hogy lehet folytatni a tanulmányokat, így visszamentem az egyetemre, ahol 1958-ban szereztem diplomát.

– Hogy kerültél Bajára?

– Egyetem végén megkérdezték, ki hol szeretne tanítani. Én, mint Hartához közel található nagyobb települést, Dunaújvárost jelöltem meg. Közben *Schwalm Pál* a III. Béla Gimnáziumból német szakos tanárt keresett az 1956 őszén a kultuszminisztérium megbízására általa alapított nemzetiségi tagozatra, és megkereste ez ügyben az ELTE-n *Mollai Károly* tanár urat, aki beajánlott engem Bajára. (Utólag megtaláltam a levelét az iskolai iratok között.) Budapesten, a Keleti pályaudvaron találkoztam Schwalmmal, és együtt jöttünk le. Akkor már három évfolyamon volt D, azaz német nyelvi osztály. Az iskolába kerülvén egyből osztályfőnöki megbízást is kaptam. Kezdetben a gimnázium vendégszobájában laktam, ami egy szobából és egy fürdős részből állt, az iskola épületében, a porta után volt található. Néhány hét elteltével sikerült albérletet találnom a Beloiannisz (*ma Rókus – Z. L.*) utcában, egy idős házaspárnál, *Banász Józsi* bácsiéknál, havi 200 forintért. Alig fél évvel később, 1959. március 3-án az iskola *Német Nyelvű Gimnázium* néven önálló intézménnyé vált, igazgatója Schwalm Pál lett, de továbbra is a III. Béla Gimnázium épületében működött. A következő állomás az volt, amikor 1960. október 29-én névadó ünnepség keretében felvette *Frankel Leó* nevét. Amikor felmerült az elnevezés, szóba jött *Schiller* is, de olyan személyt kerestünk, aki kötődik a magyarországi németséghez, így esett a választás Frankel Leóra. Ahogy jöttek az újabb osztályok, egyre több termet foglaltunk el, már egy régi szertárban is folyt az oktatás. Az első évfolyam 1960-ban érettségizett, 8 fiú, 8 lány, köztük *Thuma Géza, Striegl István* is. Következő évben már annyian jelentkeztek, hogy még egy teremre volt szükségünk. A korábbi szolgálati lakást igazgatói irodává meg tanárivá alakították át. Tíz év elteltével, 1968-tól igazgatóhelyettesként tevékenykedtem, majd 1973-ban kineveztek az intézmény igazgatójának. A megyénél ugyanis nem tartották szerencsésnek, hogy Schwalm mindkét gimnázium igazgatója, így választásra kényszerítették, ő pedig a „Béla" mellett döntött. Így léptem előre.

– Mikor költözött át saját épületbe a Frankel?

– Az egyre szűkösebb körülmények felvetették, hogy szükség lenne egy önálló épületre, ez ügyben én is felszólaltam a magyarországi németség egyik kongresszusán. Sikerrel jártunk, így 1972-ben megkezdődött az építkezés, és négy évvel később, 1976. március 18-án történt meg az átadás, a német gimnázium a Martinovics utcai (a Béla folytatásaként létesült) új, önálló épületbe költözhetett. Az iskola ekkor 6 tanteremmel, 2 nyelvi teremmel, 2 természettudományi előadóval, szertárral és nevelői szobával rendelkezett. Lehetővé vált párhuzamos osztályok indítása is, 1981. szeptember 1-jén már két első osztállyal kezdtük a tanévet. Iskolavezetőként feladataim közé tartozott, hogy a környező német nemzetiségi falvakból – ahol az általános iskolában megfelelő német nyelvtudást szereztek a diákok ahhoz, hogy a német középiskolában több tantárgyat németül tanulhassanak – minél több diákot nyerjek meg a Frankel Gimnáziumnak.

Igazgatói megbízatásom 1986-ban véget ért, ezután pedagógusként továbbra is az intézményben tevékenykedtem, és figyelemmel kísértem a folyamatos, nagyarányú fejlődést és a mostani helyre történő költözést. Feleségemmel együtt 1996-ban kezdeményeztük nyugdíjba vonulásunkat *Knáb Erzsébet* akkori főigazgató asszonynál, aki egykoron tanítványunk volt, akárcsak a későbbi vezetők, *Szauter Terézia, Scherer Gabriella* is. Elfáradtunk már, de azért Tarján Levente igazgató úr kérésére nyugdíjasként is még két évig, kisebb óraszámban tanítottam a Tóth Kálmán Gimnáziumban, a feleségem még három évet húzott rá ugyanott, de később is akadt néhány magánórája.

Az 1988/89-es tanévtől az úgynevezett nulladik évfolyam is megindult, melynek célja a német anyanyelv visszaszerzése, magasabb szinten történő elsajátítása volt. 1990. szeptember 1-jén a Frankel Leó Német Nyelvű Gimnázium a – német-magyar közös finanszírozással megépült – *Magyarországi*

Németek Általános Művelődési Központja jelenlegi gimnáziumi épületében kezdte meg működését, 9 osztállyal. A német nevelési központ 1991 decemberében sportcsarnokkal bővült, majd 1993. szeptember 1-jén az új kollégiumot vehették birtokukba a diákok, végül 1995. június 14-én a már teljesen elkészült intézmény átadási ünnepsége is megtörténhetett.

– Említetted, hogy a feleségeddel együtt tanítottál.

– Igen, a feleségem, *Drávucz Ilona* egy évfolyammal alattam járt az egyetemre, és miután ő is végzett, 1959. augusztus 23-án Budapesten, a Központi Házasságkötő Teremben, majd egyházilag a Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templomban, a Március 15-e téren összeházasodtunk. Ica katolikus volt, én evangélikusnak születtem, így reverzálist kellett adnom az esküvőhöz. (*A házasfelek írásos megegyezése a születendő gyermekek vallásáról vegyes házasság esetén – Z. L.)*. Esküvő előtt találkozott Schwalm Pállal, aki mondta, hogy őt is fel tudja venni, így az iskolában is együtt voltunk. Az osztályokban én szinte csak német nyelvet és irodalmat tanítottam, a feleségem magyart is. Egy osztály volt, a Striegl Pistáéké, akiknek magyart is oktattam. Idővel, amikor igazgatóhelyettes lettem, csökkent az óraszámom, majd igazgatóként még kevesebb lett. Említettem, hogy pályakezdőként rögtön osztályfőnök lettem. Itt a fél osztálynak tanítottam a németet, és azt is mindössze egy évig, mert Ica átvette tőlem előbb a tárgyakat, majd az osztályt is. Később, 1970-től kezdve is folyamatosan elláttott osztályfőnöki teendőket.

– Hogy alakult a családod?

– Amikor összeházasodtunk, Ica is odaköltözött az albérletembe, így már 400 forintot fizettem. Segítséget kértem az igazgatónktól, így eljutottunk az Ősz utcába, ahol a főbérlet után mindössze 15 forintot kellett adnom. Első gyermekünk, *Ágnes* 1960. december 24-én született, de sajnos pár hónap elteltével, áprilisban meghalt a Gyermekkórházban. Őt *Gyuri* fiunk követte 1964 őszén, ő szerencsésen felnőtt, nagyon vigyáztunk rá. 1969-ben megszületett *Tamás* fiunk, aki sajnos – szintén csecsemőként – a szegedi klinikán hunyt el. Valamikor a ’70-es évek elején meghallottuk, hogy pedagóguskölcsönnel lehet lakást építeni. Ezt megigényeltük, megkaptuk, és a város egyik csendes utcáját javasolták az építkezéshez. Többen éltünk a lehetőséggel, a kivitelezési munkát a TÖVÁL, azaz a TSZ-közi Önálló Vállalkozás végezte. Az igények alapján kisorsolták, hogy ki-ki az utca melyik felén kap lakást. Ötven éve élek ebben a házban, az egykori szomszédokból mára alig maradt valaki, a többiek elhunytak vagy elköltöztek onnan.

Lassan tíz éve már, hogy én is egyedül maradtam. A feleségem egyszer panaszkodott, hogy szédül reggel a felkeléskor, így elment a háziorvoshoz, aki a vizsgálatot követően beküldte a kórházba. Ott újabb kivizsgálás történt, majd a szegedi klinikán szívműtétet végeztek el rajta. Ezt követően a deszki szanatóriumba került, ahol még meglátogattuk Gyurival, majd jött a hír, hogy újabb műtétre volt szükség, végül 2014. augusztus elsején kaptam az értesítést, hogy elhalálozott, 77 éves volt.

– Hogyan élsz azóta?

– Eléggé egyforma a napirendem, valamikor fél 8 és 9 óra között kelek, bőségesen megreggelizem: szalámi, szalonna, disznósajt, sajt és fél liter tejeskávé. Étvágygerjesztőnek bekapok egy fél korty pálinkát, étkezés közben pedig egy kis bort fogyasztok szódával hígítva. Délelőtt sajtószemlét tartok, rejtvényt fejtek, jár nekem a *Petőfi Népe*, a *Füles*, a *Nők Lapja*, és valamiért kapom a *Lakáskultúrá*t is. Az ebédet hozatom, korábban egy egész adagot, de ma már elég egy fél is. Délután következik a kikapcsolódás, a tévézés, ha van valami érdekes sportesemény, akkor azt nézem, ha nincs, akkor a folyamatosan ismétlődő sorozatokat.

Valamikor régen csütörtökönként kollégákkal, többek között *Szabó Kálmán*nal, *Schmidt Lajos*sal rúgtuk a labdát, 4-5-6 fős csapatokkal éveken keresztül zsámolyfociztunk a Béla tornatermében, majd később a német nevelési központ tornacsarnokában kézilabdakapura játszottunk. Egy ideig a Bereczkiben is voltunk, de aztán „kiöregedett” a társaság mellőlem, és a rendszeres testmozgást felváltotta a szellemi sport. Jó néhány évig jártunk egy kiskocsmába néhányan: *Kovács Lajos*, az MNÁMK testnevelő tanára, *Welchner Toncsi*, a Jelky Szakképző volt igazgatója, *„Pierre” (Péter András), Horváth Laci,* a Bereczki volt igazgatója és egy *Braun Dávid* nevű vaskúti fiatalember. Idővel az a hely bezárt, de később találtunk egy másikat, ahol azóta is rendszeresen verjük a blattot. Sajnos két éve volt egy balesetem, kerékpárral mentem a szentesti halért, amikor elestem. Két fiatalember hazasegített, de még aznap éjjel a kórházban megoperált *Szatmári* főorvos combnyaktöréssel, majd következett a rehabilitáció Kalocsán, ahol három hónapot töltöttem. A szeptemberi felülvizsgálaton szerencsére mindent rendben találtak: papírom van róla, hogy gyógyultnak nyilvánítottak, csak éppen nehezen működik a lábam, de még vezetek, nemrég voltam az orvosi vizsgálaton.

– Novemberben, 90. születésnapodon köszöntöttek egykori munkahelyeden. Mit szóltál hozzá?

– Nagyon kellemes meglepetés volt, és jól esett, hogy számontartják a születésnapomat az intézményben, hiszen mégiscsak közel négy évtizedet tanítottam ott, még ha menetközben többször változott az iskola neve, fenntartója is. Örültem neki. Amúgy minden tanévnyitóra, ballagásra, tanévzáróra, más ünnepségekre is meghívnak, és ha az időjárás engedi, általában el is megyek.

– Gyuri fiadról mit lehet tudni?

– Érettségi után tanulmányi szerződést kötött az EVIG-gel, de amikor a katonaság és az egyetem elvégzése után, a rendszerváltozás idején visszatért, gyakorlatilag nem volt munkája. Néhány alkalommal bement a vállalat irodájába, de végül elengedték anélkül, hogy a kapott pénzt visszafizesse. Azóta a gyár is megszűnt. Ezek után úgy döntött, hogy Pesten próbál szerencsét, egy bajai házaspár meghirdetett lakását vettük meg számára. Eredendően a Budapesti Műszaki Egyetemen végzett okleveles villamosmérnökként, majd a Pénzügyi és Számviteli Főiskola nappali tagozatán szerzett diplomát 1995-ben. Ezt követően NLP-t (Neuro Lingvisztikus Programozást) és aktív transzhipnózist tanult (2003-2006), most a családterapeuta képzést koptatja (2021 óta). Budapesten él és alkot, okos otthonok és egyéb hálózatok tervezésével és kivitelezésével foglalkozik. Szabadidejében floorballozik és a kvízcsapatát edzi. Nagy bánatomra viszont nem nősült meg, így nincs unokám, pedig nagyon örültem volna neki, hiszen én nagycsaládban nőttem fel. ■

Az ünnepeltet egykori kollégái is köszöntötték

Emlékképek Gergely Józsefné Békei Irén hagyatékából 13.

Múlt idők nyomában

Közzéteszi: Marosvásárhelyiné Gergely Anna

■ Szobámban két nagy cserép áll a padlón, bennük sansaveria (tigrislevél) virul. Nagyon szeretem ezt a növényt, mert felfelé törő, húsos, tarkázott, kardszerű, hosszú levelei nemcsak díszítik a szobámat, hanem régi emlékek is fűznek hozzájuk. Az első tövet *dr. Mamuzsits Antal*tól kaptam, aki a nőgyógyászom volt.

65 éve már, hogy a doktor urat megismertem. Akkoriban az üzletünkben optikai, fotó, orvosi műszerek és kozmetikai cikkek várták a vásárlókat, akik szívesen betértek hozzánk, egyébként jó jövedelmet is biztosított családunknak az eladásuk. A szüleim fiatalok voltak, a 30-as éveikben jártak, sokan szerették őket, voltak, akik szinte naponta bejártak a boltba egy kis beszélgetésre is, főként a szemüvegesek, mert mindig volt mit javítani. Egyre többen kezdtek fotózással is foglalkozni, mert eljött az az idő, amikor a fotózás szinte hobbivá vált, és a reggel beadott filmet már déli egy órától kész képekként lehetett hazavinni.

Dr. Mamuzsits Antal szülész-nőgyógyász is a vevőkörbe tartozott. Magas, szemüveges ember volt, kissé különc, de aki megismerte, egyre jobban megkedvelte. Ha bejött az üzletbe, mindig valami érdekes és hasznos esetet mesélt el, ami hasznára vált a hallgatóinak. Fekete Ford kocsija volt, azzal járt vidékre, ha a szülő nőket kellett meglátogatnia. Nekem is szokásom volt, hogy a tanítás után – hazamenet előtt –, bemenjek a szüleimhez. 1940-ben éppen én is ott voltam, amikor bejött a doktor úr.

– Kis cserebogár – mondta nekem –, nem volna kedve kijönni velem Garára? Ott van az egyik betegem, őt megyek meglátogatni. Két óra múlva vissza is hozom.

Szüleim engedélyével el is fogadtam a meghívást, egyébként is izgatott az autózás lehetősége.

– No, menjünk! – nyitotta ki előttem az autó ajtaját.

Még fel sem ocsúdtam az út menti táj látványától, máris Garára értünk. Nagy ház előtt álltunk meg, ahol már várták az orvost, hiszen az anya az első gyermekét szülte meg otthon, Mamuzsits doktor felügyelete alatt. Az anya húsz év körüli fiatal nő volt, a gyermek fiú lett, ez pedig a családnak külön örömöt is okozott. Utókezelésre ment ki a doktor, s miközben a kezeléssel volt elfoglalva, én megismerkedtem a családdal. Bevezettek egy nagy ebédlőbe, ahol a kerek asztal gyönyörű fehér abrosszal volt leterítve, rajta finom mívű porcelán teáskészlet, kristálypoharak, középen egy nagy gyümölcsöstál, tele szebbnél szebb gyümölcsökkel, hosszú tálakon kolbász, sonka és ezüst tálcákon finom házi sütemények kínáltatták magukat. A hajlék régi „nemesi" parasztház volt tágas szobákkal, oszlopos folyosóval, nagy virágos udvarral. A vendégváró ebédlő mennyezetén és oldalfalain festmények voltak, látszott a jómód és gazdagság az egész környezeten. Nagy tisztelettel vették körül a doktor urat, aki megnyugtatta a szülőket, hogy minden rendben van. A szíves fogadtatás teázással, eszegetéssel folytatódott, majd elköszöntünk, és indultunk hazafelé.

– Látja, cserebogár! Ilyen az én mesterségem – mondta, majd útközben mesélt medikusi éveiről diákkori történeteket, aztán szülővárosáról, Szabadkáról is. Édesanyja és lánytestvére még a régi családi házukban éltek.

– Nem borzasztó, hogy nem lehet hazamenni, amikor csak akarok?!

És akkor a tekintete mintha kissé könnyessé vált volna. Mesélt a rózsakertjéről, amelyet ő ültetett különleges rózsafajtákból, és most Marica húga gondozza ugyanolyan szeretettel, mintha a bátyja csinálná. A doktor nagyon szerette a növényeket. Így indult a barátságunk. A harminc év korkülönbség ellenére megértettük egymást. Sokan különcnek tartották a városban. Én – úgy tűnik – megláttam jellemének szilárdságát, megértettem elgondolásait, és tetszett az is, hogy mert más lenni, mint átlagember. Minden nőt asszonyomnak szólított, nem szerette a rangokat, persze az akkori „rangkórságos világban" ez neveletlenségnek számított. Élveztem, hogy nem az általános magatartást képviseli, ezért mindig örömmel vártam megjelenését az üzletünkben.

A Czirfusz Ferenc utcában lakott, majdnem szemben a mentőállomással (ma már családi házak és üzletek sorakoznak ennek egykori helyén). Igazi agglegénylakása volt. Mindent maga csinált, főzögetett, bár volt bejárónője, aki ellátta a háztartást és takarított is.

– Tudja, hogyan sportolok én? – kivezetett a fáskamrájába, és megmutatta. A földön akácfa-gurigák voltak, egyet ráhelyezett a tuskóra, és egy csapásra kettészelte. A hasított fadarabokat pontos sorban rakta fel a kamra fala mellé, úgy nézett ki az egész, mint egy könyvespolc: a sorok egyenesen álltak, és úgy sárgállott az akác, mintha a könyvek lapjai lettek volna. Elbűvölő volt a látvány. A rendelőjében az íróasztalán nagy akvárium állt jól megvilágítva, gazdag halállománnyal. Mindegyik halnak tudta a nevét, a tulajdonságait, és szerette nézni a növények közt úszkáló-bujkáló, játszadozó halakat. Gondosan ápolta őket, azonos időben etette, tisztította az akváriumot. Egyszóval: rend és pontosság jellemezte a doktort.

Az akvárium jó hangulatot árasztott a rendelőben, volt benne valami megnyugtató. Sötétedéskor még villanyt sem kellett gyújtani, mert az akvárium megvilágítása elég fényt adott ahhoz, hogy írni is lehessen mellette. A rendelő közepén állt a nőgyógyászati vizsgálóasztal, a falnál fehér üveges szekrény, amelyben a műszereit tartotta.

A barna cserépkályha melletti falon egy akvarell kép lógott, amelynek témája és címe Gólyahír volt: zöld levelek között megbúvó sárga gólyahír virágokkal. Igazi nőgyógyászhoz méltó kép, bensőséges érzelmekkel készíthette az, aki festette. Valakinek az ajándéka volt, de nem mondta meg soha, hogy kié. Volt még a szobában egy kerevet, amelyet perzsamintás takaróval fedett le, és párnákkal díszített. Az íróasztala mögött egy egész sor jól ápolt, magasra nőtt sansaveria állt, amelyek különleges hangulatot adtak a szobának. Nagyon szerette őket:

– Nézze, milyen szépek! – mondta sokszor – Haragoszöldek, a tigrisek bundáját utánzóan erezettek, még a sárga szélűek is. Ezek az én barátaim, ők szépítik meg az életemet. A halak is rám vannak utalva, mert csak én tudok enni adni nekik. Soha nem kérnek, mégis tudják, mert amikor kinyitom az etető üvegét, mind odajönnek a kezemhez.

Igazi agglegény volt. Bár a hivatásánál fogva mindig nőkkel foglalkozott, mégsem érezte úgy, hogy meg kellene osztania férfiúi magányosságát. Igazából nem volt magányos, szinte mindent megtalált, ami az életét szebbé tette. Nagyon kicsi betűkkel írt, a legkisebb papíron is

sokat tudott közölni. Meg is kérdeztem egyszer tőle:

– Doktor úr! Miért ír ilyen pici betűkkel?

– Az I. világháborúban a fronton voltam, és csak ritkán lehetett papírhoz jutni, akkor szoktam rá, hogy hosszú leveleket tudjak írni, amelyeket hazaküldtem.

Pontosságára jellemző volt, hogy egy alkalommal, amikor a villamos üzemektől jött valami reklamáció, akkor felkereste a hivatalnokot, és bevitte pepita borítású füzetét, amelyben 1936 óta írta a villanyóra állását. Amikor meglátták a sűrűn, apró kis számokkal teleírt oldallapokat, elnézést kértek a zaklatásért. A háborús idők miatt mindig volt saját receptje alapján készített meggy-csokoládé likőrje, sőt még karamella cukrot is készített, amely nagyon omlós és finom volt. Tudott angolul, a híreket mindig az angol rádió adásában hallgatta. Többet tudott a világról, mint mi, rendkívül tájékozott volt. Amikor az amerikaiak beléptek a háborúba, azt mondta: a németek elvesztették a háborút, ilyen katonai fölénnyel szemben nem lehet nyerni.

A háború hozzánk is közeledett. Én 1944-ben érettségiztem, utána Jóskával össze is házasodtunk. A harcok már az országban is folytak, a menekültek áradata Nyugat felé tartott. Mi is elhatároztuk, hogy Jóska szüleihez megyünk a Tolna megyei Csicsóba. Beálltunk a lovaskocsik sorába, estére már Bátaszékre is értünk. Másnap reggel mentünk tovább, és amikor Csicsóba értünk, az alsó út hársfái alatt két jól öltözött embert pillantottunk meg. Az egyikük Mamuzsits doktor volt, a másik egy szintén bajai orvos. Hogy kerültek ide?! Kiderült, hogy a bajai kórházat ide evakuálták, Hőgyészen vannak a kastélyban, ők pedig kijöttek a „kegyhelyet" megnézni.

– Nem gondoltam, hogy itt találkozom a Békei családdal! – mondta.

Jóska a szülői házból kihozta a templom kulcsát, és bevezette a két orvost, hogy nézzenek körül. A házból hoztam poharakat, hogy a szentelt forrásból megkóstolhassák a friss vizet is, amely a templom melletti kifolyókútból csörgedezett. A kórház pár nap múlva tovább ment egészen Németországig. Ott az egész személyzet amerikai fogságba esett. Szerencse volt, hogy a doktor úr tudott angolul, így ő lett a tolmácsuk.

Mi 1944. december 20-án jöttünk vissza Bajára, a doktor csak 1946-ban. Kora tavasszal jelentkezett, hogy itthon van. Lakására a házban lakók vigyáztak, ezért nem lett különösebb vesztesége. A háború utáni élet csak lassan rendeződött, valami feszültséget is lehetett érezni, valami lógott a levegőben, akkor még nem sejtettük a bekövetkező nagy társadalmi változást. Szokása szerint a doktor az angol rádiót hallgatta, és rábeszélt engem is, hogy a BBC magyar nyelvű adásait figyeljem, persze csak titokban, a családomon kívül senki más nem tudott róla.

Nőgyógyászként a magánrendelőjét tovább működtette. Akkoriban a fertőzések miatt sokan szültek otthon, és nem a kórházban. 1946-ban sokat jártam hozzá, mert injekciós kúrát rendelt el, azután 1947 februárjában megszületett Anna lányom. A várakozási idő rettentően hosszúnak bizonyult a szülésig. Már előző nap is rosszul éreztem magam, de mellettem volt a szülésznő, Mamuzsits doktor és az egész család.

– Ez még sokáig eltarthat! – mondta a doktor.

Én nagyon féltem, és ezt neki is megmondtam. Akkor rám nézett, majd szigorúan így szólt:

– Hány nő mellett voltam, aki árokparton szült a háború alatt, maga meg biztos kezekben van, jó körülmények között, nem kell félnie!

Mamuzsits doktor ott volt velem egész éjszaka, beszélgettünk a vajúdás alatt.

– Tudja, én azért választottam a nőgyógyászatot, mert így segíthetek azoknak, akik világra hozzák a gyerekeiket.

Amikor a lányom éjszaka kettőkor megszületett, megkérdezte, hogy hívják majd a kislányt.

– Anna – feleltem.

– Örülök a névválasztásának, a nagyanyám is Anna volt.

Mielőtt elment, még megjegyezte:

– Cserebogár! Gratulálok, legyen nagyon boldog a gyermekkel együtt!

1947 februárjában nagy hó esett, a keresztelőre csak szánkóval mehettünk. Apám *Somogyi Elemér* szeszgyárostól – aki zenésztársa is volt – megkapta a hintószánkóját. Lovainkat eléfogták, és Annát takarókba jól bebugyolálva anyám, apám, Jóska és a keresztapa, *Rezső* (Jóska egy évvel fiatalabb öccse) vitték a havon simán futó szánkón a Belvárosi templomba. Én lábadozóként még nem mehettem az egész családdal. *Lovas Bandi* bácsi, a kántor – aki félig-meddig rokonunk is volt – bevezető zenével fogadta a keresztelőre érkezőket. *Raffai Imre* eskető és hittanárom végezte a szertartást. Befejezésül Bandi bácsi még eljátszotta az Ave Mariát, amelyet mindenki áhítattal hallgatott. Másnap este volt a keresztelői vacsora. Hivatalosak voltak dr. Mamuzsits Antal orvos, *Csere Rezsőné* szülésznő, Raffai Imre keresztelő pap, Lovas Andor kántor és a *Nagy* család. A finom vacsorától a vendégek jó hangulatba kerültek, pohárköszöntőt mondtak, és ittak az újszülött egészségére. Apám – felváltva Bandi bácsival – zongorához ült, és nótákat játszottak, amelyeket a társaság énekelt. A doktornak nem volt jó hallása és énekhangja sem, ezért „csak" hallgatta a nótázást. Annál jobb volt a tisztelendő úr hangja, aki a zongora mellé állt, majd a kezében egy pohár borral énekelni kezdett. A vacsora az éjféli órákig tartott.

Felépülésemet követően is többször megfordultam a doktornál. Az akváriumot látva mindig elfogott a vágy egy hasonló után. Biztatott, hogy csináltassunk egy 150 litereset, az nagyon dekoratív, ő majd segít berendezni. Így is lett, elkészült az akvárium. A Sugovicáról hoztunk homokot, váltott vízzel tisztára mostuk. A doktor betelepítette növényekkel, halakat Pestről hozott, mert akkor csak ott lehetett kapni. Haleleség sem volt Baján, azt is a fővárosból kellett hozatni. A halaknak hiányzott a fehérje, mint élő eleség, ezért kijártunk az orosz laktanya és a vasúti töltés között meghúzódó tóhoz, amelyben nyüzsögtek a vízibolhák. Kéthetente jártunk ki oda, kis tüll-hálóinkkal húzgáltuk meg a vizet, és egy régi tejeskannába gyűjtöttük azokat. Amikor eljött a tél, a tó jegét feltörtük kalapáccsal, amely a mentős bunda nagy zsebében lapult. De nemcsak az volt a zsebben, hanem kis lapos likőrös üveg is, amelyből a meggylikőrt meg lehetett húzni. Megbeszélésünk alapján délután két órakor jött értem, de sem nem előbb, sem nem később, mindig pontosan két órakor fogta meg a kapu kilincsét. Én már akkor csizmában és nagykabátban vártam, hogy elindulhassunk a laktanya mellé bolhákat halászni. Egyszer egy őrségben lévő orosz katona el akart zavarni bennünket. A doktor megszólalt szerbül, és elmagyarázta, miért vagyunk ott, és mit csinálunk. A katona egy darabig némán nézte munkálkodásunkat, majd azt elunva elment.

Már 1950-et írtunk, amikor eljöttek az „új idők". Lassan gyalogoltunk hazafelé, amikor Mamuzsits doktor a következőket mondta nekem:

– Tudja, mi jön most ezután? Kiosztják az új kottákat és az új dudákat, és – sajnos –, mindenkinek az új nótákat kell majd fújnia.

Útközben meg-megálltunk, és ha valami olyan gondolat jutott az eszébe, ami nem hagyta nyugodni, azt mindjárt elmondta nekem. Egyszer csak *Madách*ot idézte *Az*

*Ember tragédiájá*ból: *„A nép olyan állat vala, amely minden rendnek malmán húzni fog, mert arra van teremtve”* – én meg gyorsan rávágtam: *„már ma mentsd fel, holnap új urat keres magának, vagy azt hiszed, hogy ülhetnél nyakán, ha gazdának szükségét nem érzi és kebelében öntudat lakik?”* és akkor egyszerre folytattuk: *„nevet cserél és a gazda megmarad”*. Mindketten ismertük a Tragédia szövegét, gondolatiságát – jó érzés volt. Gyakran emlegette kedvenc *Villon*-verssorát is: *„de hol van már a tavalyi hó?”*

Szerette a verseket, sok kötete is volt, amelyekből többször olvasott fel nekem. Egyszer nyáron megjegyezte:

– Cserebogár! A maga akváriumából hiányzik a filléres pénzfű! Szerezni kell belőle! Csanád felé a Duna parton már láttam egyszer egy növénytelepet, ott kell megnézni.

Jóskával és a doktorral motorcsónakkal mentünk el felderíteni a helyet. Többször kiszálltunk és keresgéltünk, de sehol nem találtuk a növényt. Addig mentünk, amíg elértük a csanádi hajóállomást. Kikötöttünk. Megszomjaztunk. A csárda irányába mentünk, ahol a nádfedeles tető alatt deszkaasztalok és székek várták a betérő vendégeket. Leültünk. Jött a kocsmáros és a felesége, akik felismerték a doktort: mint kiderült, a fogadósok gyermekei is Mamuzsits doktornál születtek. Hosszúlépést rendeltünk. Az asszony kihozta az italt, majd a kocsmáros is odajött:

– Most főzöm a halat, szeretném, ha megkóstolnák!

Mi elhárítottuk a kérést.

– Doktor úr! Most tudnám igazán megköszönni a két fiamat, akiket világra segített, ne utasítsanak vissza!

Így hát ismét leültünk, és megettük a finom halászlevet, amelyet vegyes halból főzött a mester. Az asszony gyakran töltögetett, amit szintén szívesen fogadtunk. Már lement a nap, el kellett indulni, bár a tejeskannában egyetlen pénzesfű sem volt, csak másfajta növények. Kissé kapatosan indultunk a csónak felé. Egy asszony meg a lánya állt a parton, várták az esti hajót. A doktor meghívta őket, jöjjenek velünk, hamarabb hazaérnek, mint a hajóval. Beszálltunk. A meghívottak a csónak középső deszkájára ültek, a doktor a csónak fedett tetejére, mi meg Jóskával hátul a motorhoz. Cikkcakkban indultunk el, mert Jóska is többet ivott a kelleténél. Amikor meg Mamuzsits doktor a tejeskannában lévő növényeknek vizet adván jó mélyen a víz fölé hajolt, a csónak hol jobbra, hol balra dőlt. A két nő félelmében egész úton imádkozott. Már sötét volt, amikor kikötöttünk. Útitársaink olyan gyorsan eltűntek, hogy nem is láttuk, mikor szaladtak el a töltésen hazafelé. Sokáig emlegettük azután a filléres pénzesfüvet.

Múltak az évek, Mamuzsits doktor megszerezte a káderlapját, mint akkor sokan mások is. Azt mondta nekem:

– Annak örülök a legjobban, hogy az a mondat szerepelt a káderlapomban, hogy orvosi hivatását nem pénzszerzésre használta.

Egyszer egy árvíz utáni délutánon felkeresett:

– Én ismerem magát, szeretném, ha segítene...

Másnap értem jött, rövid nyelű ásó és lapát volt nála, én egy kapát vettem magamhoz, és elindultunk a Sugovicára. A part oldalában mentünk a Türr-kilátó felőli részen a töltésoldal alatt, ahol hosszabb szakaszon egy tavacska volt, tele egészen pici halakkal. Mamuzsits doktor előző nap arra sétált, és látta a vergődő halacskákat. Akkor jutott eszébe, hogy ketten kimenthetnénk őket. Megmutatta a tavat, és így szólt:

– Hát! Erről lenne szó. Ezeket kell megmentenünk... Munkához láttunk, én a kapával, ő meg az ásóval kb. 7 méter hosszú árkot vágtunk a homokba, majd kimélyítettük, és amikor úgy gondoltuk, hogy már elég mély, kinyitottuk a tó nyílását, és együtt néztük boldogan, hogyan úsznak vissza a kishalak a Sugovicába. Jól kifáradtunk a munkában, megmosakodtunk a Sugóban, majd szerszámainkat vállunkra vetve sétáltunk hazafelé. Búcsúzáskor a következőket mondta:

– Látja, Irénke! Ha meghalunk, Szent Péter azzal fogad majd bennünket a kapuban: *„Ti megérdemlitek a mennyországot, titeket a halak segítettek be”*. (Ezt a gondolatot *Axel Munthe* könyvéből vette, akit a madarak segítettek a mennyországba.)

Már 1962 ősze volt, amikor apámat temettük a Rókusban. Halála nagyon megviselt. A fejem ott fájt a fülem mögött, ahol láttam apám műtétjének a helyét. Voltam több orvosnál is, de senki nem talált semmit, miért fájhat a fejem. Hét hónap is elmúlott, csak a fejfájás nem. Tavaszodott, amikor a doktorral találkoztam az utcán. Rám nézett, és megkérdezte, mi van velem. Elmondtam neki. Meghívott, hogy ő is megvizsgáljon. Szorongva mentem a rendelőjébe, féltem, hogy talál valamit. Már régen jártam nála, még az adventi koszorúját sem láttam, pedig minden évben olyan szép koszorút készített, hogy érdemes volt megnézni.

– Na, üljön le, Irénke, és meséljen! – Közben a másik szobából kihozott egy likőrös üveget: – Előbb igyunk arra, hogy itt van! Koccintottunk.

– Most mutassa meg, hogy hol érzi a fájdalmat! Pontosan tegye rá a kezét oda, ahol a fájdalmat érzi.... Én megmutattam a fülem mögötti területet.

Felállt, aztán a könyvespolcról leemelt egy nagyalakú öreg anatómiai albumot.

– Na, nézzük meg a fej szerkezetét! – és kinyitotta az albumot.

A fejnél megnéztük, mi van ott, ahol a fájdalmat érzem. Erek futottak, erre azt mondta, hogy ezek nem fájhatnak. Majd visszatette a könyvet, helyette egy bordó színűt emelt le. Reviczky Gyula verseskötete volt. Szépen hangsúlyozva felolvasott egy verset, a vers utolsó sorai még mindig bennem csengenek ennyi év után is: *„Aki nem gyógyítja be sebeit, az elvérzik maga is.”* Becsukta a könyvet, rám nézett majd azt mondta:

– Irénke! Maga fiatal nő, ne képzelődjön, fogadja meg Reviczky gondolatait, és ezentúl éljen vidáman! – Elbúcsúztunk.

Mire hazafelé menet a Pesti út sarkára értem, a hét hónapos fejfájásomat nem éreztem többé. Meggyógyított, ahogy megígérte. Ebből tudtam, hogy igazán jól ismert engem.

A doktor nyugdíjba vonulása után visszaköltözött szeretett városába, Szabadkára. Azért írtam le ezt a történetet, hogy megmaradjon azok emlékezetében, akik ismerték dr. Mamuzsits Antalt, hogy jó szívvel gondoljanak rá. Nekem példát mutatott humanizmusából, amit soha nem felejtek el neki. Szabadkán temették el, ezért nem tudtam koszorút helyezni sírjára, a szíve fölé, megköszönve azt, ahogyan élt, ahogy a szülő nőkért dolgozott és megköszönjem azt az egyéni ajándékot, hogy ifjúságomnak példát adó mestere volt. (Baja, 2001. december) ■

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár, *– Munkácsy Mihály utca 9.*

Cserba Optika, *– Batthyány Lajos utca 18.*

Tourinform Iroda, Baja Marketing Kft. *– Szentháromság tér 11.*

Gazdabolt *– (Baja, piaccsarnok)*

A halkereskedelem városi „adója"

Sarlós István

■ Az általános forgalmi adó már a dualizmus korában is létezett, de akkor törvényhatósági szabályozás alá tartozott, és bevételei a törvényhatóság (a helyi önkormányzat) költségvetését erősítették. Az 1886. évi XXI. törvénycikk paragrafusai értelmében minden törvényhatóság egyénileg döntött arról, hogy a területén milyen kereskedelmi illetékeket vezet be. Az illeték mértékét nem a ma ismert százalékos arányban, hanem kimérési egységenként egy összegben határozták meg. A részegységek után is kellett fizetni valamenynyit.

Minden törvényhatóság élt a lehetőséggel, és kivetették a kereskedelmi illetékeket, bár a szomszédos területek folyamatosan egyeztettek az összegekről, mivel az aránytalanság súlyosan torzíthatta a piacot. Természetesen minden területnek megvolt a maga sajátos árucikke, helyi terméke, amelynek forgalmazásától a helyi közigazgatás többletbevételt remélhetett. Az 1886-os törvényben értékálló pénzzel számoltak, ezért vezették be a kimérési egységhez kötött fix tarifákat. Az adott törvényhatóság területén élő iparosok és kereskedők érdekképviseleti szervezete – ipartestület, ipartársulat, egyesület, iparos-, vagy kereskedő szövetség – szabadon megállapodhatott a törvényhatóság vezetésével a tételenként fizetendő illeték egy összegben történő megváltásáról, egy feltétellel. Az adott érdekképviseleti szervet minden érintett elfogadta, a döntését magára nézve kötelezőnek tartotta. Ha egy tag ellenezte a megállapodást vagy a megváltási összeg felosztásában nem tudtak vele megállapodni, akkor az egész egyezség kútba esett, maradt a tételes fizetés. A nagy tömegben értékesített áruk esetében a tételes fizetés számtalan problémával járt, amelyet minden kereskedő nyűgnek tartott, így mindenki az egyszerűbb, átalánydíjas megállapodásra törekedett.

Az élelmiszerek közül húsfélék árusítása jelentett ilyen bevételi forrást a törvényhatóságok számára. Baján a húsfogyasztásban mindig kiemelkedő szerepet játszott a hal, így a bajai városvezetés a halászcéhhel – később ipartársulatként és kereskedő társulatként működött – kötött külön megállapodást. Az I. világháborút követő gazdasági helyzetben az Osztrák-Magyar Monarchiában elfogadott korona hiperinflációja mellett a kimérési tételhez beállított fix összegű illeték is folyamatosan értéktelenedett, így a pénz romlásával az összeg folytonosan nőtt; ennek következtében a megváltási szerződéseket is folyamatosan újratárgyalták. 1923-ban a bajai városi tanács a 20 – ½ kg és az alatti – és 50 – ½ kg feletti – koronás vásárlási illetéket 100 koronára; a havi megváltási összeget 2.000-ről 100 000 koronára emelte. Az 1923. december 1-től életbe léptetett új elszámolással kapcsolatban megindultak a tárgyalások a bajai halkereskedők egyesülete és a javadalmi hivatal között a megváltásról.

„17.837/ kig. [közigazgatási] 1923. szám 319. közgy. [közgyűlési] szám.

Halkereskedők ajánlata, a halak után fizetendő városi fogyasztási illeték megváltására.

Véghatározat.

A törvényhatósági bizottság ifj. Czigler Ferenc, Reitmann Ernő, Schmidt Lajos, Berger István, Strommer István, Áy Ferenc, Czigler Sándor és özv. Kocsis Istvánné bajai halkereskedők által egyetemleges kötelezettséggel tett egyezségi ajánlatot, mely szerint az eddig 2000 K. azaz Kettőezer korona havi átalányösszeg helyett, folyó évi december hó elsejétől kezdve havi 100.000 K. azaz Egyszázezer koronát hajlandók a halak után fizetendő városi fogyasztási illeték fejében, mint átalány öszszeget a városi javadalmi hivatalnál befizetni, – további intézkedésig elfogadja és megbízza a városi tanácsot, hogy indokolt esetben a fenti átalány összegnek ajánlattevők között méltányos megosztás iránt intézkedjék.

Halak, mindennemű friss, pácolt, besózott, a város bármely vizéből előállított, vagy bárhonnan behozott, a hatóság által e célra kijelölt, vagy jövőben kijelölendő halpiacon, vagy üzletekben eladott, vagy magánosok által vidékről beszerzett mennyiség a fentiek szerint egyezségre nem lépett egyének által kilogrammonként 100 K. azaz Egyszáz korona városi halfogyasztási illeték fizetendő a javadalmi hivatalnál. A halak után 1923. évi június hó 18. napján tartott közgyűlésből 9.095/ kig. 1923. 114. kgy. jkvi. [jegyzőkönyvi] szám alatt hozott határozattal a halak után fél kilogrammonként megállapított 20 korona és fél kilogrammon felüli súlyban megállapított 50 korona városi fogyasztási illetékkel szemben.

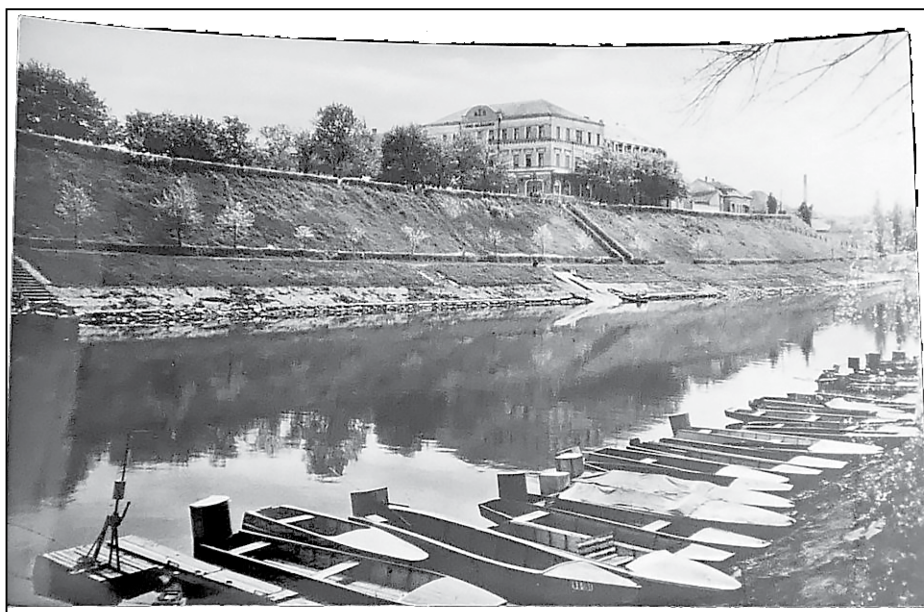
Ezen határozat meghirdetendő és a 15 napi hirdetési határidő lejártával e város polgármestere útján a hirdetési határidőn belül benyújtandó netáni fellebbezésekkel együtt a m. [magyar] kir. [királyi] belügyminiszter úrhoz jóváhagyás végett felterjesztendő.

Miről 1. a városi tanács, 2. a számvevőség, 3. a javadalmi hivatal, 4. ifj. Czigler Ferenc és társai ezen határozattal értesítendők.

Baja város törvényhatósági bizottságának 1923. évi december hó 29-én tartott közgyűléséből.

Weisz Nándor, polgármester helyettes."

A 100 ezer korona szétosztása a bajai halászok és a zsákmány eladásával foglalkozó halkereskedők között nem ment zökkenőmentesen, így csak január elején egyeztek meg a javadalmi hivatallal az összegről, amelyet december 1-ig visszamenőleges hatállyal fizettek be. Végül egy, a lehetőségekhez mért „egyenlő" elosztásban állapodtak meg, amelyet egy összegben ifj. Czigler Ferenc elnök fizetett be a városi pénztárba, előre teljesítve minden hónap elején.

A halászok bárkái az előző évszázadban a Sugovica partján

A bajai halásztelep Wenträger Adolf festményén (Kép: Savaria Galéria)

„Jegyzőkönyv.

Felvétetett Baján a városi gazdasági hivatalban 1924. január hó 8-án délután ½ 4 órakor a halkereskedők által a halak után fizetendő városi fogyasztási illeték tárgyában az 1923. december 29-én tartott közgyűlésből 17.837. kig. 1923 / 319. közgy. jkvi. szám alatt hozott határozat folytán.

Jelen voltak az alulírottak. Az átalányösszeg megállapítása iránt egyezségi ajánlatot tett kereskedők idézés folytán megjelenvén kijelentik, hogy a 100.000 K. havi átalányösszeget egymás között a következő módon osztották fel.

1.) ifj. Czigler Ferenc fizet 8.000 K. ½ bárka, ladik van.

2.) Czigler János fizet 8.000 K. ½ bárka, ladik van.

3.) Reitmann Ernő fizet 8.000 K. 1 bárka, ladik van.

4.) Schmidt Lajos fizet 8.000 K. 1 bárka, ladik van.

5.) Berger István fizet 8.000 K. 1 bárka, ladik van.

6.) Strommer István fizet 8.000 K. 1 bárka, ladik van.

7.) Az Ferenc fizet 8.000 K. –, csak ladik van.

8.) Czigler Sándor fizet 8.000 K. 1 bárka, ladik van.

9.) id. Czigler Ferenc fizet 8.000 K. csak ladikja van.

10.) Horváth János fizet 8.000 K. 1 bárka, ladikja van.

11.) özv. Kocsis Istvánné fizet 8.000 K. 1 bárka, ladik van.

12.) özv. Kniszbek Istvánné fizet 4.000 K. se ladik, se bárka.

13.) özv. Kinder Vencelné fizet 4.000 K. se ladik, se bárka.

A többi kettőnek a halpiacon helye nincs, csak a heti vásárok alkalmával a Flórián utcai kispiacon és a Gróf Zichy Bódog tér sarkán árusítanak kosárban kisebb mennyiségű halat, amely halat a többi bajai halkereskedőtől veszik elárusítás végett. Özv. Kocsis Istvánné kijelenti, hogy a városi halfogyasztási átalány összegnek a fenti módon történt felosztásához hozzájárul, abban megnyugszik és a reá eső havi 8000 K. azaz Nyolcezer koronát 1923 évi december hó elsejétől kezdve a fenti halkereskedők megbízottja, ifj. Czigler Ferenc halászmester társüzleti elnök kezeihez pontosan befizetni fogja és pedig a lejárt kéthavi részletet azonnal és jövőben havonként előre.

Alulírott többi egy-tizenhárom tételig felsorolt halkereskedő a fenti fogyasztási átalány felosztást a maga részéről szintén elfogadja."

A havi 100 ezer korona önmagában nagy összeg, de 1924-ben a vágtató infláció és a folyamatosan növekvő árak mellett alacsonynak mondható. Visszaszámolva ez azt jelentette, hogy Baja minden halkereskedőjének összesen kb. 1 tonna halat kellett értékesítenie, hogy ezt az összeget a tételes elszámolás mellett kitermelje. A 13 bajai kereskedő „egyenlő" arányban osztotta fel egymás között az összeget, így 11-en 80 és 2-en 40 kg hal értékesítése esett az illeték alá, a többiről elmondhatjuk, hogy „illetékmentes" volt. A korabeli bajai halfogyasztásról nincsenek adataink, de feltételezhető, hogy Baján a hal kiemelt szerepet kapott az itt élők asztalán. ■

Biochipek és mini agyak a gyógyszerfejlesztés szolgálatában
A vér-agy gát kutatásán innen és túl

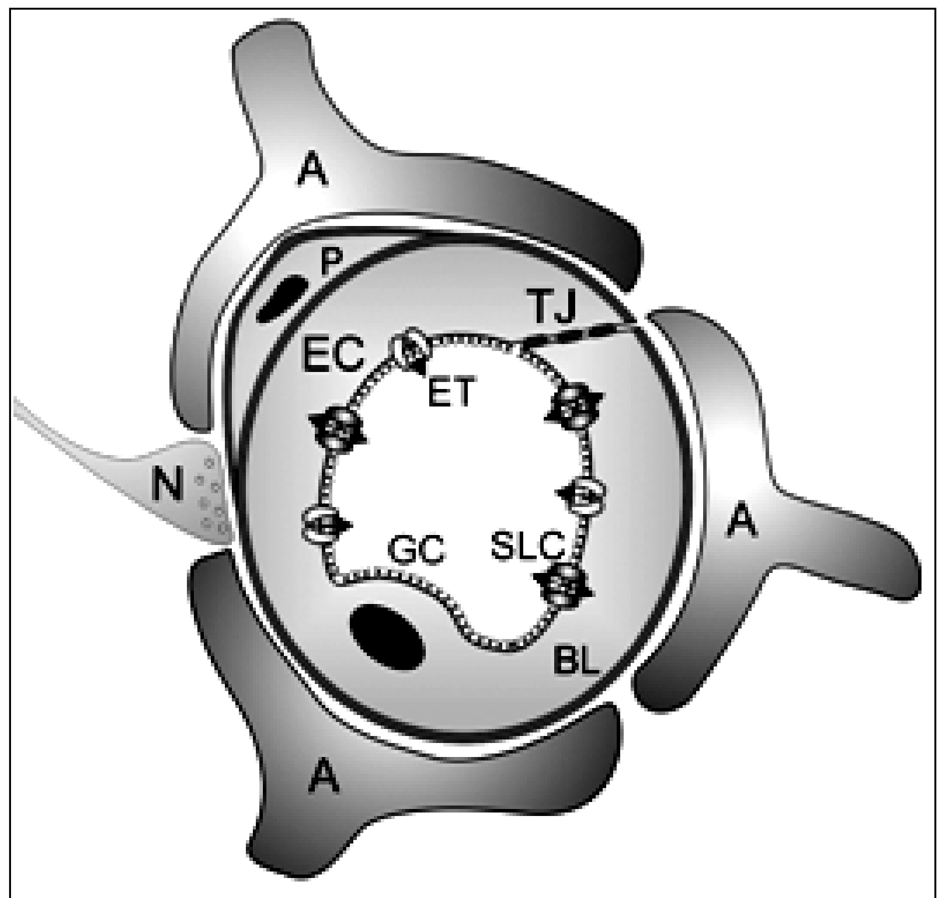
Walter Fruzsina

■ *Paul Ehrlich* német kutató leginkább a szifilisz elleni Salvarsan gyógyszer feltalálásáról ismert. Ő volt az is, aki az 1800-as évek végén felhívta a figyelmet arra, hogy az agyat a többi szervtől megkülönbözteti valamilyen tulajdonság, de még nem azonosította azt. Ehrlich kísérleti állatok keringésébe kék festéket juttatott, és azt tapasztalta, hogy a festék az összes szervet megjelöli, az agy azonban megfestetlenül marad. A jelenséget 1913-ban diákja, *Edwin Goldman* tárta fel teljes valójában. Goldman megfordította mestere korábbi kísérleti összeállítását, és a kék festéket az agy-gerincvelői folyadékba juttatta, az pedig csak az agyat festette meg, a többi szervet nem. Beigazolódott tehát, hogy a központi idegrendszert (agy- és gerincvelő) fizikai gát választja el a szervezet többi részétől. Így alakult ki a *vér-agy gát* fogalma.

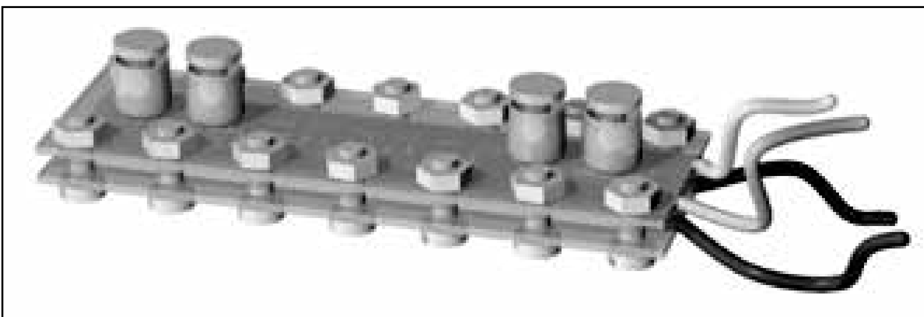
Testünk működéséhez fontos a *belső homeosztázis* megteremtése, tehát a sejtek, szervek számára szükséges belső környezet állandóságának fenntartása. Ez a szabályozott belső állandóság a központi idegrendszer számára kulcsfontosságú. A testet érő számos hatás az agy működését is befolyásolja: táplálékbevitelt vagy kemény fizikai munkát követően aminosavak, fehérjék, cukrok, ionok, hormonok szabadulnak fel, mennyiségük ingadozik a vérben. Ha ezek a változások az agy egészséges működését könnyen befolyásolnák, akkor az szabálytalan idegi folyamatokat idézne elő. A vér-agy gát az a rendszer, amely az ingadozó külső és belső környezettől óvja idegrendszerünket, és egy szabályozott kommunikációs felületet hoz létre a keringés és az agy között.

Az agyszövetet ellátó hajszálereket *agyi belhámsejtek (endotélsejtek)* hozzák létre. A belhámsejtek olyan kis átmérőjú érszakaszokat, kapillárisokat teremtenek, amelyen keresztül a vörösvértestek is alig tudnak áthaladni. Ezek az apró erek speciális tulajdonságokkal bírnak, amelyek megakadályozzák még a legkisebb vegyületek, például ionok vagy a víz agyba való szabályozatlan bejutását is. A szervezetben található, más szervek ellátását végző erek a legtöbb esetben nem zárnak enynyire szorosan, rajtuk keresztül szabadabban jutnak keresztül a molekulák. Az agy esetén ez nem megengedhető. Az agyi mikroereket alkotó belhámsejtek között különleges struktúrák, úgynevezett szoros kapcsolatok találhatók, amelyek megakadályozzák az anyagok szabad átjutását a sejtek között. Ez azonban természetesen nem azt jelenti, hogy az agy el lenne zárva a szervezettől, hanem arról van szó, hogy a molekulák ki- és bejutása ellenőrzött és szabályozott körülmények között zajlik. Az agyi belhámsejtek sejtmembránjaiban emellett olyan szállítórendszerek találhatók, amelyek adott anyagok, cukrok, ionok, aminosavak, víz átjuttatására alkalmasak. Léteznek olyan hordozó rendszerek, amelyek egyáltalán nem engedik, hogy bizonyos anyagok – mérgező vagy egyéb, veszélyesnek észlelt vegyületek – az agyba jussanak. Ezek az *efflux pumpák* a vérből az endotélsejtbe jutó anyagokat rögtön visszaküldik a vérbe, hogy a kiválasztó rendszeren keresztül távozzon az anyag a szervezetből. Az agyi ereket alkotó belhámsejtek felszínén található a szervezetben az egyik legvastagabb cukorköpeny, a *glikokálix*, amely az elmúlt 10 évben a kutatások középpontjába került. Az erek vér felé eső részén ez a cukor-fehérje hálózat beburkolja a sejtek felszínét, egy negatív töltésű „bundaként" funkcionál, és egy, az eddigieken felüli fizikai gátat hoz létre. A pozitív töltésű anyagok, vagy amelyek könnyen csatlakoznak a cukorköpenyt alkotó molekulákhoz, könnyebben odajutnak a sejtmembránhoz, míg a negatív töltésűek sokkal nehezebben teszik meg ezt.

A vér-agy gát felépítésében nemcsak az agyi endotélsejtek vesznek részt. Közvetlen szerepe van a belhámsejtekkel szorosan öszszekapcsolódó *pericitá*knak is. A periciták számos szabályozó folyamatban vesznek részt, köztük az agyi keringés szabályozásában. A periciták kisebb mértékű összehúzódásra képesek, amelyen keresztül befolyásolni tudják a hajszálerek rugalmasságát és a vérátáramlás dinamikáját. Egy másik fontos sejttípus, amely nagy szerepet játszik a vér-agy gát szorosságának fenntartásában és feladatainak ellátásában, az *asztroglia* sejtek. Az asztrogliák az agyi sejtek egyik legnépesebb csoportjába, a glia sejtek közé tartoznak. Az asztrogliák nyúlványainak végei, a végtalpak az agyi hajszálereket szinte teljes hosszukban beborítják. Emiatt korábban azt feltételezték, hogy az asztrogliák is részét képezik a gátnak, de biológiai gát funkcióval egyedül

A vér-agy gát keresztmetszeti képe, illusztráció (Walter, 2015). EC: agyi endotélsejt, P: pericita, A: asztroglia, N: idegsejt (neuron), ET: efflux pumpa, GC: glikokálix, SLC: tápanyagszállító transzporter, BL: bazális membrán.

Biochip a vér-agy gát kutatás szolgálatában (Santa-Maria és munkatársai, 2021).

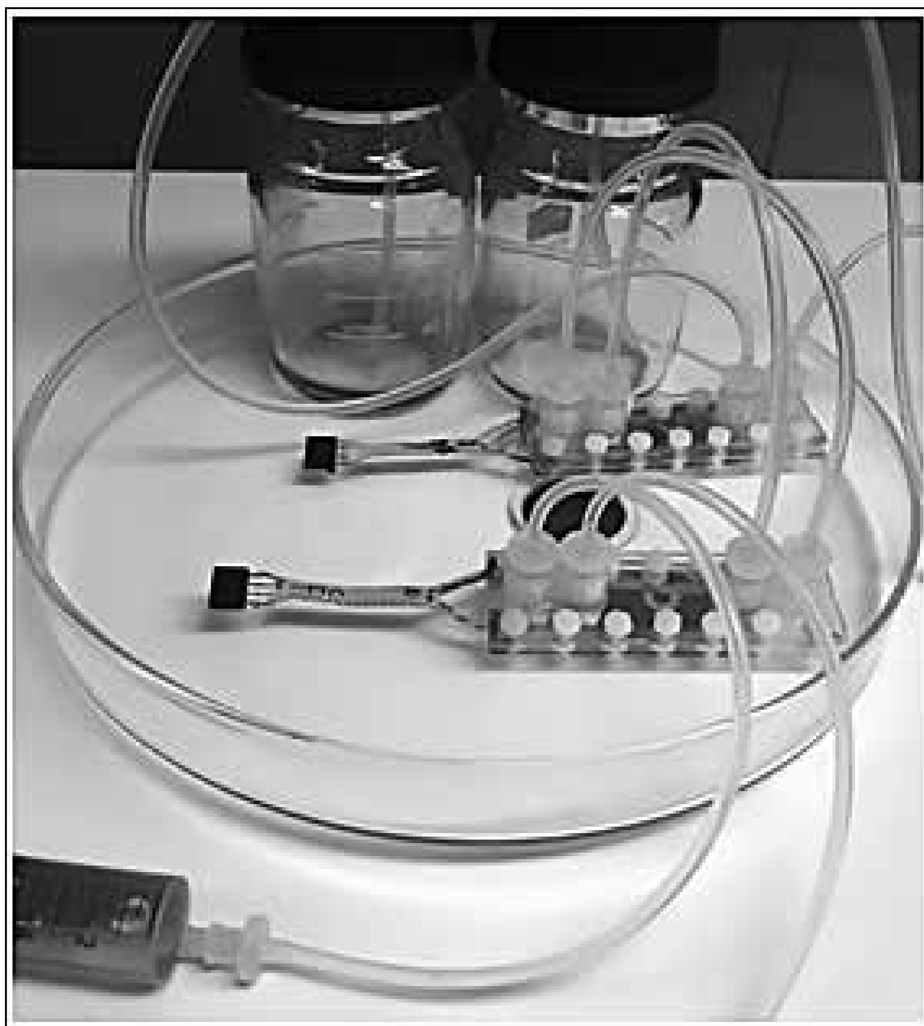
a belhámsejtek rendelkeznek. Az asztroglia sejtek a belső egyensúly és a vér-agy gát szabályozásában játszanak szerepet. A kívülről érkező idegvégződések (neuronok) is szabályozzák a vérellátást, és a vér-agy gát áteresztőképességére is hatással lehetnek. Az eddigi sejteken kívül a mikrogliák szerepe szintén fontos, immunológiai funkciójuk van, a gyulladásos folyamatokban vesznek részt.

A vér-agy gát a fizikai és kémiai gátrendszereivel, a sejtek membránjában ülő szállító fehérjékkel és a sejtek között található szoros kapcsolatokkal elengedhetetlen védővonalat hoz létre az agy és a szisztémás vérkeringés között. Ennek a pontos és szigorú szabályozásnak köszönhető, hogy a központi idegrendszeri betegségek, mint például a Parkinson-kór, Alzheimer-kór, agytumorok, epilepszia, depresszió nagyon nehezen gyógyíthatók, ugyanis a betegségek kezelésére kifejlesztett hatóanyagok, gyógyszerjelöltek nem jutnak át a vér-agy gáton. A kutatók számára tehát adott és aktuális annak a problémának megoldása, miként lehet gyógyszerjelölt-vegyületeket az agyba juttatni.

Egy gyógyszer-hatóanyag kifejlesztése során fontos a vér-agy gát különböző szinteken történő tanulmányozása az alapkutatás keretein belül. Elsőként a hatóanyag számítógépes modellezése és annak felmérése történik meg, hogy a molekula mennyire hasonlít olyan anyagokhoz, amelyek könnyen jutnak keresztül az agyi ereken. A kiválasztott anyagokat a következő lépésben sejttenyészetes módszerek segítségével tesztelik. Megvizsgálják, hogy az adott hatóanyagra mennyire érzékenyek a sejtek, milyen mennyiségben, milyen hatást vált ki a vegyület, valamint kimérhető, hogy a molekula átjut-e a vér-agy gáton. A legjobb tulajdonságokkal rendelkező egy-két anyagon további vizsgálatokat végeznek, azonban ezúttal már az élő szervezetben történő hasznosulást követik. Az ezen a fázison sikeresen vizsgázott hatóanyagokat kisebb, célzott, majd egyre nagyobb egészséges és beteg ember csoportokon a klinikai tesztelési fázisokon belül próbálják ki.

Laboratóriumunk a *Szegedi Biológiai Kutatóközpont Biofizikai Intézeté*ben található. A *Prof. Deli Mária* vezette *Biológiai Barrierek Kutatócsoport*ban kísérleteinket elsősorban sejttenyészeteken végezzük. A sejtek lehetnek frissen elkészítettek vagy immortalizált sejtek. Ez utóbbiak vagy ténylegesen rákos sejtvonalak, vagy a rákos sejtekéhez hasonló, „korlátlan” növekedésű sejtek. Az utóbbi időben leggyakrabban használt modelljeink a vezető kutatási irányoknak megfelelően emberi őssejtek felhasználásával zajlanak. Ezekben az esetekben kis mennyiségű őssejtből származtatott, Petri-csészében szaporított sejteken végezzük a kísérleteket. Ezáltal csökken vagy teljesen megszűnik a kísérleti állatok felhasználása, valamint a gyógyszerkutatás során az emberi szervezetre relevánsabb adatokat kaphatunk, mivel már eleve humán sejteken történik a tesztelés.

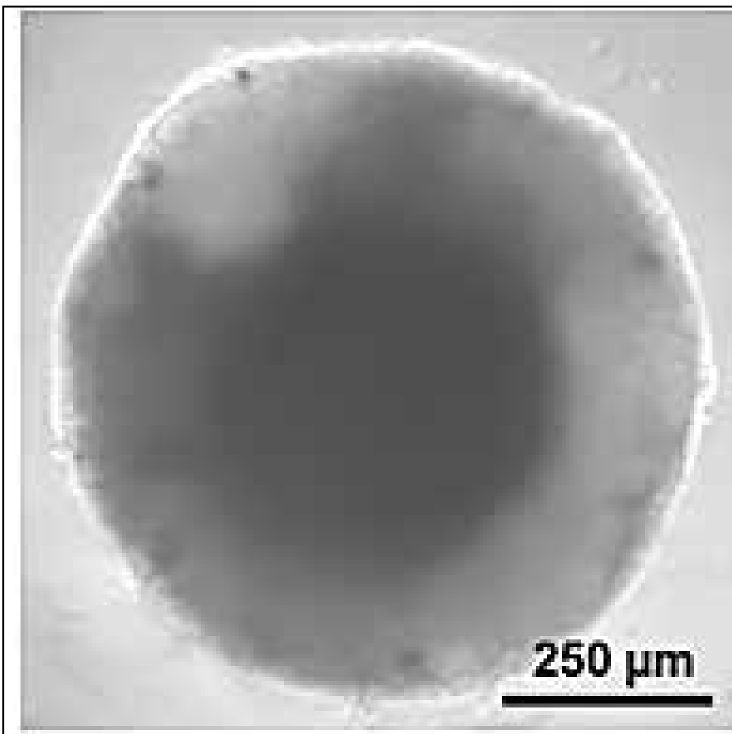
Legújabb kutatásainkat a vér-agy gát sejttenyészetes modelljeinek fejlesztésére is kiterjesztettük. Mivel sok, idegrendszert érintő betegség kezelése nem megoldott, nagy jelentősége van új, hatékony sejttenyészetes modellek létrehozásának. Ezekkel az új típusú *„laboratórium-egy-chipen” (lab-on-a-chip)* mikroelektronikai eszközökkel nemcsak gyógyszerek tesztelése lehetséges, hanem az agyat érintő betegségek háttérfolyamatait is feltárhatjuk. Emellett nagy jelentősége van az agyi ereket érintő betegségek során az erekre védő hatással bíró anyagok tanulmányozásának is. A lab-on-a-chip berendezésünk lehetővé teszi, hogy a sejtek növekedését mikroszkópon keresztül követhessük, sok sejttípust együtt tarthassunk, és azok kölcsönhatását vizsgál-

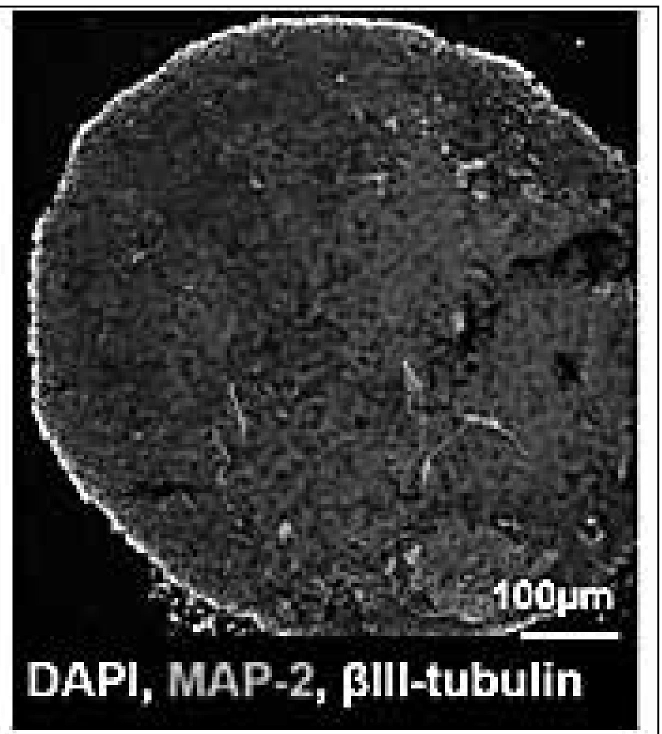

Biochipek a laboratóriumban (Fotó: Vigh Judit).

hassuk. Az agyi endotélsejt-rétegen keresztül anyagátjutást is tudunk mérni, valamint a biochip alakjából fakadóan a vérátáramlást is tudjuk modellezni. Új kísérleteinkben a vér-agy gát sejttenyészetes biochip rendszerét agyi *organoid*okkal tartjuk együtt. Az agyi organoidok egészséges vagy beteg őssejtekből származtatott, komplex miniatűr szövetek, amelyek általában gömb vagy ahhoz hasonló alakúak, méretük nagyjából 1 milliméter. A középagyi organoidokon belül megtalálható számos idegsejttípus, amelyek összetett kölcsönhatása hozza létre a *mini-agy*at. Ezek az apró sejt-labdák összetett vizsgálatokat tesznek lehetővé a betegségek kutatása és a gyógyszerhatóanyag-bejuttatás terén. A saját modellünkben ezáltal nemcsak az vizsgálható, hogy a kérdéses molekula átjut-e a vér-agy gáton, hanem választ kapunk arra is, hogy bejut-e az agyszövetbe, és hogy mely sejtek veszik fel és hasznosítják leginkább a hatóanyagot.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a vér-agy gátnak, agyunk őrző-védő rendszerének épsége és megfelelő működése elengedhetetlen az egészséges idegi működéshez. Az egyre nagyobb számban előforduló központi idegrendszeri megbetegedések gyógyítására a kutatói közösség és a gyógyszergyárak nagy hangsúlyt fektetnek. A hatóanyagok agyba való bejutásának alapvető megértése, az anyagok tesztelése és szűrése a vér-agy gát tulajdonságainak minél mélyebben való feltárásával lehetséges. Az új, összetett biochip modellek kifejlesztése lehetővé teszi a felmerülő kérdések egyre hatékonyabb megválaszolását. A témában folytatott kutatások nagyban hozzájárulnak az egészséges és kóros agyi működések tisztázásához és a gyógyításhoz. *(A szerző kutatóbiológus, az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Szegedi Biológiai Központjának munkatársa, írása a Bajai Honpolgár-estek keretében 2023. május 18-án elhangzott előadásának szerkesztett változata.)* ■

Középagyi organoidok. Bal oldal: fáziskontraszt mikroszkóppal készült kép. Jobb oldal: Fluoreszcens mikroszkóppal készült kép. Kék: sejtmag: Piros és zöld: idegsejtek. (Felvételek: Vigh Judit)

Előfizetési felhívás

Lapunk természetesen a 2024-es évre is előfizethető és megrendelhető. Az egyes lapszámok, illetve az előfizetési díjak 2024. január 1-jétől a következőképpen alakulnak:

- egy lapszám ára változatlanul **400 Ft (dupla lapszám 800 Ft);**
- éves előfizetési díj helyben házhoz szállítással: **6000 Ft;**
- éves előfizetési díj belföldön + postaköltség: **12 000 Ft;**
- éves előfizetés külföldön + postaköltség: **29 000 Ft.**

Az online előfizetés lehetősége megszűnik.
Rendelje meg lapunkat előre, hogy biztosan megkaphassa!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége és a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriuma

Új Bajai Honpolgár-hírlevél!

■ Kedves Olvasónk! Nem jutnak el Önhöz a Bajai Honpolgár online anyagai? Szeretne időben értesülni a legújabb megjelenésről, Bajai Honpolgár-estekről, új kiadványokról? Szívesen olvasná már a megjelenés napján legfrissebb anyagainkat?

Mindenre van megoldás! Iratkozzon fel a Bajai Honpolgár hírlevelére, és valamennyi, lapunkkal kapcsolatos eseményről első kézből értesülhet, és nem kell magát kitennie a közösségi médiás algoritmusok szeszélyének! Feliratkozás honlapunkon (https://bajaihonpolgar.hu/). Kérjük, vegye fel a kapcsolatot velünk ebben a formában is! ■

BAJAI HONPOLGÁR
Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

Az új év kezdetén

Szünder Dezső

■ Először is boldog, békés új esztendőt minden kedves Olvasónak! Tudom, már február van, mire ezek a sorok célba érnek, de minthogy 2024-ben most „találkozunk" első ízben, talán helyénvaló a köszöntés.

Erre az évre sem készültem semmiféle komoly és nagyszabású gasztronómiai jellegű fogadalommal, csupán annyival, hogy idén is megpróbálok finomat főzni, sütni – ha lehet, egészségesebbet, változatosabbat, mint tavaly. Év elején pedig aztán különösen nincs kedve az embernek világmegváltó gasztronómiai gondolatokra, hiszen még csak ébredezünk az év végi/eleji kajakómából. Enni persze mindig kell, jót enni pedig kifejezetten ajánlott, ezért aztán természetesen az év eleji első szám a tartalmas, ám könnyedebb fogásoké. Jöjjön tehát egy tartalmas leves, mely akár főfogásként, egytálételként is megállja a helyét az asztalon, valamint egy desszert, melynek elkészítése kezdő háziasszonyok számára sem megugorhatatlan feladat, szinte többet kell a tűzhelytől távol állni, mint mellette, mégis elkészül.

A savanyú ízvilágú leveseknek nálunk és tőlünk keletebbre is nagy hagyománya van. Sokan szeretik, egyesek nagyon savanyúan is, de ez utóbbi ízlés kérdése. Számtalan savanyú levesünk van, és persze jó néhány második fogás is: elég, ha csak a számtalan módon elkészülő savanyú káposztás ételekre gondolunk. De most következzen a főétel és első recept gyanánt valami egészen másképpen savanyú…

Gyermekkoromból valahogy soha nem rémlik fel ez az étel, illetve pontosabban a neve, pedig egészen biztosan került akkor is ilyen az asztalra. Biztosan másképpen, mert gombát akkoriban nem nagyon fogyasztottunk. Az viszont egészen biztos, hogy a sokunknak mókásnak tűnő ételnév mögött egy régóta készített, sokak által kedvelt fogás áll.

Becsinált leves

Kockázzunk fel ½ kg csirkemellet, 5-6 db csiperkegombát szeleteljünk fel vékonyra. 3 szál sárgarépát, 2 szál fehérrépát, 2 közepes krumplit, negyed zellert tisztítsunk meg, majd vágjuk kockára, 2 gerezd fokhagymát és 2 szál újhagymát pedig vágjunk apró darabokra, az újhagymát zöldjével együtt.

A csirkemellet 1-2 evőkanál vajon pirítsuk körbe, nem kell túlságosan, ha mindenhol fehér a külső rész, el is készültünk. Adjuk hozzá a zöldségeket a gomba kivételével, és néhány perc alatt forgassuk össze a csirkehússal. Szórjuk meg egy jó evőkanálnyi, finomra

őrölt csemege pirospaprikával, a tűzről levéve keverjük alaposan össze, majd öntsük fel jó 2 liter vízzel. Forraljuk fel, vegyük takarékra, sózzuk, borsozzuk ízlés szerint, szórjuk meg tárkonnyal, tegyünk bele egy csokornyi petrezselymet is, és 30 percig csendesen főzzük tovább. A 30 perc elteltével szórjuk bele a gombát, és főzzük további 10 percig. Közben keverjünk ki egy tojássárgáját 1,5 dl zsíros tejszínnel és 1-2 teáskanálnyi mustárral. A 10 perc letelte után egy merőkanálnyi levest szedünk ki a tejszínes keverékre, keverjük el alaposan, majd keverés közben öntsük vissza az egészet a levesünkhöz. Néhány percet csendesen főzzük, majd a leves ízét állítsuk be ízlésünk szerint kevés cukorral, citromlével. Tálaljuk egy darab főtt, négy negyedbe vágott tojásra mélytányérban, mellé pedig tegyünk egy darab citromot, hogy mindenki kedvére ízesítse a levest, állítsa be annak savanyú ízét.

Ha pedig a leves után valami desszertre is vágynánk, következzen egy kis édesség is! A rizs hazánkban is jól ismert, közkedvelt köret, de létezik édes verziója is, nem is egy. A most következő édes, rizses ételnek annál is több változata ismert Törökországban, mint a mi székelykáposztánknak itthon és határon túl együttvéve. A déli ország egyik legtradicionálisabb étele ez, már az első nyomtatásban 1844-ben megjelent török szakácskönyv is leírja a készítését. Aki pedig abban a szerencsés helyzetben van, hogy már megfordult itthon vagy bárhol a világban török étteremben, annak biztosan nem ismeretlenek az itt leírtak, hiszen az étel egyetlen török étterem kínálatából sem hiányozhat.

Sült rizspuding

Tegyünk fel 100 g kerek szemű rizst főzni fél liter vízzel és egy csipet sóval. Ha felforrt, vegyük egészen alacsony fokozatra, és nyugodtan hagyjuk magára: olyan lassan főzzük, amilyen lassan csak tudjuk. (Egyesek – nem is alaptalanul – azt állítják, hogy amíg a rizs megfő ehhez az ételhez, akár a konyhát is összetakaríthatjuk.) Ha a rizs már szinte teljesen szétfőtt, egy erős fém habverővel alaposan keverjük át, hogy minél több rizsszemet pépesítsünk. Fontos, hogy az állag rusztikus maradjon: nem kell pürét készíteni, maradjanak benne darabok is. 2 dl tejet összekeverünk 3 evőkanál keményítővel, 8 dl tejet pedig a pépes rizshez öntünk. Hozzáadunk 2 dl kristálycukrot, 1 csomag vaníliás cukrot, majd gyorsan, folyamatos kevergetés mellett felforraljuk. Ha felforrt, a tejjel elkevert keményítőt hozzáöntjük, elkeverjük, szinte azonnal krémes állagú lesz. Lehúzzuk a tűzről. Ezen a ponton két lehetőségünk van: idő hiányában kis tálkákba szedjük a pudingot, kihűtjük és hűtőbe teszszük 1-2 órára, ekkor egy hazai tejberizshez hasonló desszertet kapunk. Akinek viszont van ideje és kedve erre, nem bánja meg, ha a kis tálkákat tálalás előtt sütőbe helyezi 200-220 ºC-ra, felső sütéssel, vagy csak sima grill fokozattal 5 percre. Ha a puding tetején barnás, égett foltok láthatók, nem kell megijedni, ez annak a jele, hogy készen vagyunk. Hűtsük ki a pudingot, tegyük hűtőbe, szintén 1-2 óra múlva fogyasztható, de másnapra, harmadnapra (ha marad belőle) csak finomabb, ízesebb lesz. Jó étvágyat! ■

A Bajai Honpolgár tartalommutatója, 2023
(34. évfolyam)

Összeállította: Jász Anikó

ZALAVÁRI László: Zenélés, éneklés, tánc és oktatás egy életen át. Horváth Katalinnal és Bednárik Hannával fuvoláról, versenyekről, élethosszig tanulásról. 9-12. o.
Új Bajai Honpolgár-könyv. „Ez az országunk legjobb csapata…" A bajai férfi kosárlabdázás nagy évtizede (1980-1990). 12. o.
RAINER Pál: Aki kétszer úszta át Bajánál a Dunát 1944-ben. Rainer Róbert tartalékos folyami zászlós katonai szolgálata, 1941-1944. 1. rész. 13-16. o.
ŐSI Attila: Iharkút: világhírű dinoszaurusz-lelőhely a Bakony szívében. 17-18. o.
NEBOJSZKI László: Bácsborsód község története. Könyvismertetés. 19. o.
MAYER István: A lúzer teremtő és az örök Éva. A Rábl Színpad felújított kamaradarabjának bemutatója. 20-21. o.
LEX Orsolya: „Minden felnőtt egyszer gyerek volt, de csak kevesen emlékeznek rá." Gondolatok A kis herceg előadása kapcsán. 21-22. o.
SZÜNDER Dezső: Pecsenye. 23. o.
HORVÁTH Katalin: Galéria Horváth Katalin képeiből. 24. o.

7-8. szám (július-augusztus)

MAYER János: Halászléfeszt: se velem, se nélkülem. 2.o.
PETZ Gábor: Hírhedett zenésze Bajának – az ismeretlen Dankó Gábor. 1. rész. 3-5. o.
SARLÓS István: Gyorshajtó a Sugovicán.5. o.
KORDÉ Nóra: Baja köztéri szobrai. 7. (rész): „Szent Flórián, közbenjárásod által védd meg a tűztől ezt a várost…" 6-8. o.
MICHNA Ottóné Ablonczy Ágnes: Moretti Gemma (1932-2023) emlékére. 8-9. o.
Előfizetési felhívás. 9. o.
RAINER Pál: Aki kétszer úszta át Bajánál a Dunát 1944-ben. Rainer Róbert tartalékos folyami zászlós katonai szolgálata, 1941-1944. 2. rész. 10-11. o.
KENYERES Zsolt: A Citadella-hadművelet. 80 éve zajlott a kurszki csata. 1. rész. 12-14. o.
FEKETE Árpád: A klímaváltozás hatásai Baja térségében. 15-17. o.
TÜRK Attila: A régészet és a magyar őstörténet kutatása. 18-19. o.
ALBERT Sándor: Ugyanúgy fordít-e a gép, mint az ember? 20-23. o.
LEX Orsolya: „…erdők, mezők, vad ligetek, hadd bújdossak ti bennetek…" Néhány szó egy kiállítás képeihez. 23-25. o.
A Bajai Honpolgár … az alábbi helyeken vásárolható meg. 23. o.
MAYER János: „Tanárként jobban éreztem magamat, mint kutatói állásokban…" Dr. Szkladányi Andrással 33 éves életszakaszokról, fizikatanításról és sokféle mozgásról. 26-30. o.
MASA György: Három halom Vaskút határában. 31-33. o.
SARLÓS István: A Kőhegyi Hugó-féle szanatórium alapításáról. 33-34. o.
Keresztes József Kunszt-díjas. 34. o.
KÁRPÁTI Jonatán: Kölcsönmacska. 35-36. o.
VIRÁG Zsófia: A szabály az szabály. 36-37. o.
EMESZ Margit: Barátja lettem. 37. o.
MAGYAR Emília: A jövevény. 38. o.
CSIPAK Sára: Van remény. 39. o.
KATYMÁRI Vanda: Macskabárka. (vers) 39. o.
MAROSVÁSÁRHELYINÉ GERGELY Anna (közread.): Emlékképek Gergely Józsefné Békei Irén hagyatékából. 11. (rész). Maris – társadalmi mozaik az 1940-es évek elejéről. 40. o.
LEX Orsolya: „…a baracskai pompához idő kell… ez művészet…" Portré Bajkó Bence nagybaracskai népi selyemfestőről. 41-43. o.
KOLTÓI Lilla: Családi háttér, szülői bevonódás és iskolai teljesítmény. Az Országos Kompetenciamérés adatainak másodelemzése a társadalmi háttértényezők és a szülői bevonódás ismeretében. 44-46. o.
SÁNDOR Boglárka: Bűn, bűnhődés és családtörténet. (könyvismertetés) 47. o.
SZÜNDER Dezső: Majdnem lecsó. 48. o.

9. szám (szeptember)

MAYER János: Szavak és gesztusok. 2. o.
NAGY Dezső: A vonatkerti gőzös felújításának krónikája. 3-6. o.
VIRÁG Zsófia: A titkos bolygó. 6. o.
SARLÓS István: Egy köztisztasági rendelet következményei. 7-8. o.
Egykor bélás diákok, ma ismert emberek. Új portrésorozat a Bajai TV-ben. 8. o.
PETZ Gábor: Hírhedett zenésze Bajának – az ismeretlen Dankó Gábor. 2. rész. 9-10. o.
VIRÁG Zsófia: Puhatalpú pillanatképek (verscsokor). (4 vers). 11. o.
SZABÓ Lívia: Macskalét (vers). 11. o.
Kitüntetések a közelmúltban. 11. o.
KENYERES Zsolt: A Citadella-hadművelet. 80 éve zajlott a kurszki csata. 2. rész. 12-14. o.
A Bajai Honpolgár … az alábbi helyeken vásárolható meg. 14. o.
Előfizetési felhívás. 14. o.
SÁNDOR Boglárka: „Egy emlékház vezetését nemcsak a képek kezelése jelenti…" Kollárné Éber Orsikával a családi örökségről, az Éber-ház történetéről és kulturális szerepéről. 15-19. o.
MAYER János: Bajai Honpolgár-estek: jön a 6. évad! 19-20. o.
Bajai Fiatalok Színháza 2023/2024-es (28.) színházi évad. Műsorterv. 20. o.
MAYER János: Az ismeretlen asszony. Könyvismertetés. 21-22. o.
ZELENYÁNSZKY Balázs: „Hatalmas munka, hatalmas szerelem". (Könyvismertetés) 22-23. o.
Rábl Színpad és Zenei Közösség 2023/2024-es (21.) színházi évad. Műsorterv. 23. o.
SZÜNDER Dezső: A sokoldalú quinoa. 24. o.

10. szám (október)

MAYER János: Veszett álmok, csalfa remények. 2. o.
MAYER János: Baja köztéri szobrai 8. [rész] „Idézlek benneteket, hős tanítványainkat…" – a Bajai Tanítóképző hősi halottainak emlékműve. 3-6. o.
Megyei kitüntetések a közelmúltban. 6. o.
JÁSZ Anikó: Jubileumi díszoklevelek átadása a bajai főiskolákon 2023-ban. 7. o.
KORDÉ Nóra: A Sauerborn család lakhatási körülményei a 20. század első és második felében – özvegy Sauerborn Károlyné visszaemlékezései alapján. 1. rész. 8-10. o.
SARLÓS István: Az első lépés a városi uszodáért. 11-12. o.
Előfizetési felhívás. 12. o.
[ZALAVÁRI László]: „Családtagjaim többsége az egészségügyben dolgozott vagy dolgozik…" Dr. Pataki Lászlóval családi hagyományokról, sportmúltról, szakmai fejlődésről. 13-15. o.
MASA György: Séták szülőhelyünk fái és bokrai körül. 5. [6.!] (rész) Akácos út. 16-17. o.
LAKATOS Adél: Újrakiadott bunyevác alapmű. (könyvismertetés). 18-20. o.
GERGELY Gyula: Ballagási történet. 20-22. o.
MAYER István: „Az igaz ember pedig hitből él". 22-23. o.
A Bajai Honpolgár … az alábbi helyeken vásárolható meg. 23. o.
SZÜNDER Dezső: Szezonja van: a füge. 24. o.

11. szám (november)

MAYER János: Álom egy filmszínházról. 2. o.
MAROSVÁSÁRHELYINÉ GERGELY Anna (közread.): Emlékképek Gergely Józsefné Békei Irén hagyatékából. 12. (rész). Gyalogszerrel '45-ben. 3-6. o.
MASA György - HUSTI Hanga - GYENIS Márkó: 15 éves a Rezét Kupa városismereti verseny. 7-8. o.
Előfizetési felhívás. 8. o.
KORDÉ Nóra: A Sauerborn család lakhatási körülményei a 20. század első és második felében – özvegy Sauerborn Károlyné visszaemlékezései alapján. 2. rész. 9-10. o.
Online előfizetési lehetőség! 10. o.
TRÁZER Ágnes: Hét kisfilm népszerűsíti ősztől Bács-Kiskun vármegye értékeit. 11. o.
NEBOJSZKI László: A vadgesztenyék másodvirágzása. 11. o.
MAYER János: „Mindig rengeteg dologgal foglalkoztam a tanítási időn kívül is…" Keresztes Józseffel bencés indíttatásról, négy évtized tanításról, közéleti szerepekről. 12-15. o.
SARLÓS István: Az 1903-as Rákóczi-emlékév. 16. o.
A Bajai Honpolgár … az alábbi helyeken vásárolható meg. 16. o.
SZÜNDER Dezső: Biodinamika – és ami mögötte van. 17-19. o.
TÖLGYESI Márk: Elment a bajai motoros legenda. Bálind Mátyás (1927-2023) emlékére. 20-21. o.

12. szám (december)

SZERZŐI NÉVMUTATÓ

CIKKSOROZATOK MUTATÓJA

Vajdasági reflexiók a Duna Fotóklub képein

Ádám Péter – Csupafény tekintet

Ligeti László – Az otthon lakója

Ternay Gabriella – Hidak és alagutak

Regényi Gábor – Tóth-falui citerás

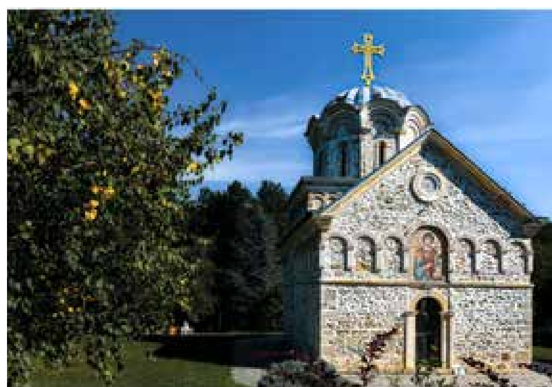
Tóth-Szögi Zsuzsanna – A Vajdaság fővárosa

Komár Pál – Inkognitó

Göldner Tiborné – Aracsi pusztatemplom

Nagymihály István – Menedék

További képek honlapunkon: www.bajaihonpolgar.hu